

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Första kammaren.

Nr 34.

Tisdagen den 12 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Justerades protokollen för den 6 och den 9 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 497, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 498, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av försvarets forskningsanstalt; samt

nr 500, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottsstat I uppförda anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 244—247 och memorial nr 248, bankoutskottets utlåtanden nr 74—76 och memorial nr 77 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 74.

Herr **Ström** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Allt fruktansvärdare te sig budskapen, som komma från de ockuperade, ödelagda länderna. Det svenska folket gör väldiga ansträngningar för att genom olika insamlingar komma de nödställda till undsättning. Det är nu en alldeles särskild fara som hotar Norge och Holland. Det är helt enkelt fråga, om dessa överfallna folk skola hungra ihjäl. Båda dessa folk stå oss synnerligen nära. I fråga om Norge har Sveriges radikala kvinnoförbund nyligen till statsministern framfört trängande krav på åtgärder för barnens räddande om möjligt till Sverige eller eljest genom särskilda åtgärder. Professor B. Collinder och docent Ruong, väl hemmastadda i trakterna mot Norge, fjällvärlden och lappbefolkningens möjligheter att deltaga i arbetet att rädda norska flyktingar i fjällen, ha sänt mig en p. m. som jag överlämnat till statsministern.

*Interpellation
om hjälp-
åtgärder för
Norges och
Hollands folk.*

Rörande Holland är läget så hotande, att barn under 1 år icke kunna erhålla mjölk ens i de befriade områdena. Hur skall det då vara i de besatta, utsvultna delarna av landet? Hollands flitiga, högt kultiverade folk håller på att dö. En insamling pågår i Sverige för Holland. Det synes mig vara en plikt även för Sveriges regering och riksdag att genom en manifestation av solidaritet och medkänsla gå i spetsen för och sporra landet till de största ansträngningar att komma Holland till hjälp så långt i vår yttersta förmåga står. Jag är övertygad om att regering och riksdag äro ense härom.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställes om kammarens tillstånd att till herr statsministern få framställa följande interpellation:

Interpellation om hjälpatgärder för Norges och Hollands folk. (Forts.)

1. Är det allttjämt alldeles uteslutet att kunna utverka tillstånd för norska barn att för rekreation vistas i Sverige?

2. Är det möjligt att organisera en tillräckligt effektiv hjälporganisation för flyktingar längs svenska gränsen mot Norge och särskilt i fjällen?

3. Kan något göras från statsmakternas sida för bistånd till Hollands olyckliga folk?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades bankoutskottets memorial nr 78, angående arvode för utarbetande av register till riksdagens protokoll med bihang m. m. för höst-sessionen 1944.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.08 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 13 december.

Kammaren sammanträdde klockan 11 förmiddagen.

*Ang. livs-
medelskom-
missionens
inlagring av
kött och fläsk.*

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Holmberg* till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet framställt följande fråga: »Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga med anledning av att statens livsmedelskommission sedan den 1 innevarande månad medelst inlagring med statligt stöd och på statens bekostnad av kött och fläsk gör det möjligt för Sveriges charkuteri- och slakteriidkares förbund att stödja sina i charkuterikonflikten i Stockholm indragna medlemmar genom att vägra leveranser av fläsk- och köttvaror till Konsum och övriga utanför konflikten stående firmor inom branschen och således ställa Stockholms invånare utan tillgång till de nämnda livsmedlen?»

Herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet *Gjöres*, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Holmbergs* berörda fråga, erhöi ordet och yttrade: Herr talman! Herr *Nils Holmberg* har till mig riktat följande fråga: Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga med anledning av att statens livsmedelskommission sedan den 1 innevarande månad medelst inlagring, med statligt stöd och på statens bekostnad av kött och fläsk, gör det möjligt för Sveriges charkuteri- och slakteriidkares förbund att stödja sina i charkuterikonflikten i Stockholm indragna medlemmar genom att vägra leveranser av fläsk- och köttvaror till Konsum och övriga utanför konflikten stående firmor inom branschen och således ställa Stockholms invånare utan tillgång till de nämnda livsmedlen?

Med anledning härav får jag anföra följande:

Ang. livsmedelskommissionens inlagring av kött och fläsk. (Forts.)

Sedan strejk utbrutit inom slakteri- och charkuteribranschen i Stockholm, ansåg sig livsmedelskommissionen böra vidtaga åtgärder för att förebygga att kött- och charkuterivaror, som normalt brukade levereras till firmor i Stockholm men som på grund av strejken icke kunde mottagas av dessa firmor, icke skulle kunna på ett betryggande sätt tillvaratagas. Det ansågs vidare önskvärt att, i den mån tillgången inom landet så medgav, vissa kvantiteter nötkött och fläsk inlagrades under konflikten för att bereda stockholmsfirmorna möjlighet att omedelbart efter konfliktens slut förse konsumenterna i Stockholm med varor. På grund härav lämnade kommissionen i skrivelse den 29 november 1944, vilken skrivelse tillställdes Sveriges slakteriförbund, Kooperativa förbundet och Sveriges charkuteri- & slakteriidkares riksförbund, medgivande åt sådana slakteriföretag, som normalt försålde betydande kvantiteter kött och fläsk till firmor i Stockholm, att från och med den 1 december 1944 tills vidare med statligt stöd infrysas sådana varor i fryshus.

Detta medgivande från kommissionens sida till infrysning med statligt stöd var givetvis icke avsett för andra varupartier än sådana som icke under konflikten kunde avsättas på stockholmsmarknaden. Genom en artikel i Morgon-Tidningen den 9 december 1944 erhöll kommissionen emellertid vetskap om, att Sveriges charkuteri- & slakteriidkares riksförbund på ett obehörigt sätt utnyttjat det av kommissionen lämnade medgivandet. Enligt nämnda artikel hade riksförbundet i en rundskrivelse riktat en maning till sina medlemmar att stödja kollegerna i den pågående konflikten genom att upphöra med alla varuleveranser till Stockholm. Försättningsvis hade riksförbundet i sin rundskrivelse anfört, att de svårigheter, som kunde uppkomma härigenom beträffande disponerandet av de varor, som måste mottagas av leverantörerna, ginge att lösa, sedan kommissionen på sätt förut angivits medgivit infrysning av kött och fläsk med statligt stöd. Omedelbart efter det Morgon-Tidningens artikel på morgonen den 9 december kom till kommissionens kännedom, lät kommissionen meddela riksförbundet, att det av kommissionen lämnade medgivandet givetvis icke var avsett för andra varupartier än sådana, som icke kunde avsättas på stockholmsmarknaden. Kommissionen tillade, att kommissionen alltså icke komme att utbetala statligt stöd för infrysning av kött och fläsk, som i vanlig ordning, d. v. s. genom detalj- och grosshandeln, kunde försäljas i Stockholm.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet Gjörres för det svar, som han har lämnat på min fråga, men jag måste säga, att det på intet sätt tillfredsställer mig. Enligt min mening måste i den situation, som har uppstått genom konflikten, livsmedelskommissionen framför allt intressera sig för frågan om Stockholms försörjning med kött och fläsk. Konflikten har ju icke till syfte att avstänga Stockholms invånare från möjligheten att erhålla kött och fläsk; dess enda syfte är att förhindra, att de av konflikten berörda firmorna få göra affärer med dessa varor. I en sådan situation borde enligt mitt sätt att se livsmedelskommissionen ha tagit upp frågan om hur man med hjälp av de utanför konflikten stående firmorna — Konsum m. fl. — eller andra instrument skulle kunna organisera Stockholms köttförsörjning. I stället har kommissionen intresserat sig för framför allt, hur man skall kunna sörja för att det kött och fläsk, som på grund av konflikten icke kan avsättas i Stockholm, skall bevaras. Genom detta sitt ställningstagande har kommissionen alltså realiter intresserat sig på arbetsgivarpartens sida.

Herr statsrådet skakar på huvudet, men jag kan inte se annat än att min uppfattning är riktig, då LK ställt frågan på det sättet, att det kött och fläsk,

Ang. livsmedelskommissionens inlagring av kött och fläsk. (Forts.)
 som icke i vanlig ordning kan avsättas i Stockholm eller, som herr statsrådet sade, som på grund av konflikten icke kan avsättas i Stockholm, skall lagras på statens bekostnad. Varför skall kommissionen överhuvud taget ställa frågan på det sättet, om den inte är intresserad av att stödja arbetsgivarsidan? Vore den inte det, så borde den ställa frågan ur konsumentsynpunkt, ur folkförsörjningssynpunkt, d. v. s. inte så, att man skall lagra för att göra det möjligt för dessa firmor att ha varor till förfogande, när konflikten slutar — man vet ju inte, när det blir — utan så, att det gäller att säkra stockholmarnas möjlighet att trots konflikten, som ju inte är riktad mot dem utan mot vissa mellanhänder, erhålla sin ranson av kött och fläsk. Det har kommissionen i detta fall icke gjort, och enligt mitt förmenande har den därmed tagit ställning på arbetsgivarsidan.

Det skulle intressera mig att veta — och jag efterlyser fortfarande besked därom — vilka åtgärder som statsrådet i detta avseende ämnar vidtaga för att förmå kommissionen att fullgöra sin uppgift som ett organ i folkförsörjningens tjänst och icke genom sina dispositioner stödja arbetsgivarna i konflikten.

Herr statsrådet **Gjöres**: Jag måste bestämt avvisa den anklagelse, som herr Holmberg riktade mot livsmedelskommissionen för att den skulle i denna i Stockholm pågående konflikt ha tagit ställning på arbetsgivarsidan och åsidosatt sina uppgifter att i den mån det är möjligt verka för konsumenternas bästa. Det finns, så långt jag kan förstå, intet fog för en sådan anmärkning. Den åtgärd, som här har vidtagits, avser, såsom framgår av mitt svar, att dels se till, att de partier kött, som komma fram nu, kunna tillvaratagas på sådant sätt, att de kunna komma till nytta, och dels även att i möjligaste mån sörja för att, när konflikten är slut, försörjningen skall kunna komma i gång något så när hyggligt.

Jag vill emellertid meddela att de partier, som med statligt stöd lagrats i detta sammanhang, dess värre äro helt obetydliga, därför att slaktsituationen just nu är sådan, att några överskottspartier av betydelse icke ha kunnat komma till infrysning. Jag kan vidare säga, att mig veterligen har ingen av de utanför konflikten stående firmorna i Stockholm framställt några anspråk på leveranser av sådana partier kött och fläsk, som med statens stöd ha infrusits — hittills i varje fall.

Att man från kommissionens sida måste tänka litet grand även på den situation som uppkommer efter konfliktens slut, är ju ganska naturligt. Vi gå nu mot de stora helgerna, då även normalt slakten blir mycket liten, och med den uttömning av handelslagren i Stockholm, som konflikten medför, stå vi sålunda efter dess slut i den situationen, att vi icke ha varor att få fram över diskarna. Det måste vara ett intresse, att man är i någon mån rustad att kunna tillfredsställa det behov som här omedelbart kommer att framträda.

Herr **von Heland**: Herr talman! I anslutning till herr statsrådets anförande vill jag endast meddela, eftersom det förekommit en hel del felaktiga meddelanden i tidningspressen, att slakteriförbundet på grund av den brist, som föreligger på slaktmarknaden, ännu icke har kunnat infrysa någonting.

Vidare skulle jag vilja hemställa till herr statsrådet att få svar på en fråga. Det är ju en massa rykten i gång vid sådana här tillfällen, och det är bäst, om man kan få dem avlivade. Ett av dessa rykten, som nu gå — jag nämner det med anledning av Stockholms konsumtionsförenings inlaga till överståthållarämbetet — är att Kooperativa förbundet till skillnad mot slakteriförbundet haft så gott om varor, att det frusit in kött. Det vore ju en märkvär-

Ang. livsmedelskommissionens inlagring av kött och fläsk. (Forts.)
dig kombination, om detta vore riktigt, att alltså konsumtionsföreningen i Stockholm gör framställning till överståthållarämbetet om Stockholms förseende med köttvaror, medan förbundet samtidigt skulle frysa in varor. För att kunna få det ryktet avlivat eller beriktigat hemställer jag, herr statsråd, om svar på den punkten.

Att slaktvaror, som ej få åtgång, skola frysas in synes mig givetvis riktigt.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Statsrådet säger, att det inte finns något fog för den anmärkning som jag har riktat emot livsmedelskommissionen i denna fråga, men enligt min uppfattning måste det vara fog tillräckligt, att livsmedelskommissionen icke går in för att säkerställa stockholmarnas försörjning med kött, icke ser till, att det blir möjligt för invånarna här i Stockholm att erhålla vad som genom ransoneringen är tillerkänt dem i fråga om kött och fläsk, utan i stället går in för att bevara de varor som på grund av konflikten icke kunna tillföras Stockholm.

Herr statsrådet säger att ingen av firmorna i Stockholm har framställt anspråk på mera än vad de för närvarande erhålla. Det är möjligt; det påståendet kan jag alls inte bestrida, men jag kan däremot konstatera såsom ett faktum på grundval av min egen erfarenhet, att firmorna i Stockholm och bland dem konsumtionsföreningen — alltså de firmor som stå utanför konflikten — för närvarande icke äro i stånd att tillfredsställa stockholmarnas behov av kött och fläsk och icke kunna åtaga sig att leverera vad som enligt ransoneringen är tillerkänt dem, som uppträda som deras kunder. Jag tror alltså redan ur den synpunkten, att det inte finns minsta fog för herr von Helands påståenden, att Konsum skulle ha så gott om varor, att de skulle frysa in kött och fläsk för närvarande.

Huvudskälet för min anmärkning är alltså, att livsmedelskommissionen icke, såsom borde vara dess skyldighet, intresserar sig för frågan om att säkerställa försörjningen, utan intresserar sig för frågor av helt annat slag.

Herr statsrådet **Gjöres**: I anledning av den fråga, som direkt riktades till mig av herr von Heland, vill jag säga, att försörjningen för Konsumtionsföreningen Stockholm naturligtvis ter sig likadan som för andra utom konflikten stående företag. Man har en otillräcklig tillförsel nu, men man måste också räkna med att man även den dag, då konflikten är slut, skall kunna hålla försörjningen i gång, och därför har Kooperativa förbundet liksom de enskilda charkuteri- och slakteriidkarna företagit en viss infrysning av nötkött. De partier det är fråga om äro emellertid med hänsyn till den kooperativa omsättningens storlek mycket små, och det är självklart att dessa företag icke med tanke på framtiden onödigtvis förvärra de svårigheter som de nu befinna sig i. Men de måste ju å andra sidan tänka inte bara på den dag, som är, utan också på den, som kommer.

Herr **Johansson, Henry**: Herr talman! Jag är den förste att beklaga att denna strid inom livsmedelsbranschen i Stockholm har kommit till, och detta inte bara därför, att jag förstätt att Stockholms allmänhet skulle komma att bli den lidande parten, utan också därför, att vilken inställning som livsmedelskommissionen än hade kommit att taga beträffande försörjningen nu under striden eller vilka åtgärder den vidtagit för att möjliggöra för firmorna i Stockholm att få varor efter striden, så skulle det komma att uppfattas på minst två sätt.

Det är tydligt, att herr Holmberg nu har fått för sig, att vi ha tagit ställning på arbetsgivarsidan i och med de åtgärder som äro vidtagna, men jag måste

Ang. livsmedelskommissionens inlagring av kött och fläsk. (Forts.)
samtidigt fråga mig om det inte skulle ha funnits skäl till anmärkning mot livsmedelskommissionen ifall vi inte hade försökt att se om stockholmskushållen, när striden är slut. Vi veta inte, när striden kan komma att upphöra. Den kan taga slut i julveckan eller under veckorna mellan julen och trettondagen. Nu veta vi av gammalt, att då är tillförseln till slakterierna mycket liten. Vi skulle således kunna komma till slut på strejken under en period, då det icke vore möjligt att förse stockholmsfirmorna med varor, om det inte funnes något lagrat.

Jag måste vidare säga, att med de 30 procent av den totala distributionskapaciteten, som behärskas av de i striden icke indragna firmorna, är det inte tekniskt möjligt att förse hela Stockholms befolkning, även om det vore möjligt för oss att få fram varor i tillräcklig mängd, och det är väl ingen som är så blåögd — inte ens herr Holmberg — att han tror att de i strejken indragna firmorna skulle upplåta sina butiker för de 70 procent av distributionen, som man kan säga äro indragna i strejken.

Jag hade, som sagt, klart för mig, att vilken ställning som vi skulle komma att intaga, så skulle vi bli föremål för kritik från ena eller andra hållet.

Jag måste dock som en personlig reflexion säga, att det kan ju tänkas, att det bland de strejkande arbetarna kan finnas fog för den meningen, att ett tillräckligt förseende av Stockholm skulle komma att förlänga striden. Vi ha icke anlagt den synpunkten på saken i kommissionen, men det finns plats för den reflexionen, ty vi få inte glömma, att denna strid är en lokalt begränsad strejk inom livsmedelsområdet, och man skulle ju kunna resonera så, att ett sätt att få slut på strejken vore, att det överhuvud taget kommer så litet varor hit som möjligt.

Nu hoppas jag emellertid att inte strejken skall bli så långvarig, ty man kan icke komma ifrån att det är Stockholms invånare, som på ett rätt otrevligt sätt få sitta emellan.

Herr Holmberg: Herr talman! Herr statsrådet säger, att de partier, som genom livsmedelskommissionens försorg ha frusits in, äro mycket små. Till det vill jag bara säga, att det borde inte vara några partier alls, som ha frusits in, så länge inte Stockholms försörjning med kött och fläsk är ordnad, ty varje infrysning, som sker, blir ett stöd åt charkuteri- och slakteriidkarnas riksförbunds strävan, som går ut på att genom att blockera Stockholm från kött och fläsk vinna seger för sina synpunkter i konflikten.

Herr Johansson säger, att skäl till anmärkning skulle ha förelegat, om inte livsmedelskommissionen hade inriktat sig på att förse Stockholm med varor, när striden är slut, men det är väl inte det, som är livsmedelskommissionens uppgift. Såvitt jag fattat livsmedelskommissionens uppgift riktigt, är den väl att se till, att de varor, som genom ransoneringen äro tillerkända medborgarna, också bli tillgängliga för dem under alla förhållanden, oberoende av om det råder en konflikt eller inte, och det är det jag menar att kommissionen i denna situation borde inrikta sig på.

Nu säger man att det icke skulle vara möjligt att genom de utanför konflikten stående firmorna tillgodose stockholmarnas behov av kött och fläsk. Har kommissionen försökt? Har kommissionen överhuvud taget ställt frågan, om det är möjligt och om dessa firmor äro villiga att medverka till att ordna stockholmarnas köttförsörjning eller inte? Jag kan ju inte föreställa mig, att ett sådant företag som exempelvis Konsum icke skulle vara villigt att upplåta sina butiker, som herr Johanssons ord föllo, för försäljning av kött och fläsk i den utsträckning som är nödvändig för att tillgodose behovet. Jag tror tvärt-

Ang. livsmedelskommissionens inlagring av kött och fläsk. (Forts.)
om att konsumtionsföreningen skulle hälsa en sådan möjlighet med mycket, mycket stor glädje, och jag tror att de andra firmorna också skulle göra det, ty firmorna i allmänhet upplåta ju sina butiker för det ena eller andra ändamålet i avsikt att göra en viss vinst på den rörelse som de bedriva, och kan vid ett sådant tillfälle som nu rörelsen utvidgas, så ökas ju vinsten för firmorna, och de böra sålunda ur den synpunkten icke ha någonting emot ett sådant upplåtande.

Slutligen säger herr Johansson, att en synpunkt, som livsmedelskommissionen icke har anlagt men som man kan anföra, det är att därest kommissionen ginge in för att försörja Stockholm med kött och fläsk i stället för att, såsom den nu gör, stödja strävandena att blockera Stockholm ifrån kött och fläsk, så skulle detta kunna förlänga konflikten. Jag vet inte, om det är så riktigt, men då man ställer problemet på det sättet, måste jag svara med att ställa den frågan: vem är det, som vill försöka göra slut på konflikten genom att avstänga Stockholm från kött och fläsk? Det är slakteri- och charkuteriiddkareförbundet som lanserar den politiken, och följaktligen står det fast att, såsom jag redan tidigare har sagt, livsmedelskommissionens åtgärder i denna konflikt icke kunna betecknas som någonting annat än ett direkt stöd åt slakteri- och charkuteriiddkarnas riksförbund och dess politik i konflikten. alltså såsom ett stöd åt arbetsgivarsidan.

Herr Johansson, Henry: Herr talman! Herr Holmberg frågar, om livsmedelskommissionen undersökt, om det finns möjlighet att genom de i striden icke indragna företagen få varor distribuerade. Vi icke få glömma, att all distribution är blockerad av fackföreningarna, och vi skulle således, även om vi kunde få hela landets köttförsörjning dirigerad till Stockholm, icke kunna få ut varorna från järnvägen till de i strejk varande firmorna, och de övrigas kapacitet räckta icke till. Vi ha med vederbörande fackförbund diskuterat möjligheten av att distribuera en del varor, såsom konserver och annat, som finnas i Stockholm, och vi kunna få medverkan till detta, så långt det gäller företag och butiker, som icke äro indragna i konflikt, men icke längre.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag har aldrig tänkt mig att livsmedelskommissionen skulle ordna distribution genom de firmor, som äro berörda av strejken — det är ganska naturligt att de äro blockerade för transporter — men de firmor, som icke äro berörda av strejken, såsom Konsum och andra, äro ju inte blockerade för transporter, och därför vore det väl möjligt att genom dem organisera distributionen, och det var den möjligheten som jag frågade, om livsmedelskommissionen hade undersökt — inte möjligheten att distribuera genom de av strejken berörda firmorna. Jag vill inte uppmana livsmedelskommissionen att gå ännu längre i sin politik än den gjort och försöka organisera ett rent strejkbryteri.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet **Bagge**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Holmbäcks interpellation angående Tyska skolan i Stockholm, och nu anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har dess ledamot herr Holmbäck till mig framställt ett antal frågor rörande Tyska skolan i Stockholm.

Ang. Tyska skolan i Stockholm.

Interpellanten har inledningsvis erinrat om att skolan började sin verksamhet den 1 september 1941, att ordföranden i skolans styrelse därefter — under åberopande av att Kungl. Maj:t genom verbalnot till tyska beskickningen med-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)
givit skolans upprättande — hos Konungen anhöll om utseende av inspektor för skolan och om fastställande av instruktion för denne samt att Kungl. Maj:t den 19 september samma år fastställde dylik instruktion. Till inspektor utsåg jag — jämlikt bemyndigande i instruktionen — en svensk universitetsman, professorn i tyska språket vid Stockholms högskola Erik Wellander. Interpellanten har refererat några av de centrala stadgandena i instruktionen och be-tecknat dessa såsom vaga och otydliga.

Interpellanten har uttalat farhågor för att vid läroanstalten förekommer propa-ganda, som syftar att stödja de nationalsocialistiska idéerna. I anslutning härtill har interpellanten starkt ifrågasatt lämpligheten av att — liksom hit-tills varit fallet — jämväl svensk ungdom får tillfälle besöka skolan. Här om säger interpellanten: »Om undervisning i framtiden skall meddelas även åt barn, som äro svenska medborgare, finnes mycket stark anledning att införa noggrann kontroll och överhuvud alla de restriktioner, som kunna vara behöv-liga». Interpellanten medger emellertid, att grundandet och drivandet av skolor, som ge undervisning åt ungdom över den skolpliktiga åldern, lyda under mycket fria regler och finner det icke vara önskvärt att i detta hänseende införa annan grundsats. Men interpellanten hävdar, att, då det gäller under-visning, som meddelas åt svensk ungdom av utländska medborgare i Sverige, har man i den gällande utlänningslagstiftningen tillräckliga medel att före-komma politisk påverkan — som det heter — »även av den i detaljerna svår-kontrollerbara art, varom här är fråga».

Från dessa utgångspunkter har interpellanten frågat mig för *det första*, vilka utfästelser man genom ovan angivna verbalnot givit den tyska legationen om att en tysk skola finge upprättas i Stockholm.

Tyska beskickningen meddelade utrikesdepartementet i verbalnot den 4 ja-nuari 1941, att i Stockholm bosatta tyska medborgare hade för avsikt att här-städes inköpa en fastighet i syfte att vid det nya skolårets början i september 1941 öppna en tysk skola. Målet vore en enligt det svenska skolväsendets grundsatsar inrättad, privat, fullständig skolanstalt, vid vilken läraryrkrafter från såväl Sverige som Tyskland skulle meddela undervisning. Beskickningen hemställde, att vederbörande svenska myndigheters tillstånd till en dylik skolas upprättande och till skolverksamhetens upptagande måtte utverkas. Till svar på denna framställning meddelade utrikesdepartementet i verbalnot den 6 februari samma år, att från svensk sida hinder icke mötte mot skolans upp-rättande och skolverksamhetens upptagande, varvid departementet likväl ville erinra om de i gällande stadga angående folkundervisningen i Stockholm givna bestämmelserna i fråga om enskilda skolor. Det förutsattes vidare, att skolan komme att ställas under inseende av en av Kungl. Maj:t utsedd inspektor. Ut-rikesdepartementet tillade, att den person, som avsåges skola leda skolan, lämp-ligen borde i god tid före undervisningens upptagande träda i förbindelse med skolöverstyrelsen för närmare överläggning rörande skolans verksamhet.

Några utfästelser ha sålunda icke från svensk sida lämnats i samband med skolans inrättande. Som interpellanten torde ha sig bekant, ha några sådana icke heller erfordrats, då enligt gällande svensk lag myndigheterna icke kunde hindra skolans upprättande.

Tyska skolan är från början tänkt som ett motstykke till Franska skolan, men i motsats till denna mottager den även manliga lärjungar och avser att föra sina elever fram till studentexamen. Då den avsågs att bli en skola även för elever med svenskt medborgarskap, inriktades undervisningen från första början på att fylla alla väsentliga fordringar, som från vederbörande svenska skolmyndigheters sida ställas på undervisningen i svenska läroverk. Till den egentliga skolan är anknuten en kindergården för barn i åldern 3—6 år.

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

Elevantalet i den egentliga skolan har under de fyra åren stigit med siffror, som ungefär motsvara skolans tillväxt på höjden, alltså med nya årsringar. Antalet tyska barn — jag menar då barn med tyskt medborgarskap — har efter årskull räknat i det hela hållit sig oförändrat; det har utgjort respektive 71, 78, 97 och 118. Antalet svenska barn har relativt sjunkit; det har utgjort 65, 102, 112 och 111. De svenska barn — alltså barn till svenska medborgare — som gå i skolan, tillhöra i regel familjer med ett mer eller mindre starkt tyskt inslag; vanligen är modern tyska, eller också är fadern eller båda föräldrarna tyskar, som vunnit svenskt medborgarskap. Dock förekomma även fall, där både fadern och modern äro svenskfödda; de ha då i regel tyska släktförbindelser.

Tydligast framgår utvecklingens riktning av tillströmningen i kindergarten, som under de gångna åren har hållit sig ungefär konstant för de tyska barnen, men för de svenska barnen visar starkt sjunkande siffror, nämligen respektive 22, 16, 9 och 8.

Den av interpellanten kritiserade instruktionen för inspektor ansluter sig i allt väsentligt till den motsvarande instruktion, som 1933 utfärdades för Franska skolans inspektor. Den viktigaste avvikelser är, att inspektor för Franska skolan tillsättes av chefen för ecklesiastikdepartementet efter samråd med Frankrikes minister i Stockholm, vilken senare bestämmelse saknar motsvarighet i instruktionen för Tyska skolan.

Interpellanten har *vidare* frågat mig vad man kan — utom därav, att representanter för det tyska nationalsocialistiska arbetarpartiet tillhört skolans ledning — av inspektors årsredogörelser eller eljest inhämta om skolans förhållanden till den nationalsocialistiska agitationen. Av inspektionsberättelsen för tiden intill den 1 oktober 1944 framgår följande: »I början av skolans verksamhet uttalades från några håll farhågor för att tyska skolan skulle komma att utåt verka störande eller bedriva en ur svensk synpunkt icke önskvärd propaganda. Några konkreta klagomål ha emellertid icke framkommit, ej heller ha från föräldrahåll gjorts några erinringar.»

I sin *tredje fråga* begär interpellanten upplysning, huruvida skolan drives genom tillskott från den nationalsocialistiska tyska staten eller genom andra medel. Såvitt jag har mig bekant, täcks huvudparten av skolans kostnader genom direkt tillskott av tyska staten. I detta sammanhang erinrar jag om att Franska skolan på motsvarande sätt erhåller anslag från franska staten och att svenska staten likaledes genom anslag möjliggjort upprätthållandet av svenska skolor i bl. a. Berlin och Hamburg.

I sin *fjärde och sista fråga* har interpellanten efterlyst min uppfattning, huruvida den övervakning, som äger rum genom den av ecklesiastikministern utsedda inspektorn, behöver kompletteras med effektiva restriktioner, avseende att under nuvarande förhållanden eventuellt helt förhindra att svensk skolor ungdom undervisas av tyska lärare. I motiveringen till frågan har interpellanten gjort gällande, att den svenska utlänningslagstiftningen skulle lämna möjligheter att förbjuda utländska medborgare att meddela undervisning här i landet åt svenska barn.

Vad till en början den juridiska aspekten på detta spørsmål beträffar, torde läget vara följande.

Enligt 8 § utlänningslagen den 11 juni 1937, vilket lagrum avser meddelande av *uppehållstillstånd*, kan utlänningskommissionen förknippa tillståndet med de förbehåll, vilka med hänsyn till vistelsens syfte och därmed sammanhängande omständigheter finnas påkallade. Lagrummet har kompletterats med ett stadgande i 10 § kungörelsen den 1 september 1939 (nr 599) med vissa särskilda föreskrifter om tillsyn över utlänningar. Enligt detta författnings-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

rum må uppehållstillstånd eller uppehållsvisering begränsas till viss ort eller visst område samt förbindas med de förbehåll i övrigt, som med hänsyn till det allmännas intresse finnas påkallade. Med stöd av sistnämnda stadgande förser numera statens utlänningskommission regelmässigt alla utlänningsars legitimationshandlingar med påskrift, att uppehållsvisering meddelas under förutsättning, att utläningen icke deltagit i politisk propaganda. Upphållstillstånd må jämlikt 1 § kungörelsen återkallas av utlänningskommissionen, när särskilda skäl därtill äro.

Bestämmelser om meddelande av *arbetstillstånd* innefattas bl. a. i 15 § utlänningslagen. Enligt detta stadgande skall arbetstillstånd meddelas för viss tid och avse visst slag av arbete samt må förbindas med de villkor och föreskrifter som finnas erforderliga. Jämlikt 17 § utlänningslagen må arbetstillstånd, när särskilda skäl därtill föreligga, återkallas av utlänningskommissionen.

De lärare, som äro tyska medborgare, äro underkastade de villkor, som äro fastade vid uppehållstillstånd och arbetstillstånd. I dessa villkor torde numera regelmässigt ingå även att de icke få driva politisk agitation. Den av interpellanten ifrågasatta generella begränsningen av tyska lärares rätt att meddela undervisning i Sverige skulle, såvitt jag förstår, innebära ett bestämt avsteg från hos oss hittills tillämpade grundsatser. Ett förbud synes mig kunna ifrågakomma endast i individuella fall, för den händelse någon bestämd lärare skulle finnas ha missbrukat den honom beviljade förmånen att uppehålla sig och arbeta i Sverige, exempelvis genom att bedriva politisk agitation.

Interpellanten har givetvis rätt däri, att Tyska skolan, som ju uppehålles med tyska statsmedel, ytterst avser att tjäna tyska intressen. Det är uppenbart, att en tysk bildningshärd av denna storlek måste vara ett stöd för tyskheten här i landet. Det rör sig därvid säkerligen icke så mycket om de eventuellt utnyttjade tillfällen till ensidig agitation och otillåten propaganda, som en skola med rikt utbildad förenings- och friluftsverksamhet kan erbjuda, ehuru den sidan av saken i diskussionen synes ha tilldragit sig huvudintresset. Det väsentliga är själva skolan som bildningsanstalt. Särskilt är att märka, att barn av tyska föräldrar, som blivit svenska medborgare, genom en sådan skola hållas kvar i en tysk bildningsmiljö, som föräldrahemmet ensamt kanske icke skulle vara i stånd att upprätthålla.

Kärnpunkten i frågan, i vad det gäller de svenska barnen, är, huruvida de böra tillåtas att växa upp och mottaga avgörande bildningsintryck i en tysk skola med huvudsakligen tyska lärare och tyska bildningstraditioner. Någon möjlighet att förbjuda svenska föräldrar att skicka sina barn till en privat skola med utländska lärare föreligger emellertid icke med nuvarande lagstiftning, och jag skulle för min del icke vilja medverka till någon begränsning av föräldrarnas rätt i detta hänseende.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag får till en början framföra min tacksamhet till ecklesiastikministern för svaret på min interpellation.

Ecklesiastikministern har tolkat interpellationen så, att jag skulle anse bestämmelserna i den av Kungl. Maj:t utfärdade instruktionen för skolans inspektor såsom vaga och otydliga. Detta har emellertid icke varit min mening. Jag har på den punkt i interpellationen, varom nu är fråga, endast velat säga, att skolans inspektor icke lyder under skolöverstyrelsen och att skolan icke står under dess överinseende annat än i fråga om undervisningen åt barn i skolåldern samt att bestämmelserna om detta överinseende äro vaga och otydliga. Att jag blivit uppfattad på annat sätt än jag avsett, beror på att i den mening i interpellationen, varom är fråga, ordet »även» är felpla-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

cerat. Det skulle icke stå först, utan längre fram i meningen. Fråga är alltså om en ren misskrivning.

Jag annoterar med tillfredsställelse i ecklesiastikministerns svar att några utfästelser från svensk sida icke lämnats i samband med skolans upprättande. Då givetvis icke heller senare några dylika lämnats, ha alltså de svenska myndigheterna fullt fria händer i fråga om skolans framtid.

Av ecklesiastikministerns svar framgår ingenting annat om skolans finansiella förhållanden än att, såvitt honom är bekant, huvudparten av skolans kostnader täckes genom direkta tillskott av den tyska staten. Jag skall i detta hänseende tillåta mig att lämna några kompletterande upplysningar.

Skolan äges och drivs av ett svenskt aktiebolag, Tyska skolan AB, som dess firma lyder. Detta bolags styrelseberättelser samt vinst- och förlusträkningar och balansräkningar inlämnas givetvis till patent- och registreringsverket, såsom sker med motsvarande berättelser för andra svenska bolag. Bolaget är ett gammalt svenskt företag, som tidigare hade annan firma. Den första styrelseberättelsen för bolaget med dess nuvarande ledning och under dess nuvarande firma avser tiden den 1 januari 1941—31 juli 1941 och i denna styrelseberättelse förekommer icke något, som här behöver meddelas. I den följande styrelseberättelsen, som avser tiden den 1 augusti 1941—31 december 1942, alltså tre terminer, upptagas åter bland bolagets inkomster tyska statsmedel såsom bidrag för skolverksamhetens bedrivande. Den summa, som enligt bolagets egen uppgift den nationalsocialistiska tyska staten under denna svåra krigstid gav skolan i understöd under dessa tre terminer, utgjorde 364 861 kronor 88 öre. Den därpå följande styrelseberättelsen, som är den sista, som avgivits, omfattar året 1943, alltså endast ett år. Den upptager bland inkomsterna tyska statsmedel såsom bidrag för skolverksamhetens bedrivande till ett belopp av 257 112 kronor 50 öre. Även upptages ett belopp av 150 000 kronor som eftergift av skuld. Huruvida det är tyska staten, som eftergivit denna skuld, framgår icke, men det är möjligt att så är fallet. Bland bolagets tillgångar upptages även en ny post, en byggnadsfond, bestående av tyska statsmedel, till ett belopp av 118 228 kronor 79 öre. Terminsavgifterna för året utgjorde 35 687 kronor 50 öre, varför i varje fall sju åttondelar eller däromkring av undervisningen bekostas av den tyska staten.

Då ecklesiastikministern i detta sammanhang anger, att Franska skolan på motsvarande sätt erhåller anslag från franska staten, kan det förtjäna att påpekas, att detta anslag, efter de betydande höjningar, som ägt rum, är vida mindre än tiondelen av det anslag, som den tyska skolan åtnjuter av den tyska staten. Då ecklesiastikministern anger, att svenska staten likaledes genom anslag möjliggjort upprätthållandet av svenska skolor i bl. a. Berlin och Hamburg, så torde det även böra påpekas, att dessa anslag, som avse meddelandet av svensk undervisning åt svenska barn, överhuvud icke kunna jämföras med de anslag, som den tyska skolan erhåller. Det har saknats mig tid att gå igenom dessa anslags historia, men i den proposition år 1939, varigenom anslaget för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet bestämdes och väsentligen höjdes, upptages en summa av 26 000 kronor för undervisningen i svenska i sex städer, däribland Hamburg och Berlin, vilka ecklesiastikministern nämnde. Den summa, som anslogs för undervisningen i Berlin, var 6 300 kronor, och den summa, som anslogs för undervisningen i Hamburg, var 3 500 kronor.

Av de siffror på antalet lärjungar i den tyska skolan, som ecklesiastikministern meddelat, framgår, att antalet svenska och tyska barn i den tyska skolan varit ungefär lika stort. Under det första året övervägde de tyska, under de två följande åren de svenska barnen. Under det sista året äro de

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

tyska barnen något övervägande till antalet, nämligen 118 mot 111, och antalet svenska barn har sjunkit men endast med ett. Fortfarande är det emellertid 111 svenska barn, som gå i den tyska skolan.

Ecklesiastikministern säger, att de svenska barn, som gå i Tyska skolan, i regel tillhöra familjer med ett mer eller mindre starkt tyskt inslag; vanligen är modern tyska eller fadern eller båda föräldrarna tyskar, som vunnit svenskt medborgarskap. Men dessa barn äro svenska barn liksom barn till andra svenska medborgare. De böra anknytas till det svenska samhället, till den stat, de tillhöra. När fråga är om en stat som den nationalsocialistiska tyska staten, vilken begagnar skola och universitet i en utomordentligt stark politisk propagandas tjänst, så kan det tänkas, att vi i skolans elever få femte kolonnare, få quislingstyper, som tänka mera tyskt än svenskt. Om det är några kretsar, som äro mottagliga för sådan propaganda, så är det väl de, som ha tyska förbindelser. Och om det är någon propaganda, som är effektiv, så är det den, som bedrivs vis-a-vis ungdomen. Det är enligt min mening djupt otillfredsställande, att ett hundratal svenska barns undervisning till sju åttondelar bekostas av den nationalsocialistiska tyska staten.

Jag skulle vilja karakterisera den tyska skolans verksamhet bland svenska barn så, att den framför allt är ett försök att inom den tyska eller kanske rättare den nazistiska intressekretsen behålla barnen efter tyskor, vilka gift sig med svenska medborgare. Ecklesiastikministern har rätt i sitt påpekande att barnens föräldrahem kanske icke skulle vara i stånd att upprätthålla den tyska bildningsmiljön; skolan hjälper dem därtill.

I interpellationen efterlyste jag vad inspektor kunde ha meddelat i de årliga berättelser, som han enligt sin instruktion skall avgiva. Statsrådet Bagges svar i detta hänseende är icke innehållsrikt. Herr statsrådet säger blott att av inspektionsberättelsen för tiden intill den 1 oktober 1944 framgår, att i början av skolans verksamhet farhågor uttalades för att skolan skulle komma att verka störande eller bedriva en ur svensk synpunkt icke önskvärd propaganda. »Några konkreta klagomål», fortsätter han med citat ur inspektionsberättelsen, »ha emellertid icke framkommit, ej heller ha från föräldrahåll framkommit några erinringar.» Detta uttalande kanske visar riktigheten av ett omdöme, som jag gjorde i interpellationen, att den propaganda, varom här är fråga, är av i detaljerna svårkontrollerbar art. Men varför meddelar statsrådet ingenting ur de föregående inspektionsberättelserna? Jag tillåter mig direkt fråga därom.

Vi kunna emellerid nu konstatera, att skolan drives av den nationalsocialistiska tyska staten, som för detta ändamål satsar mycket betydande belopp, att skolan startade med två nationalsocialistiska partifunktionärer i sin ledning, att den, enligt vad dess inspektor upplyst i en tidningsartikel, bland sina lärare har nationalsocialister samt överhuvud den tyska staten, vars ledare ju ofta tar ordet fanatisk i sin mun, använder undervisningen i propagandasyfte. Att skolan verkar i nationalsocialistisk riktning, torde då vara uppenbart.

Låt mig ännu en gång, såsom jag gjort redan i interpellationen, betona, att jag icke skulle i riksdagen bragt hithörande frågor på tal, om skolan endast haft elever med tyskt medborgarskap. Min interpellation har orsakats endast av det förhållandet, att det är svenska elever, som gå i den skolan.

Vad kan man då göra för framtiden?

Det är möjligt att hithörande förhållanden komma att ordnas genom att skolan icke kommer att i framtiden tillföras elever, som äro svenska medborgare, därför att föräldrarna icke sända dit sina barn. Det är möjligt att vad man numera känner till om skolan kommer att medföra detta resultat. Den sta-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

tistik, herr statsrådet ger, tillåter emellertid icke några säkra slutsatser i denna riktning.

Det kan också tänkas att de tyska vederbörande själva komma att successivt inskränka skolans verksamhet till att omfatta endast tyska barn. Det vore naturligen det bästa sätt, på vilket spörsmålen kunde lösas.

Om frågan om de svenska barnen i den tyska skolan icke kan lösas på ettdera av dessa sätt, uppstår frågan om andra åtgärder. Statsrådet intager i detta hänseende en negativ hållning, såvitt jag kan utläsa ur hans interpellations-svar. Detta måste jag beklaga.

Vad som närmast låge till hands, vore, att den svenska regeringen hos den tyska direkt anhölle, att skolan inskränktes till att stå öppen endast för tyska barn. Förmodligen skulle den tyska regeringen ha rätt svårt att säga nej till en sådan anhållan, i varje fall så länge den själv proklamerar de uppfostrings-ideal, som den nu har.

Det finnes även andra möjligheter. En sådan vore att begagna utlänningslagstiftningen. Jag har angivit denna väg i min interpellation. Naturligtvis inser jag mycket väl de svårigheter, som äro förknippade med denna väg, men jag kan icke anse den ofarbar.

En annan möjlighet vore att införa koncessionssystem för skolor i Sverige, drivna med utländska medel.

Vilken väg man än kommer att gå, torde emellertid en sak böra strykas under: den nationalsocialistiska undervisningen i Sverige måste elimineras.

En sak till ber jag få stryka under såsom avslutning på vad jag här har yttrat. Det var till stor del därför jag framställde interpellationen. Någon uppmuntran för den tyska skolan genom att den förlänas rätt att anställa svensk studentexamen, bör under inga omständigheter ifrågakomma. Det bör vara tillräckligt, att den anställer tysk studentexamen. Det har enligt en artikel i »Der Deutsche in Schweden» för juni månad i år från skolans ledning gjorts gällande, att de inledda förhandlingarna med vederbörande svenska och tyska myndigheter om erkännandet av den mogenhetsprövning, som skall anställas vid skolan i vår, alltså 1945, befinna sig i ett stadium, som lovar framgång. För att det inte skall bli något missförstånd tillåter jag mig att läsa upp den tyska texten. I tidningens resumé av skolledarens rapport för föregående läsår heter det: »Hier seien nur drei besonders erfreuliche Mitteilungen des Berichts hervorgehoben: — — — 2. dass sich die eingeleiteten Verhandlungen mit den zuständigen deutschen und schwedischen Stellen über die Anerkennung der im nächsten Schuljahr erstmalig erfolgenden Reifeprüfung der Schüler in einem Erfolg versprechenden Stadium befindenden.»

Det vore intressant att av herr statsrådet få höra närmare om dessa underhandlingar. Jag förmodar att de inte äro inledda med herr statsrådet. Ett dylikt erkännande av den examen, som skolan anställer, skulle ju vara ett medel att främja tillströmningen av svenska barn till skolan.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag ber att först få svara på den sista högtidliga extra interpellationen angående någon sorts förhandlingar om missionsrätt för Tyska skolan.

Några sådana förhandlingar ha icke ägt rum med mig. Under de senaste åren har jag överhuvud taget icke haft några samtal om skolan med någon annan än dess inspektor. Jag har frågat chefen för skolöverstyrelsen, vilken befattning han har haft med Tyska skolan. Generaldirektör Holmdahl har meddelat, att de samtal, som han har haft med representanter för Tyskland i samband med upprättandet av Tyska skolan i Stockholm, rört sig om möjligheterna att få de examina, som skulle avläggas vid skolan, giltiga i vårt land

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

och under vilka villkor detta kunde ske. Han har därvid från första början framhållit, att utfästelser härom icke kunde göras vid skolans start och att han för sin del icke ansåge sig kunna medverka till att svensk dimissionsrätt gäves åt Tyska skolan. Med någon annan myndighet kan jag inte föreställa mig att det har varit förhandlingar — i varje fall kan det icke ha varit några förhandlingar av någon betydelse. Jag vet faktiskt inte, med vilken myndighet det skulle ha kunnat vara.

Vad beträffar interpellantens utförliga utläggningar angående finansieringen av Tyska skolan, vill jag endast säga, att vad jag här svarat på är hans fråga, i vad mån tyska staten bidrager till upprätthållandet av skolan genom att bestrida en del av dess kostnader. Jag har försökt att ta reda på detta och även svarat på interpellantens fråga, då jag tydligt sagt, att, så vitt jag har kunnat förstå, tyska staten med all sannolikhet bidrager till skolans verksamhet. Jag trodde, att interpellanten var intresserad av denna sak ur principiella synpunkter, och jag vet inte, vad som annars skulle kunna ligga bakom hans intresse härvidlag. För hans upplysning tillade jag därför, att sådana bidrag även utgå från franska staten till Franska skolan och att svenska staten själv lämnar dylika bidrag till svenska skolor i utlandet. Det kan naturligtvis ha sitt intresse att annotera, att tyska staten är så ofantligt mycket frikostigare, och man kan ju göra sina reflexioner med anledning därav, men principiellt sett är det precis samma sak. Jag förmodade, som sagt, att det var den principiella frågan, som intresserade interpellanten, och därför stannade jag också vid den.

Vad sedan beträffar interpellantens ytterligare fråga till mig, varför jag blott refererat den inspektionsberättelse, som insänts i år, trodde jag mig veta, att interpellanten hade reda på orsaken härtill. Tyska skolans inspektor skall enligt utfärdad instruktion årligen före den 1 oktober till Kungl. Maj:t avge redogörelse för verksamheten vid skolan under nästföregående år och därvid ange sin uppfattning om elevernas framsteg i studier samt om deras uppförande, flit och ordning. Anledningen till att jag inte citerade föregående berättelser är, såsom interpellanten förmodligen vet, att sådana tyvärr icke finnas. Professor Wellander har först i höst inlämnat en sammanfattande redogörelse för Tyska skolans verksamhet hittills. Han hade inte tidigare observerat, att redogörelsen skulle vara skriftlig, utan hade nöjt sig med muntliga meddelanden. Inspektor är liksom både interpellanten och jag professor, och kanske har erfarenhet av att det kan hända oss professorer ibland, att vi glömma en eller annan liten sak, utan att vi behöva ta det så fruktansvärt gravallvarligt som interpellanten tydligen gör. Ingen som helst skada har heller följt av detta förbiseende. Hela den tid, som skolan har funnits till, har inspektor så gott som dagligen haft sin varelse i ecklesiastikdepartementet såsom ledamot av skolutredningen. Han har därvid många gånger haft tillfälle att tala direkt med mig om denna sak och framföra sina iakttagelser och sin uppfattning om undervisningen vid Tyska skolan.

Både interpellanten och jag äro väl för övrigt på det klara med att det — såsom jag framhöll redan i mitt första anförande — givetvis är mycket svårt att överhuvud taget kunna precisera det inflytande, som en sådan skola som denna naturligtvis utövar på sina elever. Det är uppenbart, att den i olika avseenden måste utöva ett visst inflytande på eleverna. Men vad man kan komma åt är egentligen endast, om det förekommer något stötande, som man kan slå ned på och säga ifrån, att detta är galet och det får icke ske. Jag har fått det intrycket av mina samtal med professor Wellander, att han vid sin inspektion gått mycket grundligt till väga. Han har visserligen inte varit och lyssnat på alla möjliga lektioner. Jag tillåter mig emellertid att anföra, vad han

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

skrev i ett svar på en av de artiklar i Dagens Nyheter, som torde ha gett anledning till interpellationen — i själva verket kunde ju Dagens Nyheter, när tidningen började skriva om Tyska skolan, samtidigt meddela, att man ordnat med en interpellation. Professor Wellander påpekade i sitt svar, att man genom att bara höra på lektioner i själva verket inte kan göra mycket åt en sådan sak som det här gäller. Det vet även jag, ty jag har ju själv varit inspektor och som sådan någon gång haft att göra med en del suspekta individer. När man som inspektor kommer och hör på en lektion, kan den vara alldeles briljant, och det finns kanske överhuvud taget ingenting att anmärka mot den. Men hur det går till, när inspektor inte är närvarande, kan man inte veta. För att få en uppfattning därom måste man gå till väga på annat sätt. Jag vet, att professor Wellander tagit del av ett mycket stort antal svenska uppsatser, som författats av lärjungar vid skolan. I dessa uppsatser spårar man, har han sagt mig, påfallande litet av nationalsocialistisk ideologi. Varken tidigare eller nu gjorda undersökningar ge enligt hans uppfattning stöd för påståendet, att lärarna vid skolan direkt skulle ha bedrivit nazistisk agitation bland de svenska eleverna.

För övrigt har skolans rektor underrättat inspektor om att den 11 februari 1943 utgick från rektorsämbetet ett meddelande till kollegiet, i vilket det inskräppts att lärare och elever äro förbjudna att bedriva någon som helst form av politisk propaganda inom skolan. Vidare framhölls, att det är förbjudet att inom skolan bära märke eller annat som anger tillhörighet till visst politiskt parti. Härom skulle lärjungarna, framför allt de nyintagna, erinras. Varje överträdelse av förbudet skulle anmälas till skolledningen. Jag förmodar, att då ett sådant påbud utfärdats, har det väl förekommit missförhållanden i den vägen, som man för framtiden velat undvika.

Jag hade väntat, att interpellanten också skulle ha roat sig med att ur artiklarna i Dagens Nyheter även ta med den uppgiften, att det skulle finnas en förteckning i kollegierummet över ett antal ur tyska synpunkter missshagliga pressalster. Det har funnits ett sådant anslag, men inspektor har meddelat mig, att rektor Wilstermann avlägsnade det, så snart han fick se det. Tyska skolan prenumererar för närvarande på två svenska tidningar, Stockholmstidningen och Dagsposten. Om Folkets Dagblad förekommit i kollegierummet, har tidningen, förklarar man, inköpts av någon enskild lärare.

Jag kan icke underlåta att härutöver säga ytterligare ett par ord. Anledningen till att anmärkningarna mot Tyska skolan ha framförts just nu kan ju inte gärna vara, att man tidigare saknat fasta hållpunkter för en aktion och först nu fått det. I realiteten har det nämligen knappast framkommit några konkreta fakta, på vilka ett inskridande mot skolan skulle kunna byggas. Vad som i interpellationen liksom i tidningsdebatten har åberopats i ärendet är argument, som med samma fog kunde ha framförts, när skolan för drygt tre år sedan startades. Denna start, mina herrar, skedde på intet vis i skymundan, utan det var stor publicitet omkring den, och den stod omtalad i alla tidningar. Då såg jag emellertid ingen som helst invändning mot skolan, vare sig i Dagens Nyheter eller de andra organ som nu äro så intresserade för denna sak.

I själva verket voro ju skolans möjligheter att attrahera svensk ungdom, som interpellanten har påtalat, och dess möjligheter att påverka opinionen mycket större under den tid, då framgång följde de tyska vapnen, än vad fallet är nu. I den dag som i dag är finns det väl — det måste jag verkligen erinra den ärade interpellanten om — ingen politisk ideologi, som har mindre förutsättningar att kunna behålla eller stärka ett grepp om den svenska ungdomen än just den ideologi, som emanerar från det nationalsocialistiska Tysk-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

land. Detta gäller väl troligen också i längden de familjer med tyska förbindelser, som det här är fråga om.

Jag vidhåller, att de siffror, som jag i mitt interpellations svar nämnt angående det antal elever i skolan, som äro svenska medborgare, visa, att denna kategori lärjungar naturligt nog är i mycket stark tillbakagång. Jag har alldeles nyss fått i min hand ytterligare material, som kanske kan belysa denna utveckling. Av samtliga svenska barn i skolan ha endast 25 rent svenska föräldrar. Av dessa barn tillhör endast ett kindergarten, ett folkskolans första klass och intet enda gymnasiets första ring. Minskningen i antalet svenska barn förskjuter sig således upp över de äldre årgångarna, som så småningom gå ut ur skolan. Under nu pågående läsår ha två elever med rent svenska föräldrar lämnat skolan. För närvarande utgör antalet barn med rent svenska föräldrar mindre än tio procent av skolans hela elevantal.

Med dessa siffror för ögonen kan man nog med visst fog göra gällande, att det ingripande, som interpellanten önskar från myndigheternas sida i syfte att hindra att skolan står öppen för rent svenska barn, framstår såsom skäligen överflödigt redan på grund av den faktiska utveckling som har ägt rum. Helt annorlunda var det förut, men då hörde vi ingenting om denna sak. Nazismen är dess bättre sannerligen icke för ögonblicket någon aktuell fara som hotar det svenska samhällslivet, åtminstone icke i den form och på de vägar som interpellanten och de, som före honom ha slagit larm i denna sak, föreställa sig. Den har ju hopplöst komprometterat sig genom sina metoder, sin kränkning av allt vad vi här i landet kalla humanitet, kultur och goda seder. Den kommer aldrig, därom är jag övertygad, att kunna bli ett ideal för svensk ungdom. De, som alltjämt söka inympa fruktan för denna rörelse genom att utmåla dess representanter såsom övermänniskor i fråga om taktisk skicklighet, fullgöra därmed enligt min mening knappast någon värnplikt i vårt kulturförsvar. Man kan snarast vara tacksam för deras tystnad — som jag nyss påtalade — under de verkligt kritiska åren, ty hade de då på samma sätt som nu fört sin fruktan till togs, hade de sannerligen icke därmed stärkt vår andliga beredskap. Men »när månen hade gått ned och mörkret rådde», då sova väktarna på Sions murar! Om faran ännu en gång skulle komma över landet, kanske från ett annat väderstreck, skall jag för min del med stort intresse men utan överdrivna förväntningar följa dessa Sions väktare i deras förehåanden.

När jag sade, att nationalsocialismen icke utgör någon aktuell fara för vårt land, avsåg jag därmed nationalsocialismen såsom politisk idé och politiskt system. Men *en* reservation kanske i det avseendet kan vara på sin plats. Historien lär oss åtskilliga ting, och hon är en överlägsen läromästarinna. Bland annat behärskar hon, såsom vi veta, till fulländning repetitionens metodik, även om inte allt upprepar sig precis likadant. En i det historiska skeendet ofta upprepad företeelse är den egendomliga överföringen av tänkesätt och åskådningar från ett folk till dess allra argaste vedersakare. Det besegrade Grekland erövrade ju Rom med sin kultur. Men det är inte bara kulturen som vandrar över gränserna, utan även okulturen kan spridas och slå rot utanför sitt hemland, när fanatismen — den må vara av det ena eller andra slaget — får sin hand med i spelet. Det betänkliga i den debatt, som förts kring Tyska skolans uppkomst och existens, är enligt min uppfattning den villighet, som kritikerna lägga i dagen att slopa gamla svenska rättsgrundsatser om allas likhet inför lagen, om medborgarnas frihet i andligt avseende och om reciprocitet såsom grundval för staternas sammanlevnad och att ersätta dem med godtyckliga administrativa ingripanden, förbudsbestämmelser på uppfostrans område och diskriminering av raser och folk. Jag tänker därvid närmast på den press-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

kampanj, som förts — interpellanten har av naturliga skäl här i kammaren måst vara mera försiktig. Jag anser, att vi böra se upp med sådana tendenser. De få icke tillåtas att underminera känslan för rätt och frihet här i landet. Nazismen får icke i andlig mening gå under jorden i den svenska rättsordningen!

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att citera vad som har skrivits om denna kampanj av Svenska Morgonbladet, således en annan folkpartitidning. Svenska Morgonbladet skriver: »Att intolerans, hat, hets och angiveri frodas i de länder, som kämpa mot varandra, det är knappast något att förvånas över. Men vi här hemma i Sverige, som haft förmånen att sitta på parkett, böra akta oss att ta efter metoderna i detta stycke.» — »Vad som kommit Svenska Morgonbladet att reagera beträffande denna kampanj är emellertid, att man medvetet eller omedvetet blandar in oförvitliga svenskar och låter dem få färg av nazistiska tänkesätt, ehuru de äro lika klart svenskar till liv och leverne som någonsin herr Scharp.» — Det är den man, som tagit upp denna sak i några artiklar i D. N. — »De få en stämpel över sig av kryperi för nazismen, ehuru de handlat på ett sätt, som åtminstone inte Dagens Nyheter vid ifrågavarande tidslägen på något sätt reagerade emot. Detta angiveri i efterhand och i skydd av segrande allierade bajonetter imponerar inte, i varje fall inte på oss.»

Jag har, herr talman, för tillfället inte mycket mer att tillägga. Jag har bara velat begagna detta tillfälle för att få säga ifrån en gång vad jag tycker om sådana här saker.

Herr Pauli: Herr talman! Det var mycket belysande att höra herr statsrådets senare anförande. Det kompletterade på viktiga punkter hans direkta svar på interpellationen.

I det första svaret fäste jag mig vid att statsrådet höll sig till uttrycken »tyska intressen» och »tyska synpunkter». Han förklarade, att det är naturligt, att tyska föräldrar vilja hålla sina barn kvar i »tysk bildningsmiljö». Han ställde också frågan, huruvida svenska barn böra tillåtas att växa upp i en skola med övervägande tyska lärare och »tysk kulturtradition». Särskilt detta sista uttryck måste frappa, ty de skolor som upprätthållas av den nuvarande regimen i Tyskland — till dem hör även Tyska skolan i Stockholm — förete ju minst av allt bilden av tysk bildningstradition. När man talar om tysk kulturtradition, brukar man tänka på sådana gestalter som Lessing, Goethe, Schiller m. fl. Men de ha mycket litet att säga till om i den tyska uppfostran, som bedrivs av den nuvarande regimen i Tyskland, även om sådana namn vid behov plockas fram för att sätta en prydlig etikett på det hela.

Av herr statsrådets senare anförande fingo vi bättre klarhet om vad det här gäller. Där sade nämligen statsrådet direkt ut, att det här är fråga om en nationalsocialistisk undervisning. Han använde även orden nazism och nazistisk. Det kan således inte anses otillbörligt, om även andra talare använda dessa uttryck. Det visade sig, att när statsrådet tidigare talat om tyska intressen och tysk bildningstradition, var detta närmast en eufemism. Han visste mycket väl, vad det i själva verket rör sig om. Herr statsrådet försökte lugna oss genom att säga, att nazismen numera inte är så farlig. Han erkände, att nationalsocialismen i allra högsta grad har gjort sig skyldig till kulturkränkning. Den har hopplöst komprometterat sig genom kränkning av kultur och goda seder. sade han — jag tror att jag antecknade hans ord rätt. Detta är ju ett mycket kraftigt fördömande av vad som tidigare presenterats under det vackra namnet tysk kulturtradition. Var och en vet, att den nationalsocialistiska regimen i grund och botten har ändrat både traditionen, formen och andan i den

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

tyska undervisningen. Jag behöver därvidlag bara erinra om en bok, som har skrivits av Erika Mann, dotter till Tysklands störste nu levande författare, Thomas Mann, och de avslöjanden av den tyska undervisningens metoder, som hon där gjort. Jag kan t. ex. citera ett par ord ur den av henne omnämnde Karl Alnars »Handbok för historielärare», där det heter: »Historieundervisningen skall tjäna folkets politiskt-historiska uppgifter. — — — Världshistorien skall betraktas ur rasfrågans synpunkt.» I en framstående tidskrift i Tyskland, »Nationalsocialism och bildning», framhålles det: »Den nuvarande och tillkommande historieundervisningen vet, att dess mål icke så mycket äro vetenskapliga som fastmer praktiska.» Och med spärrad stil tillfogas: »Kronan på verket i all nationalsocialistisk historieundervisning består i ingenting annat än i lydnad mot der Führer.»

Herr statsrådet menar, att när det numera har börjat gå tillbaka för tyskar-na vid fronterna, sjunker därmed också faran för deras kulturella inflytande. De som nu varna för denna fara, fortsätter han, utföra därför icke någon kulturell värnplikt, vilket de hade kunnat göra år 1941. Men den gången sovo väktarna på Sions murar, yttrade statsrådet med ett vackert bevis på bibelkännedom. Men fanns det då inga andra väktare på det svenska Sions murar än de, som nu ha opponerat sig mot den nazistiska undervisningen och uppfostran i Tyska skolan? Jo, det fanns högt uppsatta väktare, som väl inte kunnat anses vara alldeles okunniga om vad nazistisk undervisning innebär. Men de hade ingen invändning att göra. De läto tvärtom välbevåget skolan ställas under svenska statens milda hand; herr statsrådet har själv erinrat om att detta skedde under stor publicitet. Jag vill minnas, att statsrådet den gången betecknade Tyska skolan — jag erinrar mig inte hans uttryck ordagrant — såsom en ny telning på den svenska undervisningens träd. Detta kan knappast anses vara en träffande benämning.

Jag måste också vända mig mot slutorden i statsrådets svanesång. Jag trodde verkligen inte, att han skulle ta upp detta resonemang, som även jag läst i Svenska Morgonbladet och som chockerade mig redan då. Men jag anser, att det är så mycket värre, att statsrådet har tagit upp detta resonemang, som ju den kritik, vilken i nämnda artiklar riktades mot doktor Scharp, icke med samma rätt kan riktas mot interpellanten. Det var kanske inte heller herr statsrådets mening, men det verkade i alla fall så. Kärnpunkten i Svenska Morgonbladets protest mot doktor Scharps artikel var ju, att däri hade nämnts vissa personer, vilka sedan befunnos icke ha haft något direkt med saken att skaffa, bl. a. generaldirektör Holmdahl. Det var detta, skulle jag förmoda, som i främsta rummet avsågs med ordet angiveri. Men man fick av artikeln det intrycket, att med angiveri även åsyftades kritiken mot Tyska skolan, i synnerhet när det talades om »angiveri i efterhand». Herr statsrådet tog upp hela denna tankegång, att om man vid nuvarande tidpunkt riktar en kritik mot en skola, där även svenska barn undervisas och där utan allt tvivel en nazistisk anda råder i åtminstone vissa av de tyska lärarnas undervisning, nämligen deras som tillhöra det nationalsocialistiska partiet, skall detta kallas för »angiveri», för »fanatism», för »kränkande av svensk medborgarfrihet och av principen om lika rätt inför lagen» samt vidare »diskriminering av vissa nationer». Inte kan det väl kallas för kränkande av svensk medborgarrätt, att man kritiserar utländska propagandisters möjligheter att i undervisningens form sprida sina läror! Att varje medlem av det nationalsocialistiska partiet på grund av de honom åvilande medborgerliga skyldigheterna är att betrakta som en propagandist, kan man inte gärna bortse ifrån. Jag måste alltså säga att jag på intet sätt kan dela uppfattningen att man här realiter kränker svensk medborgarfrihet och likhet inför lagen.

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

Vidare känner man igen talet om diskriminering av olika nationer — det har nämligen professor Wellander använt i en av sina artiklar. Men kan man verkligen tala om en diskriminering av *Tyskland*, när man diskriminerar nationalsocialismen? En diskriminering av nationalsocialismen som pedagogisk faktor är tydligen något som statsrådet i själva verket är med på, att döma av den beskrivning av nazismens kulturkränkningar, som han nyss själv har gjort. Det oriktiga ligger i att identifiera Tyskland med nationalsocialismen. För ögonblicket härskar nazismen för ännu någon tid, men troligen en ganska kort tid, i Tyskland. Men det har funnits ett tidigare Tyskland, och det skall, hoppas vi, komma ett senare Tyskland, som följer helt andra metoder i sitt kulturarbete än det nationalsocialistiska Tyskland. Jag kan därför inte gå med på talet om att man diskriminerar ett visst land. Vad man diskriminerar är en viss barbarisk åskådning, och det är en sak som man inte bör underlåta att göra.

Jag kan alltså överhuvud taget inte acceptera detta tal om att det är en produkt av nazismens smitta, som visar sig därigenom att dess motståndare fälla hårda ord om denna företeelse. Hur skulle man våga säga ordentligt ifrån gent emot alla ogärningar av olika slag, som övats och fortfarande övas av folk med denna åskådning, om man omedelbart skulle få kastat i ansiktet på sig, att genom denna kritik har man i själva verket visat sig vara samma andas barn? Jag måste erkänna att jag blev mycket besviken när jag hörde herr statsrådet slå in på dessa vägar, vilket jag inte kan anse vara sakligt berättigat.

Vad sedan beträffar själva sakfrågan, har den mycket utförligt framlagts av interpellanten. Jag måste för min del beklaga den passivitet, som visats både av skolans inspektor och nu även av hans överordnade, ecklesiastikministern. Jag kan inte finna att det är riktigt, när statsrådet påstår, att professor Wellander har skött sitt inspektorsuppdrag med »mycken grundlighet», när statsrådet själv konstaterar att inspektor förbisett en så pass viktig del av sin instruktion som skyldigheten att lämna skriftliga årsberättelser. Det är naturligtvis tacknämligt att göra ett litet skämt om professorlig tankspriddhet i sådana fall, och statsrådet uppmanade oss att inte se på den här saken med sådant »fruktansvärt gravallvar», som han ansåg att interpellanten gjort. Jag tycker inte heller att man behöver anlägga något fruktansvärt gravallvar, men nog tycker jag att saken i och för sig är rätt allvarlig, när man betänker att professor Wellander representerar den enda väg, på vilken svenska staten berett sig möjlighet att kontrollera denna högst betänkliga undervisning. Om professor Wellander då inte följer sina instruktioner till punkt och pricka — borde han göra litet mer än litet mindre av vad han formellt är skyldig att göra — är det inte något som bör ursäktas bara som »professorlig tankspriddhet».

Professor Wellander hade också någon gång läst uppsatser i skolan och sedan talat om, att man i dem kunnat urskilja »mycket litet av nazistisk påverkan» — eller hur nu orden fallit. Jag tycker det är ganska illa att man kan spåra någon nazistisk påverkan alls i svenska barns skoluppsatser. Att mäta kvantiteten av denna påverkan är naturligtvis ganska svårt, även om man håller sig till uppsatserna, ty det är inte säkert att de säga ut alla de tankar som eleverna ha bibringats.

Professor Wellander och statsrådet ha båda sagt, att man ingenting kan göra, därför att lagen är sådan den är. Interpellanten har påpekat att man dock kan göra åtskilligt. Men under de år som ha gått har man inte vidtagit några som helst åtgärder för att hindra att svenska barn påverkas av nazistisk propaganda i undervisningens form. Man kan fråga varför. Det har nämligen visat sig att samma svenska statsmakt, som nu från statsrådsbänken varnar för att kränka friheten och andra medborgerliga rättigheter här i Sverige med anledning av kritiken mot Tyska skolan, ingalunda har tyckat att göra ingrepp

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

t. ex. i den svenska tryckfriheten. Och varför? Inte så mycket för att skydda den svenska nationen för skadliga inflytelser utifrån, utan för att hindra den svenska pressen att vara alltför frispråkig i kampen mot dessa inflytelser. Då borde det väl inte ha varit alldeles otänkbart att man också hade observerat och gjort något emot den fara, visserligen av relativt ringa omfång, men dock rent principiellt ganska betydelsefull, som ligger i det förhållande som här diskuteras, nämligen att svenska barn undervisas i en av den tyska nazistiska ledningen kontrollerad skola.

Interpellanten har pekat på vissa möjligheter att göra slut på detta. Statsrådet förklarade i sitt första svar, att han inte tänkte göra någonting åt saken. I sitt senare inlägg tröstade han oss med att även om han inte gjorde någonting, så kommer uppenbarligen genom omständigheternas makt en minskning att ske i antalet svenska elever i skolan. Men därom veta vi ännu ingenting säkert. Det har visserligen visat sig en viss nedgång av antalet barn i kindergården, men i de högre klasserna har nedgången hitintills inskränkt sig till skillnaden mellan årssiffrorna 118 och 111 — en nedgångstendens som ju ingalunda är särskilt framträdande.

I varje fall har statsrådet med skäl påpekat, att nedgången är mera betydande i kindergården, och det är någonting som man hälsar med tillfredsställelse. Samtidigt kan man här se något ganska betecknande, nämligen den grundlighet med vilken denna egendomliga skolanstalt går till väga. Den nöjer sig inte med barn i de ordinarie skolstadierna upp till studentexamen, utan den har också en kindergården för barn mellan tre och fem år. Det är verkligen att ta barnen om hand så tidigt som möjligt! Och det erinrar om det kända förhållandet, att i Hitlertyskland spar man ingen omsorg när det gäller att på ett så tidigt stadium som möjligt få barnen under det — från nazistisk synpunkt — rätta inflytandet.

Jag vill emellertid instämma med statsrådet i förhoppningen, att den nyssnämnda minskningen skall visa sig vara en verklig tendens till nedgång av antalet barn i skolan och att de svenska föräldrarna, i synnerhet efter den debatt som nu har förts, skola, med en bokstavig tillämpning av uttrycket, »ta sin Mats ur skolan».

Vad slutligen beträffar en del rent praktiska åtgärder, som ifrågasatts av interpellanten i positiv eller negativ riktning, skall jag endast fästa mig vid vad han sist berörde, nämligen skolans förhoppningar att få svensk dimissionsrätt till våren. Jag kunde inte höra att herr statsrådet överhuvud taget uttalade sig om den saken. Han yttrade endast att han inte visste om några förhandlingar. Det är möjligt att statsrådet själv inte ens i tankarna tagit någon ståndpunkt till detta ärende. Jag tror att många ha samma uppfattning som interpellanten, att skolan bör kunna nöja sig med att anställa tysk studentexamen. Att den skulle få rätt att anställa svensk studentexamen och därmed få en officiell hallstämpel av godkännande över sin verksamhet, kan inte vara riktigt. Jag vill sluta med att uttala den förväntan, att om en sådan framställning verkligen göres, den inte måtte vinna den svenska regeringens bifall.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Herr Pauli anförde ett par saker, som tyvärr tvinga mig till en liten replik — jag skall försöka fatta mig så kort som möjligt.

Herr Pauli har tydligen inte riktigt hört på vad jag sade. Jag meddelade att generaldirektör Holmdahl för sin del sagt vederbörande tyska myndigheter, vilka det nu varit, att han inte ansåg sig kunna medverka till någon svensk dimissionsrätt för Tyska skolan. Jag har inte haft anledning att tänka mig

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

in i hur jag själv skulle ha gjort, och under de två dagar jag har kvar lär väl saken inte komma upp. Men jag tror inte att jag heller under sådana omständigheter skulle ha varit med om det, herr Pauli!

Herr Pauli har vidare kritiserat både inspektör och mig för en betänklig passivitet i denna sak. Vad vet han nu egentligen om den saken? Jag misstänker att han har ganska liten möjlighet att bedöma i vad mån vi varit passiva eller aktiva. Min uppfattning är att vi ha försökt göra så gott vi kunna; och de medel som ha funnits ha vi också använt. Jag vidhåller att de skriftliga redogörelserna från professor Wellander sannerligen inte kunde ha utgjort någon viktig del av hans inspektionsverksamhet i synnerhet som han, som jag sade, muntligen till mig framfört de iakttagelser som han har gjort.

Herr Paulis anförande sköt också betänkligt över målet, när han vände sig emot att jag angripit interpellanten för tendenser, som jag tycker äro mycket betänkliga och som jag har tyckt mig kunna spåra i detta ärende. Jag sade uttryckligen att jag härvidlag inte vände mig mot interpellanten, bl. a. därför att han inte kunde ge uttryck härför, i varje fall inte i samma form, som kommit till synes i urkällan, nämligen i Dagens Nyheter. Det var emot den kampanj, som där förekommit, som jag vände mig. Om herr Pauli är intresserad kan han läsa en ledare i Dagens Nyheter för i söndags åtta dagar sedan, där den grupp, som skött kampanjen i denna fråga, sammanfattade sin allmänna ståndpunkt i dessa ting. Jag misstänker att herr Pauli då kommer att få ge mig rätt i min karakteristik därav.

Nu kan man invända att det är olämpligt att dra in denna sak i en interpellationsdebatt i riksdagen. Och det kan naturligtvis sägas. Men för min del erkänner jag att jag har mycket litet sinne för sådana ceremoniösa ting, i den mån man inte gör någonting som är verkligt ojust och oriktigt. Och det kan inte vara riktigt att försöka ställa upp bakgrunden till det, som sagts av interpellanten, och försöka att ge en principiell och allmän inställning till denna bakgrund. Det är ingenting annat jag försökt göra.

Herr Pauli undrade om det inte fanns några andra väktare 1941, som skulle ha inskridit. Han undrade om våra högsta officiella väktare voro okunniga om nazismens innebörd och vad den nazistiska undervisningen kunde innebära. Nej, om herr Pauli därmed menar mig var jag det inte, det kan jag försäkra. Jag har haft anledning att i många år, redan långt före detta krig, följa både den nationalsocialistiska och den kommunistiska världsåskådningen, och jag tror att jag har ganska väl reda på både deras innehåll och deras metoder. Men jag var inte heller okunnig om vad svensk lag innehåller. Och det var den väsentliga faktorn. Det är nämligen på det viset, att gällande svensk lag överhuvud taget inte lägger hinder i vägen för praktiskt taget någon människa att öppna en privat skola här i landet. Nå, kan man invända, varför ändra ni inte lagen? Varför införa ni inte, som interpellanten här sade, en koncessionslagstiftning? Svaret är, att något sådant vill jag icke vara med om, i den mån jag har någonting att göra med saken. Jag anser att en viktig grundsats i detta land är, att föräldrar och uppfostrare, de må synas hur besynnerliga som helst för den stora menigheten, skola få taga hand om sina egna barn som de vilja. De skola få upprätta privata skolor. Det skall vara föräldrarna, som skola ha ansvaret för sina barn, och inte några andra. Är det så att staten skall börja införa monopol, när det gäller uppfostran, är det så att detta är herr Paulis och interpellantens mening — ja, då äro vi just över i en sådan där kontamination ifrån nationalsocialismen, som jag här tidigare har talat om. Jag kan inte vara med om någonting sådant.

Jag menar alltså, att vad beträffar frågan om de svenska barnen i Tyska skolan kan jag inte intaga någon annan ståndpunkt än att det är föräldrarnas

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

rätt och skyldighet att själva träffa avgörandet. Sägna vi att det är den svenska staten som skall avgöra, huruvida man får uppfostra sina barn på det ena eller det andra sättet, då är man, som jag nyss sade, inne på en tankegång som är djupt skild från vad som hitintills varit vår föreställning om frihet och rätt här i landet. Det är därför som jag anser att denna fråga är viktig just ur rättens och frihetens synpunkt. Därför har jag nu också blivit en smula utförlig, herr talman, och för det ber jag om ursäkt.

Herr Holmbäck: Herr talman! Herr statsrådet förebrädde mig för att jag tagit så gravallvarligt på denna sak. Det är möjligt att jag verkade mera allvarlig än jag ville. Det gör man måhända alltid då man läser upp ett skriftligt anförande. Jag gjorde, när herr statsrådet talade om min gravallvarlighet, den reflexionen, att det är märkvärdigt vad statsrådet Bagge själv verkar mycket mera fri och obunden och glad nu, när han ger mig en replik fritt, än han gjorde när han nyss läste upp sitt skrivna svar på min interpellation.

Men att jag tagit så allvarligt på denna sak är naturligen beroende på att jag tycker det är en allvarlig sak, att en utländsk stat får använda en kvarts miljon kronor om året för att driva en skola, i vilken undervisas över ett hundratal svenska barn, och att vi måhända av dessa barn inte få svenskar, utan låt mig kalla det tysk-svenskar. Jag tycker inte att detta är tillfredsställande.

När herr statsrådet förklarar, att det skulle strida mot svenska frihetsprinciper att införa exempelvis en koncessionslagstiftning på detta område, så blir mitt svar följande. Jag tycker fullkomligt på samma sätt som herr statsrådet, att svenska föräldrar i princip skola få uppfostra sina barn fritt. Där-om äro vi alldeles ense. Men vad det här gäller är frågan huruvida utländska stater skola få inrätta skolor i andra länder. Det är den saken vi diskutera. Herr statsrådet har läst min interpellation och måste då ha lagt märke till, vilket han redan har påpekat, att jag inte annat än i yttersta nödvtång vill inskränka på den medborgerliga friheten för föräldrarna att välja skolor för sina barn.

Vad beträffar detaljerna i herr statsrådets anförande får jag först ta upp hans förmodande att det var Dagens Nyheter, som skulle ha åstadkommit att interpellationen kommit till stånd. Det är inte alls fallet. Jag skulle ha tagit upp denna sak mycket tidigare, om jag hade känt till förhållandena beträffande Tyska skolan. Dem fick jag reda på genom Dagens Nyheters artiklar, och sedan jag fått kännedom om dem beslöt jag att framställa en interpellation. En helt annan sak är naturligtvis att jag efteråt talat med åtskilliga personer för att få upplysningar i saken. Om herr statsrådet granskar min interpellation och gör en jämförelse med artiklarna i Dagens Nyheter, torde herr statsrådet kunna göra den reflexionen att de uppgifter, som jag lämnat, i varje fall till mycket stor del äro andra än och ligga vid sidan av dem, som lämnats av Dagens Nyheter.

Herr statsrådet berörde också frågan om rätt för Tyska skolan att få anställa studentexamen. Det gläder mig att herr statsrådet ställer sig på den ståndpunkt, som han gjorde — jag tolkar nämligen herr statsrådets yttrande så, att vad skolans ledare uttalat i denna sak icke står i överensstämmelse med verkligheten.

Herr statsrådet kritiserade också något litet att jag meddelat vissa siffror rörande bidragen till Tyska skolan. Saken är helt enkelt den, att jag i går hade några timmar lediga, och jag gick då upp till patentverket för att ta reda på de siffror jag angav. Jag fann dem vara så pass uppseendeväckande, att jag ansåg att de borde meddelas i kammaren.

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

Herr statsrådet talade i slutet av sitt första anförande om de gamla rättsgrundsatser, på vilka vårt svenska samhälle är byggt, och betonade att man skall undvika administrativa ingripanden. Därom äro vi också alldeles ense, vilket bl. a. framgått av vad jag yttrat i denna kammare i ett annat sammanhang, nämligen i fråga om tryckfriheten. Jag hade, om jag inte missminner mig, i våras anledning att i ett anförande i kammaren deklarerat den ställning jag intagit i konstitutionsutskottet. Denna ställning var, att man redan då borde kunna få grundlagsändringar förklarade som vilande, som toge bort möjligheterna till administrativt förfogande över pressen. Jag vill påpeka detta nu som ett uttryck för min principiella ståndpunkt just på detta område. Men jag vet inte om herr statsrådet delat den.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag vill till att börja mer beklaga att denna interpellation framkommit först i år. Det hade varit bättre om den blivit framställd under hösten 1941 eller under 1942, då ju denna skolas verksamhet redan var föremål för en viss uppmärksamhet. Nu kan man räkna med att de nazistiska tendenserna i undervisningen vid skolan automatiskt försvinna och att den skada, som skolan därför i framtiden kan komma att medföra, blir ganska ringa.

Det fanns emellertid i interpellationssvaret och framför allt i den senaste repliken från statsrådet Bagges sida några uttalanden, som jag anser mig ganska bestämt böra reagera mot. Statsrådet förklarade att möjligheter saknades att förbjuda svenska barn att besöka skolan i fråga, och han skärpte detta i sitt sista yttrande dithän, att han talade om att lagen lade hinder i vägen när det gällde att förbjuda upprättandet av skolor av detta slag.

Det uttalandet innehåller, vilket måhända redan förut påpekats här, bara halva sanningen. Barn i skolpliktig ålder få endast undervisas i sådana enskilda skolor, vilkas undervisning kan likställas med motsvarande undervisning i folkskolan. I Tyska skolan ha bevisligen barn i skolpliktig ålder mottagit undervisning, och därför måste också de svenska statsmyndigheterna och folkskoledirektionen i Stockholm ha skyldighet att utöva kontroll över undervisningen där. Samhället saknar alltså inte möjlighet att ingripa, om det kan påvisas missbruk. Och saknades en sådan möjlighet, så vore det enligt mitt förmenande högst angeläget att man sökte åstadkomma ändrade bestämmelser, som möjliggjorde ett ingripande.

Tillåt mig, herr talman, att göra ett tankeexperiment, som statsrådet Bagge kanske kan följa mig i. *Antag att det i stället för en tysk skola hade varit fråga om en rysk skola. Antag vidare att i denna skola i stället för kristendomsundervisning hade bedrivits gudlöshetspropaganda och att i samband med undervisningen i övrigt bedrivits en rent bolsjevikisk propaganda. Jag undrar om överhuvud taget någon i denna kammare tror att herr statsrådet då skulle ha förhållit sig passiv inför vad som sålunda tilldrog sig. Helt säkert inte. Man hade nog under sådana förhållanden med stöd av gällande bestämmelser inskridit.*

Herr statsrådet förklarade också i sin senaste replik till interpellanten, att han ansåg att föräldrarna ha rätt och skyldighet att bestämma över barnens uppfostran. Förnekar man detta kommer man, yttrade han, om jag antecknade rätt, in på tankegångar som äro djupt skilda från vad vi här i Sverige ansett vara rätt. Också mot detta uttalande måste jag inlägga en bestämd gensaga. Vi ha på andra områden skapat en omfattande lagstiftning för att skydda barnen. Om barn utsätts för vanvård eller risk för vanart finns det möjligheter att ingripa. *Det vore ju orimligt om vår lagstiftning då vore av sådant slag, att man inte hade möjlighet att ingripa, om föräldrarna ville systematiskt*

*Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)
förgifta barnens uppfostran genom att ge dem en uppfostran, som direkt strider mot svenska traditioner.*

Jag tror att herr statsrådet genom att studera gällande författningar lätt kan övertyga sig om att de uppgifter han här lämnat inte äro riktiga. I varje fall i vad det gäller kristendomsundervisningen finnas mycket detaljerade bestämmelser, som avse att förhindra anordningar från föräldrarnas sida, som man anser skola bli till skada för det uppväxande släktet.

Herr statsrådet **Bage**: Jag kan inte på något sätt medge riktigheten av vad den siste talaren säger. Jag har studerat detta mycket noga och haft mycket kompetent hjälp, och jag är övertygad om att den redogörelse jag lämnat är riktig. Jag nämnde i mitt interpellationssvar, att det givetvis finns vissa bestämmelser om barn i skolpliktsåldern, framför allt att vederbörande lokala skoldistrikt skall tillse, att barnen — om de icke gå i folkskolan — inhämta minst samma kunskaper som meddelas där. De lokala skoldistriktet äro således skyldiga att utöva den kontrollen. Här i Stockholm är det Stockholms folkskole-direktion, som svarar för den. Direktionen har vetat om denna skolas upprättande, och den har alltså haft skyldighet att iakttaga dessa bestämmelser. Jag förmodar, att den har gjort det, den har ju resurser därtill. Men att jag skulle springa omkring och se, om Stockholms folkskoleledningen sköter sina åligganden, är kanske litet för mycket begärt. Jag får i varje fall erkänna, att det har jag inte gjort.

Vidare sade den ärade siste talaren, att det finns vissa garantier i religions-avseende. Såvitt jag vet finns det inga andra garantier än i § 62 i stadgan för folkundervisningen i Stockholm. Där säges: »Önskar någon inrätta enskild skola för meddelande av undervisning åt barn, vilka icke avgått från folkskolan enligt § 47 av denna stadga eller icke styrkt sig hava förvärvat kunskaper, motsvarande de för sådan avgång erforderliga, skall ansökning därom göras hos direktionen, som ej må vägra tillstånd till skolans upprättande, så framt sökanden är medlem av svenska kyrkan och känd för hedrandeandel samt befinnes äga den skicklighet, som för undervisningens meddelande erfordras.» Sedan kommer det där om inspektionen från det lokala distriktet. Dessa bestämmelser ha tydligen inte avseende på privatskola, i den mån däri meddelas undervisning åt barn under eller över folkskolestadiet. Detta senare kunna vi i varje fall vara ense om. Vi se också, att begränsningen för de andra bl. a. är den, att sökanden skall vara medlem av svenska kyrkan, vara känd för hedrandeandel och befinnas äga den skicklighet, som för undervisningens meddelande erfordras. *I sådant fall får tillstånd till skolans upprättande icke vägras.*

Då kan man säga: men här var det ju så, att skolan grundades av tyska medborgare, och de kunna väl inte ha varit medlemmar av svenska kyrkan? Det är emellertid på det sättet, att vare sig de tyskar, som bo här i Stockholm, äro svenska eller tyska medborgare, äro de obligatoriskt medlemmar av tyska församlingen, och tillhörighet till denna medför medlemskap i svenska kyrkan på grund av de älderdomliga och lustiga bestämmelser, som här råda. I själva verket har ju emellertid inte den saken någon betydelse i praktiken, ty det hade naturligtvis inte varit någon svårighet för vederbörande att finna svenska medborgare med alla möjliga utomordentliga egenskaper och förmå dem att söka rättighet att öppna den här skolan. Jag kommer inte ihåg vilka som sökte upp mig — den jag närmast hade att göra med var professor von Euler, och han kan, tror jag, sägas fylla de mest utomordentliga krav i denna väg.

Vad jag sagt är sålunda alldeles riktigt.

Slutligen apostroferade mig den siste talaren och sade: men det är väl all-

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

deles klart, att om herr Bagge hade möjlighet till det, skulle han hindra, att en rysk skola inrättades. Nej, det skulle jag visst inte ha gjort. Jag har icke haft någon möjlighet eller anledning att göra detta. Om man begärt att få upp-rätta en rysk skola, en bolsjevikkola eller vad det vara må för skola, skulle jag otvivelaktigt handlat precis på samma sätt som i detta fall. Om det otvivelaktigt kan vara risker förknippade med att få in främmande ideologier i landet genom undervisningen, så är den värsta risk vi kunna löpa här i landet, att vi överge våra egna ideal och vår egen uppfattning om vad som är rätt och riktigt.

Herr **Ström**: Med det resonemanget, herr statsråd, var det ju alldeles galet, att riksdagen någonsin genomförde transportförbudet för kommunisternas tidningar, och detsamma gäller många andra ingripanden, som ha skett i de allmänna fri- och rättigheterna, bl. a. av fruktan för ytterlighetspartierna. Jag tycker, att statsrådets resonemang haltar åtskilligt.

Jag har emellertid inte begärt ordet, herr talman, för att delta i den intressanta duell, som vi här ha varit åhöra vittne till, utan för att betona, att det väsentliga ju är, att vi få ett resultat av denna debatt, att det blir något positivt av den. Då tänker jag mig först, att efter denna debatt inspektor vid Tyska skolan, som jag vill tro är en präktig svensk man, en mycket skicklig och objektiv vetenskapsman, vilken jag inte kan tro hysa några som helst sympatier för den nuvarande regimen i Tyskland, med verklig kraft följer undervisningen vid skolan och ingriper på de punkter, där man går utanför en objektiv undervisnings gränser. På det sättet skulle han verkligen hindra, att en nazistisk ideologi smyger sig in under mask av en objektiv undervisning. Detta är väl det väsentliga. Vidare bör man, såsom redan interpellanten, som vi äro tack skyldiga, har påpekat, i varje fall försöka att få de svenska barnen att lämna denna rent tyska skola, där de ju företrädesvis uppfostras till tyskar. Vi måste väl ändå säga oss, att det är på tok, att svenska barn skola uppfostras till tyskar i stället för till svenskar. Jag vet verkligen inte, hur det skall gå till att varna föräldrarna för denna fara, så att de inse, att här är en fara även för deras barn och dessas framtid. Jag tror, att det annars kommer att bli mycket svårt för dessa barn, när de blivit vuxna, att komma in i det svenska samhället på samma sätt som svenska barn, som ha genomgått svenska skolor. Det är något, som man allvarligen bör göra klart för föräldrarna.

Jag vill också säga, att 1941 var läget sådant, att riksdagen ur svenska statens synpunkt — inte därför att kammarledamöterna eller medborgarna överhuvud taget voro fega — drog sig för att ställa till alltför många debatter i dylika frågor. Herrarna erinra sig, och det gör väl herr statsrådet också, att i en hel del frågor blevo vi, som förde fram vissa kritiska synpunkter, mycket starkt kritiserade både från regeringsbanken och av partiledarna för att vi överhuvud taget togo itu med vissa anpassningsföreteelser. Jag tror, att detta är en reminiscens från vår svaghetstid. Man ser ju dagligen, hur sådana reminiscenser bli uppenbara. Jag läste i går eller i förrgår en uppgift i stockholmspressen, att man hade måst hemkalla tvenne tjänstemän vid vår beskickning i Berlin, därför att de hade varit alltför nära lierade med de tyska nazisterna. En av dessa hade varit föreståndare för kuriravdelningen och en annan sekreterare åt ministern. Varje gång man ser, hur oerhört svag svensk statsstyrelse har varit under dessa år, blir man alltmer betänksam. Då är man också rädd för att låta en undervisningsanstalt som denna fungera. Jag vill inte, att den skall förbjudas för tyskar, men jag vill inte låta den fungera under samma förutsättningar som tidigare.

Ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Jag skall bara tillåta mig att ge en replik till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Han svarade på min fråga om hans ställning till en eventuell rysk skola, att han för sin del gärna skulle medverka till att lämna en sådan skola rätt att bedriva undervisning. Det var emellertid inte det min fråga gällde. Jag har inte riktat någon som helst anmärkning, varken mot herr statsrådet eller mot någon annan, för att den tyska skolan tilläts börja sin verksamhet här. Min fråga gällde någonting helt annat, nämligen om de svenska myndigheterna hade möjlighet att ingripa mot utslag av osvensk propaganda och propaganda för främmande ideologier. Det var där jag anförde parallellen om man å ena sidan har en tysk skola, i vilken det bedrivs nazistpropaganda, och å andra sidan en rysk skola, i vilken det bedrivs bolsjevikpropaganda. Det synes mig, att i båda fallen ha de svenska myndigheterna rätt och skyldighet att ingripa. Jag har inte gjort något bestämt uttalande om huruvida det bedrivs nazistpropaganda i Tyska skolan. Men jag anser, att detta är den springande punkten här, det är på den det beror, om ett ingripande bör ske. Myndigheterna stå ingalunda så maktlösa som statsrådet Bagge tyckes tro.

Det citat herr statsrådet anförde ur den för Stockholms skoldistrikt gällande stadgan angående folkundervisningen bestyrkte ju för övrigt bara vad jag strax förut hade sagt, nämligen att myndigheterna skola pröva i sådana här fall. Jag vill emellertid komplettera hans citat genom att läsa upp fortsättningen. Det är nämligen den, som är relevant i detta sammanhang. Omedelbart efter de av statsrådet citerade raderna heter det: »— — — — — börande dock sådan skola jämlikt § 4 mom. 2 av denna stadga stå under direktionens inseende. *Finner direktionen sedermera att sådan enskild skola ej motsvarar det därmed avsedda ändamålet eller att undervisningen därstädes är anordnad i strid mot de i denna stadga givna föreskrifter, äger direktionen förbjuda fortsättande av skolans verksamhet.*» I detta ligger alltså just, herr statsråd, beviset för riktigheten av det uttalande jag gjorde i mitt förra inlägg här.

Föredrogs bankoutskottets memorial nr 78, angående arvode för utarbetande av register till riksdagens protokoll med bihang m. m. för höstsessionen 1944.

På framställning av herr talmannen beslöts att ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende skulle redan vid detta sammanträde företagas till avgörande.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge; samt

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 305, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 24 november 1944, föreslagit riksdagen att till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *K. Wistrand* m. fl. (I: 362) och den andra inom andra kammaren av herrar *S. Lundberg* och *G. Liedberg* (II: 566), hade hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 305 måtte besluta, att till aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier skulle anvisas ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor, att detta anslag skulle användas till uppförandet av en tredje masugn vid järnverket, att utredning skulle omedelbart verkställas, huruvida denna masugn borde utföras i form av en elektrotackjärnsugn eller en blästermasugn för koks och träkol, samt att frågan om anläggandet av ett anrikningsverk likaledes skulle göras till föremål för en omedelbar utredning, så att frågan om dess finansiering kunde utan dröjsmål tagas till behandling redan av nästa års riksdag.

Vidare hade i en av herr *N. Holmström* inom första kammaren väckt motion (I: 363) hemställts, att riksdagen måtte besluta att med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 305 hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående, förut-sättningslös utredning beträffande det slutliga målet för järnverket, dess tillverkningsprogram och avsättningsmöjligheter.

Slutligen hade i en inom andra kammaren av herrar *H. Hagberg* i Luleå och *S. Persson* i Stockholm väckt motion (II: 567) hemställts, att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 305 måtte uttala som sin mening, att Kungl. Maj:t borde genom styrelsen för Norrbottens Järnverk Aktiebolag eller på annat sätt låta verkställa en skyndsam utredning om ytterligare utbyggnad av järnverket med valsverk för utvalsning av de egna göten närmast till byggnads- och annat grövre handelsjärn samt i samband därmed om frågan om järnverkets utbyggnad även på bredden genom tillfogandet av ytterligare hyttugnar.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

a) att riksdagen, med bifall till förevarande proposition samt med avslag å motionerna I: 362 och II: 566 samt I: 363, måtte till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor;

b) att motionen II: 567 måtte anses besvarad med vad utskottet förut anförd och hemställt.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Sundberg*, *Skoglund* i Doverstorp och *Lundberg* i Hälsingborg, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av förevarande proposition samt motionerna I: 362 och II: 566, I: 363 och II: 567, måtte

a) till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att åstadkomma en plan för järnverkets drift och fortsatta utbyggnad;

2) av herr *Holmström*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka den av honom väckta motionen samt förty hemställa, att riksdagen, med bifall till motionen I:363 samt med avslag å förevarande proposition ävensom motionerna I:362 och II:566 samt II:567, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående, förutsättningslös utredning beträffande det slutliga målet för järnverket, dess tillverkningsprogram och avsättningsmöjligheter.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Frågan om fortsatt utbyggnad av Norrbottens järnverk är ju inte ny. Den har varit före tidigare i åtskilliga omgångar. Eftersom jag står som reservant nu, anser jag mig böra tillrättalägga de missförstånd, som kunna ha uppstått, att reservanterna och speciellt jag skulle vara motståndare på något sätt eller avogt stämda mot de norrländska utvecklingsmöjligheterna och övre Norrlands önskemål. Jag vill bara erinra om att jag alltid har velat stödja Norrlandsfrågor i olika avseenden. Jag har gjort det med den motiveringen, att staten är ägare till råvarutillgångar där uppe — malm, vattenfall och skogar — och att det därför måste anses riktigt, att staten träder in hjälpende och stödjande för utvecklingen inom dessa områden.

När det speciellt gäller Norrbottens järnverk, erinrar jag också om att då denna fråga var före 1941 — jag tror det var det året vi hade den stora debatten därom — var jag också av den uppfattningen, efter att ha satt mig in i frågan, så långt det var oss möjligt i utskottet genom de föredragningar vi hade, att jag borde tillstyrka det anslag, som då begärdes för en fortsatt utbyggnad.

Om jag nu står som reservant, beror detta således inte på vare sig bristande intresse för frågor, som beröra övre Norrland, eller motstånd mot utvecklingen av Norrbottens Järnverk Aktiebolag. Men det har tillkommit nya omständigheter, som göra, att man måste känna sig betänksam och fordra större klarhet över de utvecklingsplaner, som kunna tänkas föreligga där uppe. Jag hyser nämligen den meningen, att när vi nu ha denna anläggning, bör det vara ett gemensamt önskemål för de lokala intressena och staten att göra det bästa möjliga av detta företag, så att det kan utvecklas och fylla sin uppgift. Detta är min personliga inställning, och därför har jag inte kunnat biträda herr Holmströms reservation, vari yrkas avslag på den föreliggande propositionen.

Jag måste till en början säga, att propositionen lider av brister i det avseendet, att den inte heller ger fullkomlig klarhet, och jag måste betrakta det såsom en brist i utredningen, att departementet endast har hört industrikommissionen — således ett kristidsorgan — och planeringskommissionen, som även är ett starkt politiskt organ. Jag skulle ha önskat, att här också hade förekommit ett yttrande från kommerskollegium och ett från jernkontoret — institutioner, där fackmännen ha att avgiva yttrandena. Det hade varit utomordentligt värdefullt att ha tillgång just till fackmännens uttalanden.

Nu invändes kanske, att det sitter fackmän både i industrikommissionen och i planeringskommissionen. Då erinrar jag om att industrikommissionen har avstyrkt det här föreliggande förslaget och att planeringskommissionen är delad. En lång rad reservanter där vilja endast i begränsad mån biträda förslaget, och i fråga om thomasverket begära de en ny utredning. Bland dessa reservanter är fackmannainslaget mycket starkt.

I de yttrandena, som föreligga, går fackmannainslaget således emot vad som

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
här föreslås. Det är märkligt, att departementet inte har velat höra dessa officiella, av mig angivna institutioner, när det gällt ett så viktigt ärende som detta. Gäller det däremot att av riksdagen begära anslag, eller väcks det motion om anslag till vissa andra ändamål, byggande av bygdegårdar eller dylikt, remitteras dessa frågor till en mängd organisationer, även enskilda. Rörande ett företag som detta, som skall drivas affärsmässigt, bör också affärssakkunskapen höras på alla de sätt, som är möjligt.

Vi ha haft föredragningar inom utskottet, men det är uppenbart, att på den begränsade tid, som stått till buds, ha vi inte kunnat fylla de luckor, som jag anser finnas i propositionen. Det är också att beklaga, att denna har kommit så sent på denna höstriksdag. Ingen skada hade skett, om den hade lämnats i januari och varit litet mera förberedd.

Den av mig m. fl. avgivna reservationen går som jag nämnde inte ut på avslag, utan den är positivt hållen. Vi ha ansett oss böra tillstyrka förslaget om byggande av den nya ugnen, men granskar man avgivna yttranden och lyssnar till den sakkunskap man har kunnat höra på denna tid, finner man, att meningarna äro delade även i fråga om denna ugn i så måtto, att det finns de, som anse, att i stället för en elektrougn borde det vara en s. k. blästerugn, som eldas med koks och annat bränsle. Man anför som skäl, att man skulle få en större kapacitet med en blästerugn, det skulle betyda en ökning med cirka 20 000 ton tackjärn om året över vad som kan fås i den av Kungl. Maj:t föreslagna elektrougnen. Kostnadsökningen skulle inte vara mer än 500 000 kronor.

Reservanterna ha trots denna brist på utredning dock velat gå fram positivt och tillstyrka byggandet av ugnen. Vi vilja lämna Kungl. Maj:t fullmakt att ytterligare taga under omprövning, om det skall vara en elektrougn eller en blästerugn, och vi överlåta åt Kungl. Maj:t att efter denna förnyade utredning och omprövning ta ståndpunkt och sätta byggnadsföretaget i gång. Vi reservanter äro också beredda att i stället för de 3½ miljoner, som Kungl. Maj:t begär, anvisa 4 miljoner.

Det blir således ingen försening i något avseende, om reservationen bifalles, och ärendet behöver inte änyo gå till riksdagen, utan vi äro beredda att ge Kungl. Maj:t fullmakt. Men vi ha inte kunnat underlåta att peka på detta, därför att det under den förberedande handläggningen har framhållits, att här föreligga skiljaktiga meningar på fackmannahåll.

En verklig skiljepunkt är emellertid det föreslagna thomasverket. Såväl industrikommissionen som reservanterna inom planeringskommissionen ha gått emot anläggande av verket. De ha bland annat framhållit, att planläggningen för Norrbottens järnverk inte är tillräcklig, att det inte finns någon klar sikt om utvecklingen, att detta thomasverk inte, som jag för min del trodde, när jag 1941 tillstyrkte det, är en slutetapp. Nu får man veta av industrikommissionen och reservanter i planeringskommissionen samt i de väckta motionerna — bakom vilka står stor sakkunskap — och av den sakkunskap, man har inhämtat på annat sätt, att thomasverket icke utgör en slutetapp utan att en fortsättning måste komma att följa. Då uppställer sig frågan: Vad innebär denna ytterligare fortsättning? Det framgår ju av reservationen och även av propositionen, att försäljningen av den göt, som skulle tillverkas där uppe, kan bli mycket svår. Det kan således behövas en ytterligare utveckling. Reservanterna ha kommit fram till att en plan för järnverkets drift och fortsatta utveckling är av behovet påkallad, då sikten härutinnan är långtifrån klar.

Nu kanske någon invänder och det har också sagts i utskottet, att man inom enskild företagsamhet inte går till väga på det sättet. Där bygger man

Ang. aktie-teckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

i etapper utan att man på ett tidigt stadium undersöker och tar ställning till vad som sedan skall följa. Det är emellertid alldeles fel. Jag har varit ordförande i ett enskilt industriföretags styrelse i 20 år och revisor i ett annat industriföretag. Varje gång som det inom dessa företag varit fråga om en utbyggnad har det lagts fram en plan på vad som skall komma i fortsättningen för utbyggnadens fullföljande.

Här har det nu framkommit, att byggandet av thomasverket följdriktigt leder till byggandet av ett valsverk. Om den saken tyckes sakkunskapen vara alldeles ense. Då frågar jag: är sakkunskapen ense även om hur detta valsverk skall se ut och till vilket belopp kostnaden därför kommer att uppgå? På den punkten bryta sig meningarna. En del anse att det skall vara ett järnvalsverk av den större typen, medan andra försöka att komma ifrån det genom att säga, att det skall vara ett grovvalsverk för tillverkning av billets. Men enligt den sakkunskap jag hört — det framgår även av vad reservanterna i planeringskommissionen anfört — är det nog fråga om ett större järnvalsverk. I varje fall krävas här en utredning och en planläggning, och det är väl inte för mycket begärt, att riksdagen och dess statsutskott skola få se, hur planen för utbyggnaden gestaltar sig.

Man har vid föredragning inom utskottet uppgivit, att ett grovvalsverk skulle draga en kostnad på 10 å 15 miljoner kronor. Vid byggandet av ett större järnvalsverk skulle kostnaderna, enligt vad vi ha kunnat inhämta, uppgå till minst 50 och kanske inemot 100 miljoner kronor. Det är ju inte orimligt att begära, att för riksdagen framläggas planerna på den fortsatta utvecklingen.

En omständighet som gör att man nu måste se på frågan med en ekonomiskt oförvillad blick är de höga byggnadskostnaderna. Av betydelse är också valet av tidpunkt för igångsättandet av dessa byggnadsföretag. Man måste också försöka bedöma konjunkturutvecklingen och företagets eventuella lönsamhet i olika avseenden. Vi utskottsreservanter redovisa i vår reservation resultatet av företagets drift under den tid — ett och ett halvt år eller något mer — som företaget har drivits. Den 30 juni i år balanserade förlusten utgör 553 207 kronor 22 öre. Då är det att märka, att styrelsen i sin berättelse meddelar, att icke några som helst avskrivningar ha kunnat göras. Om man tänker sig in i detta, förstår man att det är en mycket allvarlig sak. I fråga om en anläggning av denna storleksordning, som är nyuppförd, finns det så många byggnadskostnader, som äro av en sådan natur, att de omedelbart böra avskrivas. Det är utgifter för ritningar, olika slag av arbetsledning och byggnadskontroll och dylikt, som följa med ett sådant bygge. Det är icke utgifter, som böra tillhöra de fasta byggnadskostnaderna, utan de böra så skyndsamt som möjligt avskrivas. Någon som helst sådan avskrivning har icke kunnat ske, men ändå har bolaget redovisat en förlust.

Härtill kommer emellertid en märklig omständighet, som gör att man måste ha litet närmare uppgifter i angivet hänseende. Det har upplysts, att företaget har förmånen av att få subventioner i form av billigare järnmalm, billigare elektrisk kraft och billigare järnvägsfrakter. Beträffande subventioner i fråga om malmen har det meddelats, att verket betalar 12 kronor per ton under det att det vanliga priset är 25 å 30 kronor per ton. Skulle järnverket kunna uttaga hela den kontrakterade mängden järnmalm, skulle denna subvention inte bara gå till en utan att per miljoner kronor. Enligt vad som vidare upplysts har subventionen för den malm, som verket i verkligheten har uttagit, uppgått till omkring en miljon kronor. Det har icke varit möjligt att uppbringa några siffror för subventionerna avseende den elektriska kraften och järnvägsfrakterna. Det torde väl bli en sak som framtiden får utvisa. I

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

varje fall äro dessa subventioner någonting som måste påverka driften fördelaktigt. När man, oaktat företaget trots dessa miljonsubventioner redovisar förlust, fordrar ytterligare medel till fortsatt utbyggnad och de sakkunniga ställa sig tvivlande till möjligheten att sälja den avkastning, som thomasverket skulle ge, och när det dessutom antydes, att ett sådant verk inte är slutetappen, utan utbyggnad i en betydligt större omfattning skall följa, då är det inte underligt om man, även om man tidigare har ställt sig välvillig till frågan, begär att innan beslut fattas åtminstone få se en fullständigare plan för företaget.

Jag vill i fråga om dessa subventioner säga att det inte bör få gå till på det sättet, att ett statligt affärsföretag skall ha tillskott från andra statliga organ eller organ, där staten har intressen, utan ett statligt affärsföretag skall betala sina råvaror precis som den enskilda företagsamheten, och redovisa utgifterna härför i sina böcker, och företagens kostnader skola icke få påverka andra företags driftsresultat. Det är någonting som man måste kräva, och jag skulle vilja rekommendera statens sakrevision och statsrevisorerna att närmare granska dessa förhållanden.

Reservanterna påpeka en omständighet, som gör att man känner sig betänksam inför järnverkets framtida utveckling. Det är den omständigheten att de fackmän, som varit slutna till företaget, undan för undan fly därifrån. Jag tror att det är åtminstone fyra verkliga fackmän som i olika omgångar ha lämnat styrelsen. Det kan inte fördöljas, att man har den känslan, att dessa varit oroliga med hänsyn till den bristande planläggningen av företaget och den oklara sikten och att de inte vilja stå ansvaret för den fortsatta utvecklingen. Det är ju en sak som man måste ta hänsyn till, när man har att taga ställning till denna sak.

Även departementschefen är i sitt uttalande i propositionen osäker på utvecklingen. Ehuru han i olika avseenden uttalar sig positivt i fråga om den sak, han här föreslår, tar han i vissa vändningar tillbaka vad han tidigare sagt. Han säger på ett ställe: »Det kan naturligtvis icke förnekas att en investering av ytterligare ett antal miljoner kronor i Norrbottens järnverk innebär vissa risker. Ingen kan med säkerhet garantera att produktionen blir räntabel.» Därefter talar han om hur han bedömer frågan, om staten bör taga de med den ifrågasatta investeringen förbundna riskerna, och sedan han utvecklat sin ståndpunkt i det hänseendet, säger han: »Väl är det mycket möjligt, att detta företags räntabilitet icke blir så god, som dess tillskyndare hoppas, men de nu ifrågasatta investeringarna medföra så betydande fördelar att de kunna förväntas i längden *förbättra* räntabiliteten» o. s. v. Man märker således en viss tveksamhet även från departementschefens sida.

Vi reservanter ha därför velat tillstyrka, att en utredning snarast igångsättes i syfte att åstadkomma en plan för järnverkets drift och fortsatta utbyggnad. Vid denna utredning böra företagens försäljnings- och räntabilitetsmöjligheter samt kostnaderna för dess fortsatta utbyggande komma under bedömande. Vidare bör det tillses, att ytterligare subventioner, i den mån sådana befinnas oundvikliga, redovisas hos järnverket och icke påföras statens järnvägar, statens vattenfallsverk eller andra företag, i vilka staten har intressen. Vi framhålla slutligen, att ett igångsättande av denna utredning icke kan vara annat än till gagn för företaget och dess möjligheter för framtiden. Jag skulle till detta vilja tillägga, att det inte kan finnas någon som kan påstå, att en sådan utredning på något sätt skulle skada företaget, men den skulle kanske hjälpa till att bringa klarhet över dess fortsatta utveckling. Bedrives denna utredning skyndsamt, kan, om det skall vara nödvändigt att fortsätta utbyggandet, den efterlysta planen framläggas för nästa riksdag, som ju samlas

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
igen inom en månad. En sak som borde vara gemensam för oss alla är att skapa förtroende kring företaget, men jag måste ju säga, att med ledning av vad som hitintills har inhämtats, måste man känna sig besviken och desillusionerad, inte minst jag som har stött tidigare framställningar som ha gjorts. Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Holmström: Herr talman! Jag har anfört en egen reservation till utskottets utlåtande. Jag kan helt instämma i de kritiska synpunkter, som återfinnas i den av den föregående ärade talaren m. fl. avgivna reservationen och som anförts här i kammaren av honom. Jag har kommit till ett något annat resultat än de övriga reservanterna, och jag har i min reservation dessutom tillåtit mig anföra något mera kritiska synpunkter än vad som återfinnes i huvudreservationen.

Jag skall be att på samma sätt som den siste ärade talaren få börja med att framhålla, att jag är varmt intresserad och jag skulle vilja säga entusiastiskt intresserad för Norrlands förhållanden och allt som kan hjälpa Norrland framåt, så att vi fortfarande skola kunna sjunga om Norrland såsom framtidslandet. Men jag anser att det i propositionen framlagda förslaget i detta ögonblick icke är den rätta hjälpen åt Norrland.

Jag har i min motion utgått från en omständighet, som även den siste ärade talaren nämnde något om, nämligen den tveksamhet, som tyckes förefinnas hos herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet, när han föreslår denna sak i propositionen. Man kan, skulle jag vilja säga, läsa mellan raderna, att det är en konflikt mellan samlingsregeringens handelsminister Ohlin och nationalekonomen Ohlin. Handelsministern har låtit känslan tala, medan ekonomen har låtit förståndet tala. Det har blivit en konflikt, men känslan tyckes ha segrat. Jag vill betona, att jag i mitt resonemang inte helt och hållet avkopplat känslan, men jag vill att den skall samordnas med förståndet. Jag anser att riksdagen skall ha fullt klart för sig, hur det i framtiden skall bli med det norrbottniska järnverket. Riksdagen skall med andra ord tänka först och handla sedan. Därför yrkar jag i min reservation liksom i motionen, att riksdagen må besluta att med avslag på Kungl. Maj:ts proposition hos Kungl. Maj:t anhålla om ingående, förutsättningslös utredning beträffande det slutliga målet för järnverket, dess tillverkningsprogram och avsättningsmöjligheter. Det är alltså inte ett yrkande om ett blankt avslag. Jag är inte så oförstående för järnverket som det låter, när man bara säger att jag har yrkat avslag.

Då jag kan instämma i de kritiska synpunkter, som anfördes av den siste ärade talaren, hoppas jag att jag inte skall behöva bli för långgrandig med det jag har att anföra. Det starkaste skälet för handelsministern tyckes vara, att man skall få till stånd en tackjärnsproduktion för år 1946, då nämligen enligt vad man nu vet produktionen därav kommer att bli alltför liten. Då uppstår frågan: Kunna vi verkligen med den föreslagna anordningen nå målet att tackjärnsproduktionen till önskad omfattning för år 1946? Det torde av vad jag med stöd av sakkunniga har anfört i motionen framgå, att det inte är möjligt att få i gång denna produktion förrän tidigast i början av 1946, och den kan alltså ur beredskapssynpunkt aldrig komma att spela den roll, som statsrådet så gärna önskar. Det är alltså inte någon överhängande brådska med den här saken. Det måste anses klarlagt, att det gjuteritackjärn, som kan komma att framställas vid verket, inte kan avsättas inom landet — jag kan inskränka

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

mig till att endast konstatera det. Man vill alltså vidtaga en åtgärd, som kommer att skapa en överproduktion. Jag kan nöja mig med att i denna del hänvisa till vad som handlingarna härom utvisa.

Jag vill vidare erinra om att jag i min motion har sagt, att enligt marknadsundersökningar, som industrikommissionen utfört och som också citeras i Kungl. Maj:ts proposition, är möjligheten till avsättning av göt vid andra svenska järnverk ytterst begränsad, och det har av reservanterna i planeringskommissionen med skärpa framhållits, att thomasgöt och även elektrogöt äro en ytterst svårsäld produkt. Reservanterna framhålla vidare: »Skulle Norrbottens järnverk försälja hela sin produktion på den svenska marknaden, innebär detta, att även sådana järnverk, som själva äro göttillverkare och ha tillräcklig götkapacitet för sina egna färdigverk, skulle köpa göt från Norrbottens järnverk. Innan järnverken äro villiga därtill, måste priset på sådana göt bli så lågt att det, fritt det förbrukande järnverket, motsvarar allenast de rörliga kostnaderna för dess egen götframställning. Det torde nämligen vara självklart, att en göttillverkare icke slår igen sina egna ugnar och permitterar därav berörda arbetare för att köpa göt från ett främmande verk — såvida icke en dylik åtgärd kan motiveras av starka ekonomiska skäl. Man har därför grundad anledning förutse, att priserna på götprodukter från Norrbottens järnverk skulle bli hårt pressade och att mycket stora svårigheter skulle uppstå för järnverket att avsätta sin götproduktion.»

Jag vill ytterligare understryka vad den siste ärade talaren anförde därom, att den logiska följden av ett thomasverk måste bli den, att järnverket även utbygges med ett valsverk, vilket kommer att erfordra nya, utomordentligt stora investeringar och även ur andra synpunkter kommer att leda till vittgående konsekvenser. Detta anse även de sakkunniga i planeringskommissionen.

Till sist vill jag endast yttra några ord om vad järnverket kan komma att betyda, när det gäller att lösa sysselsättningsproblemet uppe i Norrbotten. Det är ett mycket ringa antal som har fått sysselsättning vid detta järnverk, och det är inte endast norrbottningar som ha fått anställning, ty för arbete vid järnverk fordras yrkesskicklighet. Det har helt enkelt gått till på det sättet, att man från de mellansvenska järnverken har lockat upp arbetare till Norrbotten. Det tar en generation att skapa fram en yrkeskunnig arbetarstam på detta område. Jag förbiser naturligtvis inte att det indirekt blir någon sysselsättning även för norrbottningar. Ur denna synpunkt sett måste vi väl vara överens om att det är en alldeles för dyr arbetslöshetshjälp.

Jag har velat fatta mig mycket kort, och jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till min reservation.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Sedan nu två ledamöter av utskottet yttrat sig för de båda av dem undertecknade reservationerna, varav den ena syftar till ett mera modifierat förslag och den andra går ut på ett avslag på utskottets förslag, skall jag be att å utskottets vägnar få anförda några ord.

Till en början vill jag säga något om Sveriges ställning på världsmarknaden i fråga om järnet. Man vill knappast tro att Sverige har en så liten del i världsproduktionen av järn som en enda procent. För något hundratal år sedan var siffran 40 procent. I Sverige har man på detta område således inte hållit jämna steg med utvecklingen. Sverige har kanske alltför länge och ensidigt fraktat sin järnmalm ut i världen för att omedelbart därefter köpa hem den förädlad. Den gamla järnhanteringsmännen ha sålunda inte förmått hålla Sveriges ställning på världsmarknaden. Det måste därför anses mycket berättigat att de få förstärkningar. En välbetänkt åtgärd i den riktningen bör väl därför urtima

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
riksdagens beslut år 1939 anses vara. Då anvisades som bekant 10 miljoner kronor till aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag, vars ändamål i första hand skulle bli att tillverka 90 000 ton tackjärn per år. Man stannade då vid ett principbeslut, och först 1941 fastställdes en produktionsplan. Enligt denna skulle verket bestå av två elektriska tackjärnsugnar, sinterverk, thomasverk och elektrostålverk. Därtill anvisades ytterligare 7 miljoner kronor för ändamålet.

Vissa kategorier, kanske främst järnhanteringens män, reste emellertid ett intensivt motstånd. Detta återspeglades också i riksdagen i form av reservationer och uttalanden under den debatt som föregick beslutet. Man ansåg att det hela var planlöst och saknade förutsättningar. Riksdagen 1941 framhöll emellertid, att, såvitt riksdagen kunnat bedöma saken, planläggningen av företaget såväl ekonomiskt som tekniskt skett med all tillbörlig omsorg.

Tanken på en fortsatt utbyggnad av järnverket i Luleå är sålunda inte så revolutionerande ny, som vissa reservanter synas vara hågade att påstå. Hade pengarna som riksdagen anvisade 1939 och 1941 räckt, hade man fullbordat verket enligt de då fattade besluten, men nu ville det sig inte bättre än att vi här liksom i världen i övrigt måst genomlida en svår kris. Strävan att få verket färdigställt enligt den uppgjorda planen har emellertid inte legat nere. Kapitalet räckte den gången inte. Prisfördyring, forcering av arbetet, dess utförande vintertid, materialbrist m. m. ha inte givit möjlighet till utbyggande av de beslutade anläggningarna.

I januari i år gjorde emellertid verkets styrelse en hemställan om ytterligare 6 miljoner kronor till förut anslagna 17 miljoner kronor för verkets färdigställande. Det thomasverk, som beslöts 1941, rönste på nytt motstånd och kritik. Dels fruktade man för saknad avsättning av produkterna, och dels klagade man över bristande utredning. Detta bidrog i väsentlig mån till den resa i maj, som statsutskottet gjorde till Luleå för att på platsen närmare studera frågan, men innan statsutskottet anlände åter till Stockholm hade dåvarande handelsministern tillmötesgått utredningskravet och föranstaltat om ny utredning angående en tredje tackjärnsugn och ett thomasverk. Om emellertid denna utredning ej kommit till stånd, skulle alldeles säkert frågan då med stor majoritet ha tillstyrkts av statsutskottet, så övertygade om riktigheten därav som ledamöterna hade blivit genom besöket där uppe.

Nu har emellertid frågan kommit igen i proposition. I denna begär Kungl. Maj:t 8 miljoner kronor till en tredje el tackjärnsugn och det länge och mycket omstridda thomasverket. Nu skulle man också kunna tro, att enighet kunde råda på alla håll efter den utredning som företagits, men så är ingalunda fallet. Det förefaller nästan som om utredningen skulle vara tillfredsställande endast om alla utredningsmyndigheterna, riksdagen inberäknad, stannade för avslag. När nu inte så skett, gå reservanterna till strid lika tappert som 1941, förstärkta dock med statsutskottets ordförande herr J. B. Johansson, som då stred lika tappert på vår sida. Hur planlöst reservanterna än anse det hela vara, tillstyrka de dock en tredje tackjärnsugn, men de vilja ha utredning om möjligheten att uppföra denna såsom en blästerugn med koks som bränsle i stället för en elektrougn, som skulle få sitt bränsle i de vita kolen. Frågan om thomasverket skulle dock på nytt utredas.

Jag anser mig böra besvara kammaren med några citat, som utvisa hur vissa av reservanterna uppträdde förra gången.

Herr J. B. Johansson ger 1941 en alldeles utmärkt redogörelse för thomasprocessen och framhåller, att den göt, som uppstår, skulle utgöra ersättning för det importerade högvärdiga utländska skrotet. Han säger slutligen: »Det har under föredragningen framkommit att man genom att ordna järnverkets

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

produktion på detta sätt när en annan och vidare kundkrets, än om man inriktar sig enbart på ett tackjärnverk.» — Det är alldeles riktigt och detsamma anser utskottet i dag. — »Vad frågan om räntabiliteten beträffar, kan vidare nämnas», fortsätter herr Johansson, »att enbart för själva tackjärnverket erfordras vissa kajanordningar, lyftkranar o. dyl., anläggning av spår, anskaffande av tippvagnar och vissa andra transportmedel, vilket allt kostar åtskilligt. Alla dessa anordningar kunna utnyttjas även för den föreslagna utvidgade driften, och således uppnår man genom den nu föreslagna anläggningen en ökning av räntabiliteten.» Det är precis vad vi säga i dag. Vi behöva inte utreda detta närmare. Vi kunna stödja oss på vad herr J. B. Johansson den gången yttrade.

Verket skulle emellertid enligt herr J. B. Johansson i dag fortfarande hållas bland försäljarna till de lägre sorterna av järn. Han liksom övriga reservanter i dag vill inte låta det konkurrera om de bättre sorterna som skulle ge verket bättre räntabilitet. Vad orsaken kan vara är ganska svårt att utrona, men det förefaller som om man på visst håll vore rädd för konkurrens. Genom ett thomasverk skulle man däremot bättre kunna utvinna biprodukterna, bland dem thomasfosfat, värdefullt såsom gödningsämne, metanol och thomasgöt, det senare en god ersättning, såsom herr J. B. Johansson sade 1941, för det importerade högvärdiga utländska skrotet.

Nu ha emellertid reservanterna, de som skola vara mera moderata, stannat för att tillstyrka uppförandet av den tredje tackjärnsugnen, och herr J. B. Johansson är angelägen om att söka påvisa, att han inte är motståndare till utan vän av företaget och att det är därför man föreslagit denna utredning. Men om man kräver utredningar, som aldrig ta slut, vet jag inte, om man kan kalla sig för vän av företaget. Herr Johansson säger till och med i en vändning, att man skall företaga utredningen skyndsamt, samtidigt som han beklagar sig över att man inte haft tillräcklig tid att behandla denna fråga.

Jag nödgas, herr talman, gå tillbaka till vissa uttalanden, som gjordes 1939 och 1941, för att visa, att det utredningsraseri, som omger denna fråga, är någonting enastående. Jag har åtminstone svårt att följa de krokiga vägar som reservanterna vandra.

Vid 1939 års urtima riksdag fanns en reservation, underskriven av herrar Andrén, Nordenson, Nisser, Anderson i Norrköping och Lundberg. Det heter i denna: »Inom utskottet ha emellertid tungt vägande skäl framburits emot en anläggning för blästertackjärn.» Men det är just om en sådan de i dag begära utredning. — »De viktigaste av dessa må här anföras», står det vidare i reservationen. — »För tillverkning av tackjärn i blästermasugn skulle — med hänsyn till malmbolagets exportförhållanden — i främsta rummet såsom råvara ifrågakomma järnmalmsslig från anrikningsverket i Gällivare. På grund av sin höga järnhalt och utomordentliga renhet lämpar sig denna råvara enbart — rent metallurgiskt sett — illa för förädling i en blästermasugn. Ur malmteknisk synpunkt torde denna järnmalmsslig i ifrågavarande fall hellre böra förädlas i *elektrisk* ugn.» — Det är således detsamma som vi föreslå i dag och som reservanterna inte nu vilja godkänna. Man fortsätter därefter: »De ekonomiska kalkyler, som framläggas i propositionen, för tillverkning av tackjärn i blästermasugn — vare sig träkols- eller kokstäckjärn — äro sådana, att de ej kunna motivera den anläggning, som föreslås i propositionen.»

Reservanten i andra kammaren herr Lundberg säger den 19 december 1939: »Vid den granskning av Kungl. Maj:ts förslag, som ägt rum inom utskottet och som för övrigt varit ytterst noggrann och varvid man varit i tillfälle att höra ett flertal sakkunniga, har man enligt mitt förmenande otvivelaktigt kommit till det resultatet, att det förslag, som är baserat på blästermasugnar, är

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
olämpligt och detta av flera skäl. Först och främst kan man framhålla, att förslaget ur malmteknisk synpunkt är illa motiverat. Man kan vidare med fullt fog göra gällande, att de räntabilitetskalkyler, som i propositionen framlagts för det tilltänkta järnverket, ej äro sådana, att de kunna anses ge förhoppning om en bärkraftig industriell verksamhet på basis av blästermasugnsalternativet.»

Ledningen för Norrbottens Järnverk Aktiebolag följde de råd, som gavs vid 1939 års riksdag, och framlade 1941 förslag om två eltackjärnsugnar, sinterverk, thomasverk och elstålverk såsom det rationellaste sättet att förädla den fosforrika och billiga lapplandsmalmen. Reservanten herr Lundberg uttryckte sin tillfredsställelse häröver i vad eltackjärnsugnarerna angick i statsutskottets utlåtande år 1941 i följande ordalag: »Det måste betraktas som ett klokt drag att under nuvarande bränslebrist övergå till elektrisk tackjärnsframställning, varigenom bränsleåtgången för tackjärnsframställning sjunker till hälften mot vid blästermasugnar.» I kammarens upprepade sedan herr Lundberg under debatten den 17 december 1941 ord för ord vad han sagt i reservationen på denna punkt. Nu vill emellertid, som jag tidigare antytt, även reservanten Lundberg ha utredning om en blästermasugn.

Sedan jag gått igenom protokollen från föregående tillfällen, då denna fråga behandlats, måste jag säga, att jag för min egen del har svårt att följa med i svängarna och förstå reservanterna. Jag undrar verkligen vad en utredning skulle gagna till, om det inte vore för att försöka föra reservanterna samman på en enhetlig linje för framtiden.

Konsekvensen av att man nu uppförde ett thomasverk skulle enligt vad som gjorts gällande bli att man fick lov att även uppföra ett valsverk. Det har sagts, bland annat av fackmän från andra bruk, att onödig konkurrens därmed skulle uppstå. Vid statsutskottets behandling av denna fråga var en sakkunnig närvarande, som vi tillfrågade om denna sak. Han medgav, att försök gjorts att få Norrbottens järnverk så anpassat efter de andra verken här i landet, att de inte behöfve gå in på varandras områden. Nu anses således för det första, att thomasverket skulle inkräkta på andra verks områden, och för det andra, att det skulle föra med sig ett valsverk som skulle konkurrera med privata verk. Den sakkunnige, som även är bruksherre, svarade, att det visserligen är sant, att konkurrens kan uppstå, men att risken därför inte är så stor, därför att man endast kommer att tillverka en liten del av vad som annars importeras.

Herr J. B. Johansson säger, att valsverket kommer att kosta 50, 60, ja, kanske t. o. m. 100 miljoner kronor. Man vet ingenting med bestämdhet. Nej, men den sakkunnige hade också en mening om den saken, vilken herr Johansson glömt att nämna. Han sade nämligen, att man för ett halvtorst verk skulle kunna tänka sig en kostnad av 10, högst 15 miljoner kronor — det är ju ganska långt ifrån de 50 och ännu längre från de 100 miljoner kronor, som av reservanterna ansetts åtgå för att uppföra detta valsverk.

Reservanterna ha i reservationen även talat om den stora förlust, som drabbat verket under mindre än ett tillverkningsår, men verket svarar självt, att en mängd driftavbrott under den första tiden förorsakat extra kostnader. Under den sista tredjedelen av det avsedda tillverkningsåret gick dock verket betydligt säkrare, och man förmenar, att så blir fallet även i framtiden.

Herr J. B. Johansson har sökt stöd hos de sakkunniga, men om vi se på industrikommissionen tillstyrkte den förra gången förslaget men avstyrker nu. Detta avstyrkande torde dock knappast kunna tillfredsställa reservanten J. B. Johansson, ty den representant för industrikommissionen, som var närvarande vid statsutskottets behandling av denna fråga, framhöll, att industrikommis-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

sionen ju inte hade att uttala sig om framtidens möjligheter utan endast hade att taga hänsyn till läget under kriget. Industrikommissionen kunde ju inte gärna anse, att byggandet av dessa ugnar skulle hinna bli till gagn för försörjningen under kriget. Kommissionen hade därför ingen anledning att annat än avstyrka förslaget. — I kommissionens senaste yttrande förekommer dock eljest en passus av följande lydelse: »På längre sikt kan därför en utbyggnad av tackjärnverket tills vidare anses väl motiverad endast om järnverket kompletteras med thomasverk eller eventuellt annan anläggning för tackjärnsförädling.» Representanten för industrikommissionen, som var närvarande i statsutskottet, sade också, att elektrostålugnverket hänger i luften, om man inte kompletterar det med ett thomasverk.

Ytterligare en hel del av vad herr J. B. Johansson sade skulle kunna tagas upp till kritik, men jag skall inte göra det.

Jag vill till sist endast säga, att ett beslut i den riktning som Kungl. Maj:t och statsutskottet föreslå enligt min mening blir till gagn för järnproduktionen. Verket kommer inte att konkurrera med de enskilda företagen, såsom man fruktar, därför att det ju skall tillverka endast en del av vad som annars importeras. Verket blir vidare ekonomiskt och tekniskt starkare och har större möjlighet att få den räntabilitet, som många ansett vara önskvärd, bland andra reservanten herr J. B. Johansson från 1941.

Alla dessa fördelar förefalla mig vara så beaktansvärda och för vårt land så betydelsefulla, att ingen kan tillbakavisa dem, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Bäcklund*.

Herr statsrådet **Ohlin**: Herr talman! Utskottet har i sitt utlåtande sammanfattat de viktigaste synpunkterna på föreliggande fråga. Jag skall endast be att få något ytterligare belysa en del spörsmål, som antingen förefalla vara av central betydelse eller blivit berörda under diskussionen här i dag.

Vad först frågan om *den elektriska tackjärnsugnen* beträffar, har det ju inte från något håll kunnat bestridas, att dess byggande skulle medföra en väsentlig reduktion av de allmänna och fasta kostnaderna per producerad enhet, eftersom man inte skulle behöva utbygga hela apparaten, om man uppför denna tredje ugn. Detta har också utskottet med all rätt framhävt såsom en väsentlig faktor.

Det torde inte heller med framgång kunna bestridas, att det är gynnsamt ur försörjningssynpunkt att bygga denna tackjärnsugn nu, så att den kan producera tackjärn under år 1946. Framställande av tackjärn i elektrisk masugn är ju en bränslebesparande metod, och ingen kan väl vara alldeles säker på att vi ha gott om koks under år 1946. En sådan ökad trygghet för järnförsörjningen under 1946 skulle ju även förbättra försörjningsläget under 1945, då man kan våga ta i anspråk lagren i kanske något hastigare tempo än eljest. Förutsättningen är naturligtvis, att vi inte bli alldeles utan koks under 1946, men den förutsättningen vågar man väl göra både med tanke på bränselekommissionens försörjningsplaner och i förhoppning att väl ett fullständigt importstopp inte skall komma att gälla så sent som 1946. Det torde dock vara klokt att räkna med en viss knapphet på importerat bränsle även under 1946, och då är ju denna bränslebesparande metod att framställa tackjärn fördelaktig.

Det är väl sådana skäl som göra att nästan alla som haft att taga ställning till denna fråga äro med om att man nu skall utbygga den elektriska ugnen.

Industrikommissionen har kommit till ett annat resultat, men det beror på de

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
två alternativ industrikommissionen utgår från. Den räknar först med en sådan total brist på koks, att inte ens den lilla kvantitet som behövs för en el-tackjärnsugn kan anskaffas, vilket jag tycker är ett orimligt antagande. Om industrikommissionen hade närmare studerat bränslekommissionens försörjningsplaner, tror jag industrikommissionen skulle ha funnit, att man inte rimligen kan göra detta antagande. Alternativt räknar industrikommissionen med en stor möjlighet till import av fossila bränslen, och då, säger man, torde motsvarande importmöjligheter uppstå beträffande tackjärn och valsjärn. Man behöver i så fall, menar industrikommissionen, den ifrågasatta elugnen. Industrikommissionen förbigår då emellertid mellanalternativet, som väl är sannolikare: att man kan importera en del koks och kanske en del järn, men att det på grund av förstöringen på kontinenten under krigets slutskede finns endast begränsade möjligheter att importera. Då kan det bli värdefullt att ha denna elugn. Om den saken kan det nog knappast råda några delade meningar.

Jag övergår så till frågan om *thomasverket*. Experterna medgiva ju generellt, att det är rationellt att använda thomasprocessen när man har fosforrik malm och elektrisk kraft till billigt pris. Jag skall be att få anföra vad en oberoende expert — man kan ju inte säga, att alla experter äro helt oberoende i denna fråga — har uttalat till mig beträffande fördelen av ett thomasverk. Han har sagt, »att den för Norrbottens järnverk planerade duplexmetoden thomaselektro är en av världens mest konkurrenskraftiga färskningsprocesser vid låga malm- och kraftpriser. Domnarvets järnverk, som först lanserade och framgångsrikt genomförde denna process, är en bekräftelse härpå. Metodens finess ligger i att thomasblåsningen avbrytes några sekunder före full färskning. Härigenom reduceras järnförlusterna högst betydligt, då dessa äga rum just under blåsningens slutskede. Resterande färskning och nedbringandet av fosforhalten genomföras sedan utan järnförluster i elektrougnen. Förutom dessa besparingsmöjligheter medför thomaselektroprocessen obetingade kvalitativa fördelar, vilka kommit fram i Domnarvets rälskvalitet i jämförelse med exempelvis tysk sådan.»

Att ett användande av thomasprocess skulle medföra högst betydande fördelar för järnverket har inte heller kunnat bestridas. På grund av möjligheten att reducera kostnaderna för malm, kalksten, elektrisk energi och kolelektroder skulle med användande av denna metod en besparing uppstå på cirka en halv miljon kronor. Det är ju en avsevärd summa. Dessutom erhålles thomasfosfat, som brukar kunna säljas med vinst och som är värdefullt för Norrlands jordbruk. Vidare har man möjlighet att framställa och sälja vanadin, ehuru man inte vet huruvida detta kan bli lönande eller ej. För närvarande är det utomordentligt lönande att producera vanadin.

Ur försörjningssynpunkt är det naturligtvis även en fördel att ha thomasverket, eftersom ju thomasprocessen är mycket bränslebesparande. Men det är inte nog med detta, utan det finns ytterligare en fördel, som jag vid behandlingen av denna fråga tillmätt en mycket stor betydelse, men vilken alla reserveranter och alla motståndare till förslaget, såvitt jag har kunnat finna, förbigå med tystnad. Det är den omständigheten, att man kan använda uteslutande fosforrik malm, om verket övergår till att göra järn lämpligt för behandling i thomasverk, och sådan malm finns i obegränsade kvantiteter i Sverige. Att Luossavaara-Kiirunavaarabolaget levererar sådan malm till självkostnadspris kan icke anses vara någon subvention, ty det finns ju miljarder ton där uppe. Däremot finns endast en begränsad tillgång på fosforfattig malm. När Luossavaara-Kiirunavaarabolaget enligt kontrakt får avstå fosforfattig malm till självkostnadspris i stället för att försälja den till kanske det dubbla priset in-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

nebär det en utebliven vinst, som för bolaget kan uppskattas till inemot en miljon kronor om året. Man kan således för närvarande, såsom Norrlandskommittén gör, säga att när järnverket erhåller fosforfattig malm till självkostnadspris detta innebär en subventionering av järnverket, vilken uppskattas till inemot en miljon kronor årligen. Denna subvention skulle emellertid försvinna, om man övergår till att tillverka järn, som vidarebehandlas i thomasugn.

Vart gå då dessa miljoner? Ja, om Luossavaara-Kiirunavaarabolaget ökar sin vinst med en miljon kronor, får staten och kommunerna där uppe i skatt in sammanlagt 400 000 kronor. De 600 000 skulle öka nettovinsten. Av denna nettovinst kommer efter 1947 staten sannolikt att få två tredjedelar. Det gör ytterligare 400 000 kronor. Det allmänna skulle alltså förtjäna 800 000 kronor, och dessutom skulle bolagets ställning förbättras med ett par hundra tusen kronor. När det gäller en investering på $4\frac{1}{2}$ miljoner kronor, har jag svårt att förstå hur man kan med tystnad förbigå en besparing av denna storleksordning, ty det förefaller vara en enkel räkneoperation att multiplicera dessa 800 000 kronor, som det allmänna får in per år, med sex och redan då komma upp till en siffra, som överstiger hela anläggningskostnaden för thomasverket.

Mot denna bakgrund har jag inte kunnat komma till någon annan slutsats än att det finns starka skäl för den ståndpunkt, som industrikommissionen intog år 1941. När man framhåver, att industrikommissionen ändrat ståndpunkt, vill jag för det första betona vad herr Johan Nilsson redan sagt, att industrikommissionen i år uttalar sig huvudsakligen ur kortsiktssynpunkt, d. v. s. med hänsyn till försörjningsläget under krisen. Rörande frågan på längre sikt har industrikommissionen denna gång inte tagit lika bestämd ställning. Därav får man närmast dra slutsatsen, att vad industrikommissionen sade år 1941 gäller fortfarande. För det andra har industrikommissionens ordförande direktör Schwartz i sin egenskap av ledamot av bolagets styrelse varit med om att föreslå byggande av ett thomasverk. Han har därför inte deltagit i industrikommissionens handläggning av frågan. Det är dock en omständighet, som förtjänar beaktas, att direktör Schwartz, en erkänt duglig industriman, som haft tillfälle att grundligare än många andra industrimän sätta sig in i denna fråga och som varit med i styrelsen för bolaget under flera år, har tillstyrkt uppförandet av detta thomasverk. Den ståndpunkt industrikommissionen intog år 1941 var, att man ej borde begränsa anläggningarna till enbart tackjärnsugnar. Det skulle vara en föga rationell metod, om el tackjärn bleve det enda egna materialet för elektrostålverket. Thomasprocessen var den naturliga, och därför borde ett thomasverk inrättas.

Nu säger man emellertid på vissa håll, att avsättningsmöjligheterna för thomasgöt i längden torde bli otillfredsställande. Detta är en av de stora stridsfrågorna. Jag skall be att få återge, vad industrikommissionen uttalade i denna sak år 1941: »Det torde därför vara ostridigt, att den mellansvenska järnhanteringen hade behov av sådant direkt ur malm utvunnet material, som Norrbottens järnverk nu avsåge att framställa i de föreslagna thomas- och elektrostålverken, och då bolagets verkställande direktör uppgivit, att ifrågavarande material även under fredsförhållanden torde kunna levereras till kommersiella priser, ansåge kommissionen utbyggnaden av sagda verk kunna komma att utgöra ett ur försörjningssynpunkt värdefullt komplement till den nuvarande inhemska järnindustrin.»

Här säges ju förutsättningen vara *kommersiella* priser, men kommissionen talar inte alls om vad som i år plötsligt har dykt upp som ett argument, nämligen att denna thomasgöt icke kan säljas annat än till *så låga* priser, att det blir ekonomiskt lönande att inställa driften vid existerande martingötverk. Jag tror för min del, att betydelsen av detta nytillkomna argument har över-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
drivits avsevärt, även om det kanske ligger något i det, vilket jag strax skall återkomma till.

Talet om att den logiska följden av thomasverkets anläggning måste bli, att man också bygger ett valsverk, synes mig innebära en förenkling av det faktiska förhållandet. Man bortser då helt från vad industrikommissionen sade i denna sak år 1941 och från de utredningar som gjorts rörande möjligheten att avsätta thomasgöt. Det bör dessutom understrykas, att en del av produktionen skulle avsättas såsom thomasgöt, en del såsom elektrostål och en del såsom gjuteritackjärn, därför att det finns ett visst behov av just de kvaliteter av gjuteritackjärn, som det här är fråga om. — Det förefaller mig som om man hade anledning att räkna med ett växande totalt behov i Sverige av thomasjärn, som närmast är av handelsjärnqualität. När det gäller en planering på litet längre sikt, torde därför en mycket statisk framtidsbedömning, där man bara räknar med existerande behov, knappast vara riktig.

Järnverkets ledning har varit mera optimistisk än industrikommissionen i dess senaste yttrande rörande avsättningsmöjligheterna, men även de siffror kommissionen anför synas mig visa, att reservanterna i efterkrigsplaneringskommissionen knappast ha grund för sin uppfattning, när de dekretera, att Luleåverket skulle nödgas låta sitt thomasverk stå stilla, såvida icke dess göt kan säljas till så lågt pris, att det blir ekonomiskt för mellansvenska järnbruk att låta sina martinverk stå stilla. Den av industrikommissionen verkställda utredningen visar nämligen, att det skulle finnas avsättningsmöjligheter för ungefär 52 000 ton. Av vilken anledning sopar man alldeles bort industrikommissionens utredning och låtsas, som om de inhemska järnverkens behov av göt utöver vad de själva tillverka skulle vara lika med noll? Jag vet det inte, men man har i alla fall gjort så.

Nu säger statsutskottets ordförande herr J. B. Johansson, som här talar för reservanterna, att han skulle önska en plan för järnverkets drift och fortsatta utbyggnad för att bättre kunna bedöma det hela. Jag vill därtill bara genmäla, såsom redan herr Johan Nilsson har gjort, att hela denna fråga har utretts under en lång följd av år och att industrikommissionens undersökning beträffande avsättningsmöjligheterna, kompletterad med dess uttalande år 1941 och även med bolagsledningens egna utredningar, torde få anses utgöra en så klar belysning av frågan som det i denna osäkra värld för närvarande är möjligt att åstadkomma.

Naturligtvis finns det en viss risk för — om man vill kalla det risk — att inrättandet av t. ex. ett grovvalsverk sedermera kan komma att framstå som en naturlig åtgärd. Jag har ingen bestämd uppfattning om den saken, men det är möjligt att så kan bli fallet. Utskottet har i sitt utlåtande påpekat, att ett grovvalsverk beräknas kosta ungefär 10 miljoner kronor, men reservanterna ange kostnaderna för en valsverksanläggning till 50 å 100 miljoner kronor. När reservanterna klämma till med en så hög siffra, har jag för min del svårt att se det annat än som utslag av en viss lust att måla framtidsutsikterna i svartaste laget. Jag vill fästa uppmärksamheten på att man talar om detta valsverk som den nödvändiga och logiska följden av att ett thomasverk bygges. Det har dock ej kunnat bestridas, att man har möjligheten att uppföra ett grovvalsverk till en kostnad av ett tiotal miljoner kronor för framställning av billets, som ju är en gångbar vara på världsmarknaden. Någonting som visar, att detta alternativ skulle vara omöjligt, har jag mig icke bekant. De experter, jag under hand rådfrågat, ha icke heller givit uttryck åt den uppfattningen att ett sådant valsverk för billets skulle vara uteslutet. Därför ställer jag mig frågande till att man i reservationen plötsligt har klämt till med siffrorna 50 å 100 miljoner kronor.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Jag skall nu be att få bemöta några av de argument, som framkommit här i debatten. Först vill jag uttrycka mitt beklagande över att propositionen framlades vid en så sen tidpunkt. Förklaringen är emellertid följande. Industrikommissionen behövde fem månader för sin utredning, vilken framlades den 26 oktober. Kommissionens utredning remitterades därefter för yttrande till kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering och norrlandskommittén. Den sista remissen inkom på tisdagen samma vecka som propositionen på lördagen avläts till riksdagen. Det är klart att jag har studerat och behandlat frågan parallellt med dessa remissinstanser för att kunna vara så snabb som möjligt, och jag tror och hoppas, att kammaren ej skall kunna förebrå mig att jag är orsaken till den försening som uppkommit.

Om man då säger, att det kunde ha gått att vänta till nästa riksdag, vill jag betona att ett sådant uppskov troligen skulle medföra en försening på minst tre månader, och därmed skulle ju vissa av fördelarna ur försörjningssynpunkt under den närmaste efterkrigstiden starkt reduceras.

När man talar om den grundlighet i behandlingen i utskott och riksdag, som är önskvärd, erinrar jag om att det i detta fall har gällt att i huvudsak bekräfta 1941 års beslut.

Av den anledningen har det icke heller syntts erforderligt att ha ett så utförligt remissförfarande som annars skulle kunnat övervägas. När herr J. B. Johansson efterlyser remiss från kommerskollegium vill jag nämna, att den speciellt sakkunnige ledamoten av detta ämbetsverk ju är medlem av industrikommissionen och såsom sådan haft tillfälle att yttra sig. Vad jernkontoret beträffar, tillfrågades det ej år 1941, och jag har inte funnit anledning att nu förfara annorlunda. Jag vet inte varför man— utan att det då veterligen påtalades av herr J. B. Johansson — då underlät att tillfråga jernkontoret. Möjligen har den dåvarande departementschefen ansett, att där finnas så många stridiga intressen i en fråga som denna, att det inte var nödvändigt att söka inhämta någon sorts kompromissuttalande därifrån. Jag medger emellertid gärna, att detta naturligtvis är en sak som kan diskuteras. För min del hänvisar jag framför allt till den knappa tid, som stått till förfogande.

Reservanten herr Holmström har i sin motion liksom i korthet här i debatten antytt, att det inte är lämpligt att bygga en tredje elugn, därför att järnverkets tackjärnsproduktion då skulle komma att överstiga importen av denna vara före kriget. Härvid räknar han med att järnverket i Luleå under år 1946 skulle kunna framställa icke bara 90 000 ton tackjärn, utan att kapaciteten genom komplettering av samtliga ugnar med förreduktionsverk skulle kunna ökas med 50 procent, d. v. s. till 135 000 ton. Största delen härav, eller omkring 110 000 ton, komme att utgöras av gjuteritackjärn och skulle enligt herr Holmströms mening ej kunna avsättas. Jag måste säga, att jag är litet grand förbluffad över den blandning av pessimism och optimism som kommer fram i såväl herr Holmströms som de övriga reservanternas attityd. Mot pessimismen i fråga om avsättningsmöjligheterna kontrasterar den väldiga optimismen när det gäller förreduktionsanläggningarna, som förväntas kunna öka produktionen med 50 procent från 90 000 till 135 000 ton. Ingen sakkunnig, som jag haft kontakt med, har vågat sträcka förväntningarna längre än till en ökning med 25 procent från 90 000 till omkring 110 000 ton. Anledning till herr Holmströms optimism bör kanske sökas i det förhållandet, att anläggning av en tredje elugn givetvis ter sig mindre nödvändig, om man räknar med siffran 135 000 ton än om man stannar vid den mera blygsamma uppskattningen och säger 110 000 ton. Det är möjligt att herr Holmströms resonemang skulle kunna vara ett skäl *mot* de utskottsreservanter, hans egna partikamrater, som bara tillstyrka byggande av en tredje tackjärnsugn men inte något thomasverk.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Men närmast synes mig resonemanget, i den mån det ev. är hållbart vara ett skäl för den ståndpunkten, att man icke bör begränsa sig till elugnen utan anlägga också ett thomasverk, ty då får man ju möjlighet att avsätta en stor del av tillverkningen såsom thomasgöt och elektrostål, eventuellt också som omsmältningmaterial. I den mån herr Holmströms resonemang är bärande, utgör det alltså ett skäl för thomasverk och en invändning mot de övriga reservanternas uppfattning.

Herr Holmström anför vidare, att tackjärnsproduktionen genom extraordinära åtgärder kommer att ökas under år 1945. Produktionen av valsat och smitt järn och stål kan alltså ökas, och man har då mindre behov av en ny elugn. Jag vill här betona att den metod, som användes och som även jag anser berättigad, är mycket dyrbar. Det skulle inte förvåna mig om de produkter, som skola anskaffas med användande av träkol i stor utsträckning, komma att visa sig fördyrade med ett tiotal miljoner kronor i jämförelse med produkter vid andra anskaffningsmetoder. Denna förlust på eventuellt ett tiotal miljoner kronor godtages av hänsyn till försörjningen och, så vitt jag kunnat observera, utan opposition från något håll, fastän 10 miljoner kronor ju äro mycket pengar. Jag finner i jämförelse härmed den skepsis, som här har kommit till uttryck mot den föreslagna investeringen på 8 miljoner kronor, förvånande stor. Jag skulle också kunna peka på den lätthet, med vilken man har tillstyrkt en del andra, krisbetonade åtgärder, som också kosta pengar och där det är risk för att utgifterna komma att bli vida större än för de anläggningar varom här är fråga.

Ur försörjningssynpunkt och på längre sikt är den föreslagna investeringen väl motiverad. Det förefaller mig som om försiktigheten kräver, att vi även för år 1946 räkna med möjligheten av knapphet i järnförsörjningen. Behovet av järn för svensk byggnadsverksamhet och kanske även för återuppbyggnadsarbetet på andra håll blir sannolikt stort, och importmöjligheterna från kontinenten te sig med hänsyn till den pågående förstöringen där ovissa. Allt detta är omständigheter som jag för min del icke kan bortse från, och det synes mig tala för anläggning av en tredje elugn och ett thomasverk, vilka möjliggöra anskaffning av järn utan användning av utländskt bränsle.

Herr Holmström och flera andra ha anført, att försörjningen med elektroder, som äro nödvändiga för driften vid elektriska tackjärnsugnar, skulle vara oviss. Det är sant att de elektroder, som för närvarande tillverkas i Sverige, på grund av vissa råvarors kvalitet icke äro av så god beskaffenhet som man skulle önska. Därvidlag har man emellertid förhoppningar att fram till år 1946 kunna förbättra läget. Jag vill också betona, att det bör finnas större utsikter för att vi skola kunna importera den behöfliga kvantiteten färdiga kolelektroder från utlandet, t. ex. från Amerika, eller den behöfliga mängden råmaterial till dylika — detta är föga skrymmande varor —, än för att vi skola kunna importera den stora mängd koks, som skulle behövas vid användning av en mera bränslekonsumerande metod för järnframställningen än den här föreslagna.

Vad transformatorerna beträffar, kan man uppskjuta anskaffningen av den stora transformatorn och i stället överbelasta de existerande, sedan vissa kylanordningar hunnit iordningställas. När det gäller ugnstransformatorerna räknar man nu med en leveranstid av 12 månader under den ogynnsamma förutsättningen, d. v. s. om kriget skulle vara.

De andra reservanternas och motionärernas, herrar Wistrand och Lundberg m. fl., hävda att man först skall undersöka möjligheten att anskaffa en *blästermasugn*. Jag skall be att få anföra några synpunkter på denna fråga. Koks är väsentligt dyrare i Sverige än på kontinenten, men elektrisk kraft är i all-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
mänhet billigare. Denna omständighet synes a priori innebära en viss sannolikhet för att vi skola kunna framställa järn till konkurrenskraftiga priser, om vi icke till stor del bygga tillverkningen på en råvara, som är särskilt dyr i Sverige, utan i stället på den naturförutsättning, som är relativt god i vårt land, nämligen tillgången på elektrisk kraft.

Kokspriset efter kriget är vidare mycket ovisst. Den skulle vara en bra stor optimist som vågade utgå från att vi i Sverige efter kriget kunna få koks till priser något så när jämförliga med förkrigstidens. Priset på elektrisk kraft här i landet känner man däremot väl till, och med utgångspunkt från det kan man göra sina kalkyler. Innan utvecklingen på bränslemarknaden efter kriget har klarnat, så att man vet något om förutsättningarna för kokstillförseln, anser jag att det skulle vara oklokt att besluta bygga en blästermasugn med koks som bränsle.

En dylik ugn bör dessutom göras stor, om den skall vara ekonomisk. 50 000 ton, som motionärerna anse vara en ändamålsenlig enhet, torde vara för litet. 1938 års utredning anför kalkyler för en ugn på 50 000 ton och en på 90 000 ton. För ugnen på 50 000 ton blir produktionskostnaden redan under de förhållanden, som då rådde, 7 å 10 kronor högre per ton. Med de högre bränslepriser och lönekostnader, som nu äro gällande, kan man förmoda att produktionskostnaden för en ugn på 50 000 ton skulle bli kanske 15 kronor högre per ton än för den större ugnen. Men om man bygger en mycket stor ugn, är det inte lämpligt att använda träkol som bränsle, och därmed bortfaller huvudskälet för motionärernas yrkande på en blästermasugn. Vill man återigen beakta försörjningssynpunkten, får man bygga en liten ugn, men den blir då en kristidsanläggning, som snabbt måste avskrivas. Produktionskostnaden måste där bli mycket hög. Så vitt jag kunnat utröna, räknar man numera i allmänhet med att en modern blästermasugnsanläggning bör ha en kapacitet på minst 100 000 ton. Järnverket i Oxelösund har utvidgat sin anläggning till denna storlek. I utlandet bygger man i många fall ugnar på 200 000 ton, och på en del håll i Ryssland och Amerika finns det som bekant ännu större ugnar med en kapacitet på ända upp till 500 000 ton.

När nu motionärerna påstå, att ett thomasverk med ungefär 100 000 tons kapacitet är för litet, men att en blästermasugn på 50 000 ton är stor nog, skulle jag som lekman inte våga ha någon bestämd uppfattning, men endast stödjande mig på uttalanden av de experter, jag kunnat rådfråga, vill jag säga att det väl snarare förhåller sig tvärtom: en blästermasugn måste göras större än 50 000 ton för att vara ekonomisk, men ett thomasverk av storleken 100 000 ton bör anses stort nog för ekonomisk drift.

Härtill kommer att bränsleåtgången i en blästermasugn är dubbelt så stor som i en elugn. Bägge alternativen voro, som herr Johan Nilsson nämnde, utredda år 1938, och man stannade då vid en elugn, ehuru det vid den tidpunkten fanns tillgång på billig koks. Nu få vi räkna med större fördyring av koksen än när det gäller den elektriska energien. Är det vid sådant förhållande sannolikt, att det skulle visa sig klokt att nu riva upp ett tidigare beslut för att övergå till blästermasugn med den mycket fördyrade koksen som bränsle? Ett gott resultat förefaller mig a priori icke troligt, och jag drar därför, herr talman, den slutsatsen, att skall man nu bygga en tackjärnsugn, måste den vara elektrisk. Vill man fasthålla vid alternativet med blästermasugn, blir det nödvändigt att uppskjuta beslutet tills man har säkrare utgångspunkter för bedömningen. Men av hänsyn till försörjningsläget och med tanke på järnverkets ekonomi överhuvud har jag för min del icke kunnat ansluta mig till uppskovslinjen.

Utskottets reservanter och i dag herr J. B. Johansson ha hänvisat till järn-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

verkets driftsförlust under det bokföringsår, som slutade den sista juni. Det är oklart, vilka slutsatser man vill dra därav. Under det år, då driften sättes i gång, försöksverksamheten pågår och företagsmaskineriet trimmas, kan man inte vänta något rättvisande eller slutgiltigt resultat. Jag kan upplysa kamraren om att bolaget under tredje kvartalet i år, som är det första då produktionen vid de två elektrougnarna förlöpt mera normalt, uppnått en driftsvinst på över 400 000 kronor. Man räknar också med att vinsten skall kunna bli ännu större, när företaget hunnit bli fulltrimmat. Jag tror därför knappast att det är ett fullt riktigt intryck herr J. B. Johansson söker suggerera, när han talar om den förlust driften har utvisat.

Jag vill vidare betona, att det här icke rör sig om en serie av subventioner, vilket reservanternas i utskottet och herr J. B. Johansson påstå. Den elektriska kraften får bolaget till självkostnadspris från vattenfallsstyrelsen, och det bör väl anses tveksamt, huruvida detta kan betecknas såsom en subvention. Skulle det råda verklig brist på elektrisk kraft, kan den uteblivna vinsten på denna del av vattenfallsstyrelsens kraftleveranser betecknas såsom en subvention, men om så icke är fallet synes det mig närmast vara en smaksak, om man vill kalla detta för en subvention. När herr J. B. Johansson yrkar på att subventionerna skola bokföras på järnverket och icke påföras vattenfallsstyrelsen, räknar han tydligen med att en förlust uppkommer genom att elektrisk kraft i detta fall levereras till självkostnadspris. Men detta är ju icke förhållandet.

När det gäller fraktkostnaderna åtnjuter bolaget vissa nedsättningar. Dessa fraktlindringar motsvara emellertid endast de lättnader, som beviljas en del mellansvenska företag för transporter från Norrland. I själva verket betalar järnverket högre fraktagifter än Luossavaara—Kiirunavaarabolaget. Under sådana omständigheter finnes i detta fall ännu mindre grund för att tala om subvention.

På denna punkt vill jag göra ett tillägg. Om inte mitt minne sviker mig, förekom i den stora högermotionen för några år sedan om hjälp åt Norrlands näringsliv en antydning — herr J. B. Johansson bör kunna rätta mig om jag har fel — som gick ut på att fraktlindringar för det norrländska näringslivet skulle vara en lämplig metod att stimulera en önskad ekonomisk utveckling i Norrland. Jag skulle tro, att en fraktlindring, som icke går längre än jag här genom jämförelse med andra företags villkor har antytt, står i god överensstämmelse med det program, som högern i denna auktoritativa motion framlade.

Vad slutligen beträffar självkostnadspriset på den fosforfattiga malmen, som är relativt lätt säljbar med hög vinst, så föreligger där för närvarande utan tvivel en subvention. Vid en övergång till thomasprocesserna skulle emellertid den subventionen som sagt försvinna.

Med detta, herr talman, hoppas jag ha berört huvudargumenten i fråga om thomasverket. Emellertid bör jag kanske tillägga, att det enligt min mening är bra att ha ett thomasverk, även om det skulle visa sig att det mycket pessimistiska antagande är berättigat, som här göres från vissa håll, nämligen att ett antal martinugnar kan tänkas få stå stilla under t. ex. en del av år 1946. I en situation, som kännetecknas av knapphet på bränsle och skrot, är det nämligen en fördel att kunna använda thomas- i stället för martinprocessen.

Man har också invänt, att thomaskonvertrarna skulle behöva inköpas från Tyskland, men i det fallet är läget nu förändrat, eftersom såväl ritningar som leveransmöjligheter finnas här i Sverige.

I motionen av herrar Wistrand och Lundberg m. fl. framföres ett andra uppslag, nämligen om anläggande av ett *anrikningsverk*, och jag skall be att få

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

göra några reflexioner också därom. Om det vore så rationellt och billigt och enkelt att med ett anrikningsverk förvandla den mycket billiga fosforrika malmen, varav vi ha överflöd, till en fosforfattig sligprodukt, som betingar ett mycket högt pris, så frågar jag: varför ha vi icke gjort det för länge sedan? Varför har icke Luossavaara-Kiirunavaarabolaget, som ekonomiskt skötes på ett framstående sätt, kommit på tanken att anlägga dylika anrikningsverk, varigenom en 10-kronorsprodukt förvandlas till en 30-kronorsprodukt för en kostnad av några kronor? Förklaringen torde väl närmast vara att söka i det förhållandet, att man inom detta malmbolag inte anser förutsättningar finnas för att med en obetydlig kostnad göra en dylik omvandling. Saken är för övrigt mycket mer komplicerad än motionärerna antagit. Om man för avsalu skulle tillverka kvalitetstäckjärn av fosforfattig råvara, skulle Luleåverket komma att konkurrera med andra svenska företag på exportmarknaden, där det redan förut råder trängsel. Tyvärr kan man inte se med särskilt stor optimism på frågan om exporten av kvalitetstäckjärn, då utlandet i stor utsträckning ersatt det svenska järnet med egna förbättrade produkter. Jag tror därför knappast, att det är klokt att lägga om Luleåverket för tillverkning av sådana kvalitetsprodukter. Om man skulle gå ett steg vidare och tillverka kvalitetsstålgöt, räcker inte den stålugn som finns, utan då behöver man ytterligare två stålugnar. Finns det verkligen marknad för 90 000 ton stålgöt? Det skulle då bli en oerhört stark konkurrens. Mig förefaller det naturligare — jag upprepar, att det är såsom lekman jag gör det bedömandet — att vi vid Luleåverket inrikta oss på att framställa en del relativt goda handelsjärnprodukter, för vilka det finns ett stort behov på den svenska marknaden, ett behov, som kan antagas komma att växa i framtiden. Härtill kommer, att thomasprocessen ger slagg, som efter nedmalning är lämplig såsom gödningsmedel, medan i ett anrikningsverk fosforsyran fastnar vid avfallet, så att det blir dyrbart att få fram superfosfat. Även detta är en olägenhet. Det är förmodligen dylika omständigheter, som ge förklaringen till, att ledningen för Luossavaara-Kiirunavaarabolaget inte ansett det vara ett kolumbiägg att göra ett anrikningsverk för att få ut fosforsyran från den fosforrika malmen.

Jag skall nu, herr talman, sluta med några allmänna synpunkter på frågan.

Herr J. B. Johansson yttrade, att det gäller att skapa förtroende för detta norrländska företag. Jag kan hålla med honom om, att det vore önskvärt att så skedde. Men jag har inte kunnat undgå att fråga mig, om rätta sättet att skapa sådant förtroende är, att man radar upp alla argument mot ett förslag och underlåter att nämna argumenten för, eller att man påstår, att alla fackmän lämna styrelsen, därför att de inte ha tilltro till företaget. Jag vet inte, hur herr J. B. Johanssons förtroende reagerar, men mig förefaller detta vara en märklig metod att skapa förtroende. Vad dessa fackmän beträffar, så var det en framstående affärsman, som lämnade bolaget för ett par år sedan. Medan han satt kvar i styrelsen, var han med om att godkänna planerna på ett thomasverk. Sedan blev han chef för ett konkurrerande företag, och det förefaller mig då ganska naturligt, att han inte stannade kvar. Så ha vi direktör Schwartz, som suttit flera år i styrelsen men nu avgått. Han har flera stora arbetsuppgifter att sköta i Stockholm. Dels är han chef för ett betydande företag och dels har han sitt arbete i industrikommissionen, och detta torde vara en ganska tung arbetsbörda. Även han har varit med om att föreslå uppförande av detta thomasverk. Den tredje industrimannen, som nu avgått, är bosatt i Mellansverige, och det är för honom en betydande uppoffring att fortsätta med sammanträden, som kräva dessa långa resor. Om vi vilja skapa förtroende för järnverket, ha vi knappast anledning att framställa förhållandena så som herr J. B. Johansson gjort på denna punkt.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Här finnas naturligtvis många svårlösta tekniska spörsmål, och ingen kan förutse utvecklingen. Men därför kan det väl ändå inte vara motiverat att uppskjuta denna utbyggnad, som riksdagen beslutat redan år 1941. Herr J. B. Johansson säger, att även departementschefen är osäker och resonerar fram och tillbaka. Jag bestrider, att herr J. B. Johanssons skildring därvidlag är riktig. Jag har för det första sagt, att framtiden är osäker och att vissa risker finnas. Den saken är det väl ingen förnuftig människa som vill bestrida. För det andra har jag sagt, att med hänsyn till de osäkra framtida förhållandena och till de föreliggande omständigheterna, av vilka en del äro gynnsamma och en del ogynnsamma, kan ingen garantera, hur räntabelt järnverket i sin helhet kommer att bli. För det tredje slutligen har jag sagt, att jag efter verkställda undersökningar kommit till det resultatet, att den nu ifrågasatta *tilläggsinvesteringen* kommer att *förbättra* det ekonomiska resultatet i dess helhet. Det finns såvitt jag kan förstå inte den ringaste motsättning mellan dessa uttalanden, och de äro inte uttryck för någon sådan vacklan, som herr J. B. Johansson tycktes antaga. Frågan gäller ju inte nu, huruvida vi skola anlägga ett järnverk i Luleå eller icke, utan det är fråga om huruvida verket skall utbyggas på ett sätt, som sänker produktionskostnaderna och som bolagets ledning anser vara det riktiga. När man nu påbörjat detta verks utbyggnad, förefaller det mig knappast klokt att stanna på halva vägen.

Detta är — det vill jag säga till herr Holmström — en rent ekonomisk kalkyl och inte uttryck för något känslotänkande. Från början har naturligtvis motiveringen för att man velat göra denna investering i Norrland varit en önskan att ge ekonomiskt stöd åt näringslivet och åt befolkningen i Norrland. Herr Holmström säger, att detta stöd är så obetydligt, att det inte spelar någon roll, och att det bara blir folk från Mellansverige som plockas upp till verket. I anledning härav vill jag upplysa kammaren om, att enligt meddelande från bolagets ledning äro för närvarande omkring 225 personer sysselsatta i verket, varav ungefär 210 norrbottningar och 12—15 söderifrån. Efter utbyggnad med en ugn och ett thomasverk kan man räkna med sysselsättning för omkring 300 personer, vartill under utbyggnadstiden komma ytterligare omkring 250 man. Vidare tillkommer den indirekta sysselsättningen, som jag för min del uppskattar till ett större antal än den direkta. Det är alltså visserligen inte fråga om någon omvälvande förändring i det norrländska näringslivet, men det gäller dock åtskilliga hundra personer, och det är därför oriktigt att bagatellisera saken.

Å andra sidan är det klart, att önskemålet att Norrlands näringsliv skall få en uppmuntran inte bara är ett rent ekonomiskt skäl. Ty man kan ju ställa den frågan, om det inte är mera rationellt att flytta norrlänningarna ned till mellersta Sverige. Om herr Holmström med känslotänkande från min sida menar, att jag inte övervägt den problemställningen, skall jag gärna erkänna, att det är känslotänkande. Men jag har inte trott, att det var anledning att ställa ett nationalekonomiskt problem på ett sådant sätt, att man aldeles förbisåg *var* sysselsättning skapades. Och om man frågar sig, om det är berättigat att ge det norrländska näringslivet det begränsade stöd, som ligger i vissa investeringar och leveranser till självkostnadspris, kan man enligt min uppfattning inte underlåta att beakta, att svenska staten vidtagit många andra stödåtgärder, som stimulerat näringslivet på annat håll. Man har t. ex. infört tullar, vilka medfört en viss prispörföring, och denna prispörföring har även den norrländska befolkningen fått vara med om att betala. Om man nu invänder, att den saken inte hör hit, är detta ett argument av det slag som man kastar fram i brist på verkliga argument. Såvitt jag förstår hör det i hög grad hit, när det gäller att bedöma det rationella och riktiga i att ge det norrländska

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

näringslivet ett visst stöd. Då är det av stor betydelse, att vår tullpolitik huvudsakligen stöder näringslivet i andra delar av landet. Man har då anledning att fråga sig, med beaktande av alla ekonomiska kalkyler, om det är möjligt och berättigat att stödja en ekonomisk utveckling också i Norrbotten. Betänkligheterna mot att leverera vissa förnödenheter, t. ex. malm eller elektrisk kraft, till självkostnadspris minskas i varje fall för mig, när jag ser problemet mot den bakgrunden. Jag skulle vilja fråga, vilka andra åtgärder man vill föreslå till stimulerande av det norrländska näringslivet, som skulle vara bättre och billigare och säkrare än den här ifrågavarande. Alla sådana här åtgärder få väl anses i viss mån riskabla, eftersom framtiden alltid är oviss.

Ja, herr talman, riksdagen har redan år 1941 fattat beslut i denna fråga, men det har ansetts lämpligt att upptaga saken till förnyad prövning. Man torde ha rätt att säga, att det därvid skall fordras starka skäl för att nu riva upp det gamla beslutet eller gå in för en uppskovspolitik och skjuta hela frågan på en obestämd framtid. Jag har studerat denna fråga utan några förutfattade meningar. Och efter ett så omsorgsfullt studium, som en lekman kan åstadkomma på en begränsad tid — jag erkänner, att lekmannens ställning är ett handikap — har jag kommit till den slutsatsen, att det inte finns några sådana starka skäl för att riva upp beslutet eller gå på uppskovslinjer. Jag vågar därför uttala den förhoppningen, att kammaren skall följa utskottets majoritet.

Herr Bergh, Ragnar: Herr talman! Det är kanske på detta stadium av debatten inte ur vägen, att något säges från den landsända, som på ett alldeles särskilt sätt beröres av den nu föreliggande propositionen, låt vara att jag i väsentliga stycken är förekommen av de båda senaste ärade talarna.

Först vill jag framhålla, att denna fråga inte kan sägas vara politisk i den meningen, att de olika uppfattningarna strikt följa några partilinjer, och ännu mindre kunna meningarna anses vara delade efter den rågång, som skiljer borgerlig och icke borgerlig uppfattning i näringspolitiska frågor. Snarare är det väl så, att motsättningarna och meningsbrytningarna väsentligen grunda sig på olika åsikter om vad som i det ena eller andra fallet kan vara praktiskt lämpligt.

Det har redan framhållits, att varje gång frågan om Norrbottens järnverk varit föremål för riksdagens prövning, har man särskilt från kretsar, som äro representativa för vår järnhantering, uttalat tvivel om att just de framlagda förslagen varit de mest ändamålsenliga. Jag vill såsom norrbottning försäkra, att i den mån man rimligen kan anse dylika tvivel vara motiverade av omsorg om detta järnverk, mötas de givetvis med förståelse från oss norrbottningar. Det förhåller sig nämligen så, att vi kanske mer än andra äro angelägna om att detta verk blir lönsamt. Skulle verket inte bli lönsamt, komme detta inte blott att få konsekvenser för järnverket, utan en olycklig utgång skulle sannolikt också på vissa håll anses ge stöd åt den här nedåt landet inte ovanliga föreställningen, att förutsättningarna för industriell produktion äro särskilt begränsade hemma hos oss. Och en ogynnsam utgång vore farlig inte minst därför, att vilken uppfattning man än må ha om staten såsom företagare, är det nödvändigt för Norrbottens ekonomiska framtid, att staten tar konsekvenserna av att denna landsända väsentligen är socialiserad. Staten äger halva arealen, mer än hälften av skogarna, hälften av LKAB och praktiskt taget all vattenkraft, och detta för all diskussion om Norrbottens näringsliv fundamentala faktum innebär, att den enskilda företagsamheten däruppe har väsentligt mycket mindre utrymme än på andra platser i vårt land. En olycklig utgång av detta företag skulle sannolikt föra med sig, att det sedan skulle bli ytterst svårt att få något nytt att komma i gång.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Med det sagda har jag velat framhålla, att vi äro tack samma för varje uppriktig strävan att ge verket en förnuftig planläggning. Men av vad jag sagt torde också framgå, att vi sakna all förståelse för det avslagsyrkande, som framförts i herr Holmströms motion. Det har redan framhållits, att riksdagen år 1939 fattade beslut om detta järnverk och att riksdagen år 1941 tagit ställning till verkets planläggning. En motion, som lämnar möjlighet till upprivande av vad sålunda redan beslutats, måste för oss te sig ganska anmärkningsvärd.

Enligt den plan, som fastställdes av riksdagen år 1941, skall verket bestå bland annat av två elektrotackjärnsugnar, en elektrostålugn och ett thomasverk. Vad man nu i den av min högt aktade vän herr J. B. Johansson och några andra utskottsledamöter undertecknade reservationen främst vänder sig mot är att den planen skall fullföljas i år genom anvisande av medel till thomasverket. Och som det väsentliga argumentet mot att 1941 års plan nu skall fullföljas åberopar man frånvaron av utredning om en eventuell ytterligare utbyggnad av verket med ett valsverk. Järnverkets styrelse har inte begärt något valsverk, men reservanterna mena, att verkets konstruktion pekar mot en sådan utveckling.

Tillåt mig säga, att detta argument skulle ha tett sig bra mycket starkare, om det framförts år 1941 i samband med att riksdagen för sin del tog ställning till frågan om verkets konstruktion. I en motion av herr Wistrand m. fl. i första kammaren och av herr Gezelius m. fl. i andra kammaren polemiserades visserligen även då mot tanken på ett thomasverk, men som motiv framfördes inte då frånvaron av någon utbyggnadsplan utan väsentligen den dåvarande bristen på koppar och elektrisk energi. Herr Johan Nilsson har redan utvecklat, hur statsutskottet vitsordade, att planläggningen skett med omsorg och tillbörlig teknisk och ekonomisk omsikt, och hur statsutskottets högt ärade ordförande för sin del vitsordade den grundlighet, med vilken utskottet prövat ärendet. Varken i remissyttrandena, utskottsutlåtandet eller kammardebatterna ställde man år 1941 en utbyggnadsplan såsom villkor för thomasverkets tillkomst. Det förefaller mig därför inte oberättigat att säga, att man i år är väl sent ute med det argumentet.

Mot denna synpunkt har man invänt, att riksdagen är oförhindrad att taga själva planlägningsfrågan under förnyad omprövning, därför att de år 1941 anvisade medlen inte räckt till. Jag förstår inte den invändningen. Att pengarna inte räckt till, säger väl ingenting annat än att kostnadsberäkningen inte verifierats av den senare utvecklingen. Att anslaget visat sig otillräckligt, kan däremot inte säga något om, huruvida planläggningen varit rent tekniskt olämplig eller inte.

Detta är vad jag har att säga om den del av reservanternas motivering, där man förordar en utredning om verkets eventuella utbyggnad, innan medel anvisas till verkets förseende med thomasverk. Men jag skall be att i likhet med herr Johan Nilsson få anlägga ytterligare en synpunkt. Av skäl som jag redan antytt äro vi däruppe naturligtvis särskilt intresserade av vad de sakkunniga säga om en lämplig planläggning och lämplig drift av Norrbottens järnverk. Men nu förhåller det sig ju så, att detta problem både tekniskt och kommersiellt är så invecklat, att det väl inte är så särskilt många i vårt land, som kunna betraktas såsom sakkunniga på området, och det är ytterst få av riksdagens ledamöter, som kunna göra anspråk på att anses besitta sakkunskap i frågan. Jag har emellertid i likhet med herr Johan Nilsson försökt göra en sammanfattning av vad som sagts och skrivits i frågan från sakkunnigt håll åren 1939 och 1941 samt i år. Jag har därvid kommit till samma resultat som herr Johan Nilsson, nämligen att de sakkunniga företrätt och företräda skilda meningar.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

men märkligt nog inte bara inbördes, utan samma sakkunniga ha olika mening från tid till annan. Och när man själv såsom icke sakkunnig frågar sig vilken auktoritet man skall välja, måste man sålunda även fråga sig, vid vilken tidpunkt vederbörande, för den händelse han ändrat sig, skall anses auktoritativ.

Verkets tekniska ledning har företrätt en linje, som vann riksdagens anslutning år 1941. Andra ha som jag sade företrätt olika meningar från tid till annan. Herr Johan Nilsson har redan nämnt några exempel. När propositionen år 1939 förordade koks- eller träkolsugnar, rekommenderades i stället från vissa håll elektrotackjärnsugnar. Det blev också elektrougnar. Men i år begäres från samma håll utredning om en koks- eller träkolsugn. Det är möjligt, att detta uppslag är bra; det ligger utom min kompetens att bedöma den saken. Som en förklaring till den ändrade ståndpunkten kan man möjligen tillgripa det starka betonandet av beredskapssynpunkten. Men jag har fäst mig vid, att en sakkunnig, som tidigare rekommenderat elektrougnar och nu begär utredning om koks- eller träkolsugn, vid debatten i andra kammaren år 1941 förklarade det vara likgiltigt, om tillskottet till vår produktion skedde i form av tackjärn, göt eller omsmältningmaterial.

Jag undrar alltså, om det bara är ens eget fel, att man blir litet förvillad, när man försöker lära sig något av de sakkunnigas diskussion.

Det finns flera exempel att nämna. År 1941 tillstyrkte industrikommissionen thomasverket, i år avstyrker industrikommissionen ett sådant verk. I fråga om sambandet mellan en tredje tackjärnsugn och thomasverket förklarar industrikommissionen i år — såsom herr Johan Nilsson framhöll — att en tredje ugn kan på längre sikt anses motiverad endast om järnverket kompletteras med ett thomasverk eller eventuellt annan anläggning för tackjärnsförädling. En åtminstone till nyansen avvikande ståndpunkt intages av reservanterna i efterkrigsplaneringskommissionen, vilka i varje fall inte lika starkt betona detta samband. Kanske beror detta på deras starkare betoning av beredskapssynpunkten.

Emellertid måste det anses uppenbart, att hur mycket man än uppskattar det visade intresset för verkets planläggning, har man som lekman ytterst svårt att finna någon annan konsekvent fasthållen linje hos oppositionen, än att man vid varje tillfälle velat något annat än som för tillfället föreslagits. Häri ligger intet omdöme om vem av de olika auktoriteterna som har rätt. När man som lekman spørjer sig, vilken auktoritet som man skall lita till i detta myller av uppslag, kan man inte gärna komma till annan ståndpunkt, än att det innebär en viss trygghet att hålla sig till vad riksdagen redan bestämt, år 1939 i fråga om produktionsvolymen och år 1941 i fråga om verkets konstruktion, d. v. s. vad som nu föreslagits i propositionen och i statsutskottets utlåtande.

Det är mycket möjligt — jag kan inte bedöma den saken — att här kunna föreligga stora risker. Men eftersom staten nu en gång i Norrbotten trätt i den enskilde företagarens ställe, får den som andra företagare ta vissa risker.

Jag skall be att få tillägga ytterligare en synpunkt. Den är motiverad av det även i dag framförda talet om subventioner till detta järnverk. Jag tror mig tillhöra dem, som mindre än många andra anlägga provinsiella synpunkter. Detta beror framför allt därpå, att jag anser det sterilt att fråga efter vad den ena landsändan ger och tar i förhållande till andra landsändar. Men just inför detta tal om subventioner är det kanske inte alldeles oberättigat att erinra om, att från vårt nordliga underskottsområde rulla varje år ganska många miljoner kronor söderut, inte bara till stöd för den i och för sig nödvändiga inhemska spannmålsodlingen, utan också till stöd för den likaledes nödvändiga tullskyddade sektionen av vår industri. När man såsom en subvention betrak-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

tar de förhållandevis gynnsamma eltaxor som järnverket har, kan häremot framhållas, att det väl ändå inte kan vara meningen, att den norrbottniska industrien skall belastas med kostnader för kraftens överförande till södra och mellersta Sverige. Från tillförlitligt håll har det sagts mig, att även om den taxa som Norrbottens järnverk betalar kan anses låg, så finns det industriella företag i Norrbotten, som betala ännu mindre. Och slutligen, om man nu icke utan rätt såsom en subvention till järnverket betraktar den omständigheten, att järnverket får utnyttja de förmåner som malmavtalet ger i fråga om priserna på fosforfattig malm, borde det från den utgångspunkten vara logiskt, att man genom att medverka till thomasverket bidrager till att denna subvention minskas eller upphör, eftersom genom thomasverket de svårsäljbara fosforrika malmerna i stället kunna komma till användning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekströmer: Herr talman! Då jag tänker rösta för utskottets förslag, har jag ansett, att jag bör med några ord motivera denna min ståndpunkt.

Av den förda debatten, både i utskottet och nu här i kammaren, har jag fått den uppfattningen, att skillnaden mellan utskottets ståndpunkt och huvudreservanternas egentligen ej är så särskilt stor. Alla äro vi ense om att, när vi nu fått detta järnverk i gång, detsamma bör utvecklas så att icke detta nya experiment med järnförädling i Norrland misslyckas, utan får den struktur och den ledning, som kan göra det räntabelt. Det är bara i fråga om själva planeringen som meningarna gå isär.

För min del har jag redan från början hyst ganska starka tvivel om att *enbart* ett tackjärnverk skulle kunna reda sig i konkurrensen. Då frågan först kom inför riksdagen år 1939, syntes mig kalkylerna alltför optimistiska, och särskilt med hänsyn till verkets höga fraktkostnader både för råvaran — malm och koks — och för den färdiga produkten hade jag svårt att tro, att luleå tackjärnet under normala tider skulle kunna uthärda konkurrensen med den mera välbelägna inhemska tackjärnstillverkningen eller med importerat tackjärn. Jag kan ju nämna, att man till exempel år 1938 köpte gott tyskt gjuteritackjärn till 65 kronor per ton banfritt svensk ostkusthamn, exempelvis Västervik. Jag är själv ganska stor köpare av tackjärn, och jag kan nämna, att fraktskillnaden till exempelvis till mitt bruk från Västervik respektive Luleå utgör ej mindre än 11 kronor per ton till Luleås nackdel.

Så kom emellertid järnverket till stånd — efter ett för övrigt oförklarligt dröjsmål på två år — och det har nu drivits i cirka ett och ett halvt år. Genast kom verket in i en högeligen gynnsam konjunktur, ty tackjärnsbrist hotade, och verket kunde därför omedelbart bli av med hela sin tillverkning utan något särskilt besvär och till priser, som för verket borde ha varit fullt tillfredsställande. Icke desto mindre se vi nu, att verket gått med en betydande förlust. Visserligen lär en hel del poster i förlustsiffrorna rätteligen ha bort belasta anläggningskostnaderna, men även om detta är riktigt, så kvarstår dock ett mycket ogynnsamt resultat, som faktiskt bestyrker de farhågor, jag från början haft och som verkligen inge oro för framtiden.

Det är möjligt, att bolagets ledning icke har den överlägsna tekniska kunighet och den ekonomiska överblick, som kräves vid ett företag av denna storleksordning. Konjunkturerna ha ju som sagt varit exceptionellt gynnsamma, men ändå redovisas en betydande förlust. Kostnaderna för uppbyggandet äro tydligen i hög grad felaktigt kalkylerade — ökningen kan nog ej helt skyllas på dyrare materielkostnader och de andra orsaker, som ledningen anför. Företagets barnsjukdomar — sådana kunna aldrig undvikas, vilket jag påpekade från denna plats redan år 1939 — synas ha varit särskilt elakartade. Och

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

detta, att man varken i den kungl. propositionen eller sedermera under utskottsbehandlingen fått fram ens den minsta tillstymmelse till driftskalkyl, synes mig ej så litet misstänkt. Men oavsett detta tror jag ändå, att mitt första intryck står sig, nämligen att ett tackjärnverk i Luleå, avsett för tillverkning *uteslutande* av tackjärn, är en ganska osäker affär.

Vad är då att göra? Ja, man har ju att välja mellan två alternativ. Antingen skall man låta det vara som det är, låta järnverket gå så länge det går och till slut taga den totalförlust, som förmodligen blir ofrånkomlig. Eller också skall man planera en utbyggnad till högre förädling av järnet, visserligen med utsikt till ytterligare investeringar men dock med förhoppning om att till sist få ett verk, som kan göra rätt för sig. Av dessa alternativ väljer jag obetingat det senare. Och då det föreslagna thomasverket väl är det första steget på denna väg, så kommer jag att rösta för att detta nu bygges.

Från industrikommissionen ha uttalats mycket starka tvivel, om det skall bli möjligt att vinna avsättning för thomasverkets produkter, under det att planeringskommissionen är mera optimistisk. För min del är jag ej kompetent att avgöra, vilket som kan vara riktigt, men jag är nog av den åsikten, att om avsättning ej finnes för en vara, så får en skicklig, målmedveten och företagsam ledning själv skapa en dylik. Det är väl så med de flesta industriella verk: man kan ej på förhand veta, hur mycket som kan avyttras, och företagets framgång beror i allra högsta grad på om i detsamma finnas dugliga säljare, som kunna ombesörja, att den vara som tillverkas blir avpassad efter marknadens skiftande behov och därför efterfrågad.

Om nu industrikommissionen mot förmodan skulle ha rätt och det blir alldeles hopplöst att få avsättning för thomasgöt, så är den tanken för mig ganska logisk, att man själv får taga hand om denna produkt. Och då kommer man givetvis fram till tanken på ett eget valsverk. Jag är därför glad åt att herr handelsministern ställt i utsikt ytterligare utredning i denna riktning. Handelsjärn lär allid gå att sälja, kvaliteten kan förvisso hållas hög, och frågan blir bara, om man kan komma ned till en sådan tillverkningskostnad, att man kan hålla priser, som ej ligga högre än priserna i den allmänna marknaden. Visar en utredning, att detta är möjligt, vilket jag ej håller för otroligt, då är jag ej rädd för att vara med om en ytterligare utbyggnad, även om det gäller ganska betydande belopp. Kanske kan man gå försiktigt fram och börja i mindre skala.

För att återgå till thomasverket, så synes mig tidpunkten för dess anläggning väl vald, ty den goda tackjärnskonjunkturen kan väl beräknas stå sig kanske flera år, varför järnverkets huvudsakliga tillverkning en tid framåt kan avse tackjärn. Under tiden kan man hinna lära upp sig i tillverkningen av thomasprodukter — detta går förvisso ej på *en* dag — och småningom söka arbeta sig in i marknaden. Jag tror, att det är en fördel, att tillverkningen på så sätt ej blir alltför ensidig. Jag tänker på vad de gamle brukade säga: »Man skall aldrig hänga allt på en spik!»

Beträffande den tredje tackjärnsugnen kan det ju med mitt resonemang kanske synas underligt, att jag även kommer att rösta för densamma, men här komma beredskapssynpunkter in, som göra, att jag vill vara med om att säkra tackjärnstillgången i landet under en kanske kritisk tid. Givetvis spelar för mig också thomasverkets anläggning in, med möjligheterna för utbyggnaden av ett valsverk, som kan absorbera ett eventuellt uppstående överskott av järn, när mera normala tider inträda. Men trots herr handelsministerns betänkligheter synas herrar reservanter ha framlagt mycket starka skäl för att denna tredje ugn eventuellt bygges som blåsterugn, och jag hoppas livligt, att herr handelsministern icke anser sig förhindrad att upptaga denna fråga

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
till förnyad saklig prövning och, om det nya uppslaget befinnes fördelaktigt, icke tvekar att genomföra detsamma.

Under utskottsbehandlingen har framkommit även ett uppslag om anläggning jämväl av ett anriknings- eller reningsverk, avsett att göra malmen mindre fosforhaltig, varigenom skulle erhållas ett för gjuteriändamål mera lämpat järn. Även detta uppslag synes mig vara i högsta grad välkommet, och jag räknar med att herr handelsministern tager detsamma under noggrann omprövning.

Som ett skäl för att anlägga detta järnverk har från dess tillskyndare anförts nödvändigheten att bereda arbetstillfällen för den stadigt växande befolkningen i övre Norrland. I detta avseende kommer emellertid järnverket i och för sig att spela en mycket underordnad roll, även om nu thomasverket och kanske till och med ett valsverk komma till, ty driften lär väl bli så mekaniserad, att endast ett relativt ringa antal personer kommer att sysselsättas där. Ur arbetsmarknadssynpunkt betraktar jag därför järnverket mera som en symbol, som en hjälp till självhjälp, ty norrlänningarna kunna ej begära, att staten skall sköta om all företagsamhet däruppe, utan de måste också bjuda till själva. Och när staten föregår med gott exempel, kan man väl hoppas, att den enskilda företagsamheten sedan skall blomstra upp. Nog finnes det företagarkapital i Norrland. Det gäller blott att få fram pionjärer, som vilja och våga sätta i gång. Och om norrlänningarna ej själva ha den rätta företagsamheten, så får man väl söka locka dit folk från andra bygder, som kan hjälpa till. Det synes mig, som om kommunerna här kunde göra mycket, till exempel genom markupplåtelse, fördelaktiga krafttaxor, hjälp vid bostadsbyggande och dylikt. Sådant borde norrlänningarna taga under allvarligt övervägande. Och kanske man kunde skicka upp en deputation till herr finansministern med anhållan, att han ej för mycket pratar om att socialisera näringslivet och låta staten överta våra produktionsmedel, ty jag är rädd, att denna förkunnelse, kanske ytterligare accentuerad, kan lägga stora hinder i vägen för en uppblomstring av nya industrier i Norrland liksom i andra landsändar.

Ja, herr talman, jag är positivt inställd till tackjärnverket i Norrbotten, detta vårt problembarn. Jag tycker, att vi gemensamt åtminstone skola försöka göra något av det, och därför ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag — den första etappen på den förvisso mödosamma vägen.

Herr Heiding: Herr talman! Visst kan man vara tveksam, när det gäller att bevilja anslag till nya företag. Men när man en gång påbörjat Norrbottens järnverk, skall man väl fullfölja det. Ännu kan man inte bedöma, huruvida verket kommer att gå bra eller inte. Man får väl se tiden an. Staten får lov att ta vissa risker, när det gäller att sätta i gång en verksamhet. Det har staten fått göra förut, och det får den väl göra i fortsättningen. Den enskilde får ju ta risker, än den ena gången och än den andra. Att stanna på halva vägen vore inte lämpligt i detta fall, utan man måste fullfölja planen.

Här föreligger inte så stor skillnad mellan utskottets förslag och en del av reservanternas förslag. Det gäller först och främst frågan, om det skall vara en elektromasugn eller en blästerugn. Nu har här en ledamot, som tillhör utskottsmajoriteten, upplyst om den villrådighet som förefunnits, när det gällt att bedöma, huruvida man borde bestämma sig för den ena eller den andra ugnen. Reservanterna från år 1939, vilka motsatte sig anläggandet av en blästerugn, ha nu förordat en utredning härvidlag. Jag tycker, att det är egendomligt, att de ha fått en annan inställning i detta fall. När man redan

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

har anlagt två elektromasugnar i Norrbottens järnverk, kan det väl vara lika lämpligt, att fortsätta på den vägen, så att man får en tredje av samma typ, som att gå in för ett annat system, d. v. s. anlägga en blästerugn, som är så konstruerad, att den kan användas för såväl koks som träkol. Jag har i varje fall den uppfattningen. När jag hörde de olika föredragningarna inom avdelningen, blev jag på det klara med att man i denna fråga borde följa den kungl. propositionen.

I fråga om thomasverket ha kanske meningsskiljaktigheterna varit något allvarligare. Reservanterna inom utskottet mena, att frågan bör bli föremål för en vidlyftigare utredning, och industrikommissionen har liksom reservanterna inom planeringskommissionen ansett, att man åtminstone för närvarande inte bör bygga något thomasverk. När frågan i våras diskuterades man och man emellan, var dock den uppfattningen allmän, att vi borde bevilja medel till ett dylikt verk, och jag tror för min del, att det inte är en dag för tidigt att göra det nu. Redan år 1941 beslutade riksdagen, att ett thomasverk skulle byggas, men pengarna ha inte räckt till, och därför måste man som sagt nu bevilja medel. Detta är ju endast att effektuera riksdagens tidigare beslut.

Jag är också av den uppfattningen, att vi böra fullfölja tanken på att bygga ett valsverk däruppe. Reservanterna ha framhållit, att en valsverksanläggning skulle kosta 50 eller kanske 100 miljoner kronor. Inom utskottet ha vi fått upplysning om att ett grovvalsverk skulle kosta 10 miljoner kronor. Skillnaden i pris mellan de två valsverkstyperna, är således stor. I varje fall anser jag, att denna fråga bör utredas och utredas ordentligt. Utskottet har framhållit, att Kungl. Maj:t bör ha sin uppmärksamhet riktad på frågan och se, hur det går med den ekonomiska utvecklingen av Norrbottens järnverk. Jag förutsätter således, att när bolagsledningen framlägger förslag om ett valsverk av den ena eller andra typen, det blir mycket noga utrett, på vilken väg man bör gå fram, och sedan har Kungl. Maj:t möjlighet att bedöma detta.

Sysselsättningsfrågan för Norrbotten bör beaktas. Det har sagts i debatten inom utskottet, att endast så och så många man skulle sysselsättas vid järnverket. Men vi hörde herr statsrådet framhålla, att det inte var så få man, som skulle sysselsättas där, och medräknas även de, som kunna sysselsättas indirekt, blir det säkert ganska många personer, som få arbete tack vare järnverket, när det en gång blir fullt utbyggt. Det är väl också meningen, att vi skola få det utbyggt. Jag tror, att alla representanter för Norrbotten äro fullt ense om att man bör fullfölja utbyggandet av järnverket, och då tycker jag, att vi från södra och mellersta Sverige skola hjälpa dem, så att de få denna sin önskan förverkligad och få ett sådant järnverk, som kan löna sig i framtiden.

Både kommissionen för efterkrigsplanering och norrlandsutredningen ha ju tillstyrkt den nu föreslagna utbyggnaden, och det är klart, att de sett saken som så, att man genom denna skulle kunna öka sysselsättningen uppe i Norrbotten. Jag tycker, att vi så mycket som möjligt skola försöka få nya företag till stånd för att kunna sysselsätta de människor, som eljest kanske bli arbetslösa i framtiden. Därför skola vi inte försumma tillfället, om vi kunna bygga, medan tid är. Företagen böra också spridas till olika delar av landet, så att man får nya företag i både södra och mellersta och i norra delarna. Det är en mycket stor fördel, om de bli spridda.

Det har här talats om järnverkets räntabilitet, men det är onöjligt att nu bedöma, hur det kommer att gå därmed i fortsättningen. Vi få väl i alla fall hoppas och tro, att det kommer att lyckas att göra företaget räntabelt. Med tanke på den korta tid som gått, kan man inte, såsom skett i en reservation, göra något uttalande om driftsresultatet. Det talas i reservationen om att det första året uppvisar en förlust på 180 465 kronor och båda åren tillsam-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
mans en förlust på 553 207 kronor. Jag tycker, att det är egendomligt att tala om förluster, när man knappt har satt i gång ett företag. Första året hade produktionen inte alls börjat. Andra året hade enligt den förvaltningsberättelse, som vi tagit del av, den ena elektromasugnen kommit i gång i september månad och den andra i november månad 1943 — bokföringsåret omfattade tiden 1 juli 1943—30 juni 1944. Under den tid, som verket varit i gång, skulle det som nämnts ha gått med en viss förlust. Men denna tid uppgår inte till mer än $\frac{3}{4}$ år. När ett nytt företag startas, är det väl nästan alltid så, att ett och annat inte genast fungerar som det skall. Man kan således inte räkna med något egentligt driftår. Enligt aktiebolagslagen torde vissa kostnader inte få påföras anläggandet, utan de skola bokföras särskilt. Avlöning till verkställande direktören och en del andra kostnader kunna inte direkt uppföras som anläggningskostnad, och det måste således bokföringsmässigt uppkomma en viss förlust under första året och även under det andra året, då verket inte varit fullt i gång.

Det har vidare talats om att vissa styrelseledamöter lämnat företaget, därför att de varit oroliga för och haft en bristande tilltro till företaget. Den saken var statsrådet också inne på, och han gav förklaringar angående ett par fall. Ifrågavarande styrelseledamöter ha dock varit med om att år 1941 tillstyrka anläggandet av ett thomasverk. De vore således ense med de övriga styrelseledamöterna om den saken. Man kan följaktligen inte säga, att de avgått för thomasverkets skull, utan det har varit andra anledningar till avgången.

Slutligen, herr talman, skall jag be att få med ett par ord beröra herr Holmströms reservation. Den är mycket kort, endast en hemställan. Han yrkar avslag på Kungl. Maj:ts proposition och anhåller om ny utredning. Här i kammaren gjorde herr Holmström några egendomliga uttalanden. Han sade, att det inte fanns avsättning för de produkter, som man avsett att tillverka, och han talade om att utbyggnaden blev en alltför dyr arbetslöshetshjälp. Jag tycker, att dessa hans uttalanden knappast stämma överens med hans reservation. Vad är det för mening med att utreda frågan, när man inte har större tilltro till saken än herr Holmström har? Han talade mycket vackert för Norrland och för hjälp åt företagen i Norrland. Men sådan hjälp lämnar man inte, om man går till våga så, som han förordar. De övriga reservanterna begära också en utredning, och jag skulle i så fall mera sympatisera med deras förslag. Men jag anser, att det skall gå bättre att komma fram på den av utskottet föreslagna vägen, nämligen att bevilja de begärda medlen till en utbyggnad av Norrbottens järnverk och sedan utreda, om man skall anlägga valsverk av den ena eller andra typen. Den saken får man bedöma, när bolagsledningen eller Kungl. Maj:t ser, att tiden är mogen att framlägga ett sådant förslag.

Herr talman, jag ber att med vad jag här har anfört få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Westman*.

Herr **Hage**: Herr talman! En föregående talare antydde, att det i denna fråga inte var så stor skillnad mellan utskottets linje och reservanternas yrkande. Jag kan inte godkänna en sådan tolkning. Jag anser tvärtom, att riksdagen här står vid skiljevägen. Antingen skola vi följa utskottets linje, som innebär, att vi förklara, att det beslut, som en gång fattats, om förädling av malmerna i Norrbotten skall fullföljas. Eller också skola vi gå på reservanternas linje, d. v. s. börja resonera om saken på nytt och ta upp den — åtminstone delvis — till utredning. Ett bifall till reservationernas yrkande in-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

nebar, att riksdagen förklarar sig i någon mån ångerköpt över vad den förut har gjort i denna fråga. Det skulle därför framstå som en desavuering av riksdagens hållning vid det föregående tillfälle, då denna stora fråga principiellt avgjordes, och jag kan av den anledningen naturligtvis inte under några förhållanden ansluta mig till reservationen.

Sedan skall jag be att få säga några ord med anledning av herr J. B. Johanssons yttrande i början av debatten. Han yrkade bifall till sin reservation och förklarade, att han vid tidigare överläggningar om denna fråga inte uppträtt så, att man skulle kunna påstå, att han varit motståndare till järnverket i fråga. Det är kanske riktigt, men det innefattar likväl ej hela sanningen. Jag skall uttrycka mig mycket försiktigt — jag vill inte överdriva då det gäller en värderad medarbetare i en styrelse, där vi bägge sitta och där vi samarbeta bra. Men jag vågar dock göra det påståendet, att herr J. B. Johansson och hans medreservanter under gångna tider haft och kanske alltså ha en åskådning, som ligger ganska nära den uppfattning, som har resulterat i, att anläggandet av järnverket har kunnat förhindras under så många år som faktiskt skett.

Jag vill i detta sammanhang erinra om, att på det hållet fanns en gång en uppfattning, som framfördes bland annat i Svenska Dagbladet och som innebar, att Norrbotten och övriga nordliga delar av vårt land skulle vara s. k. råvarubaser, där man inte borde förädla någonting. Nu har detta yrkande om uppskov och ny utredning kommit fram från reservanter, vilka kanske under vissa tider ha sympatiserat — eller kanske alltjämt sympatisera — med denna Svenska Dagbladets tanke. Då har man sannerligen anledning att bli missnöjsam mot utredningsyrkandet.

Jag vill i det sammanhanget framhålla, att det icke blott är så, att denna fråga varit föremål för utredningar och diskussioner under de två senaste decennierna — här ha nämnts åren 1932, 1939 och 1941 — utan det är att märka, att hela spørsmålet om att förlägga en inhemsk järnförädling till Norrbotten övervägts nästan ända sedan min ungdom eller åtminstone från den tid då jag började delta i offentligt arbete. Det är alltså minst 40 års utredningar och diskussioner, som ligga bakom tillkomsten av det beslut, som riksdagen till slut har fattat. Under sådana förhållanden har jag svårt att tro, att saken nu, efter alla dessa år, inte skulle vara så utredd, att man inte skulle våga fullfölja beslutet i frågan.

Nu säga emellertid reservanterna ungefär så här: »Om bara ni på andra sidan lugna er och tillåta en utredning, så är det troligt, att vi under denna utredning skola få fram arbetsmetoder, vilka ekonomiskt sett ge ännu bättre resultat.» Men i det fallet — det vill jag verkligen säga — tar jag hellre en fågel i handen än tio i skogen. Jag måste i det sammanhanget erinra om den gamla latinska sentensen, att man bör frukta danaerna, även när de komma med gåvor. Alltså, när yrkandet om utredningens fortsättande kommer ifrån sådant håll, måste i varje fall representanterna för Norrbotten känna sig mycket tveksamma. Vilket resultat det än blir av denna nya utredning, så är den saken tydlig och klar, att järnverkets utbyggande blir fördröjt om reservationslinjen nu segrar. Det är det väsentligaste, som kan anföras mot reservationen.

I detta sammanhang vill jag också särskilt ta fasta på den diskussion, som har förekommit om arbetslöshetssituationen i Norrbotten. Det har sagts, att en utbyggnad av järnverket inte betyder mycket som hjälp mot den stora arbetslöshet, man fruktar skall inträda där uppe och som redan kommit till synes. Enligt min mening betyder väl denna utbyggnad ändå *något*; det finns

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
ett gammalt ordspråk, som säger att många bäckar små etc. Vi försöka naturligtvis också på andra vägar skapa arbetstillfällen. Att märka är, att sannolikheten är mycket stor för att Norrbotten går mot en tid av fruktansvärd arbetslöshet. Visserligen kan det antagas, att konjunkturerna på trävarumarknaden efter kriget komma att bli ganska goda — det påstås av folk, som är mycket initierat på det området. Men när man talar med folk, som bör känna till möjligheterna att avsätta exportmalmen — vars avsättning utgör så att säga grundstommen för hela vår försörjning där uppe — så möter man ofta hos sådana personer den farhågan, att det kommer att uppstå en sådan situation att våra möjligheter att få avsättning för exportmalmen åtminstone för lång tid framåt bli oerhört små. Vad detta innebär för Norrbottens del förstår var och en. Det är givet, att kan man då åtminstone i någon liten mån åstadkomma någon kompensation för den med en sådan utveckling följande nedgången i arbetstillfällena, bör man försöka göra det. För övrigt ligger det väl ändå något i vad många bruka framhålla, nämligen att om vi inte få *avsättning* för vår malm i utlandet, skola vi försöka *förädla* den själva. En sådan förädling kommer givetvis inte att uppsuga den stora massa av exportmalm, som vi nu frakta i väg, men någon del av denna malm skulle vi väl antagligen kunna finna möjlighet att avyttra efter smältning och förädling.

Jag vill, innan jag snart slutar mitt anförande, också yttra några ord om den »subvention», som man diskuterat här. Man har här antytt, att det förhållandet att man på olika sätt — genom billig kraft och malmleverans m. m. — tillgodoser denna Norrbottensindustri och eventuellt också riskerar, att det uppstår förlust av denna verksamhet, skulle innebära, att man ger en orimlig subvention åt denna industri.

Vad skall man säga om detta? Det hävdades en gång en manchesterliberal uppfattning enligt vilken det skulle vara nationalekonomiskt nödvändigt och fördelaktigt att förädling, produktion och företagareverksamhet i allmänhet skola förläggas till sådana delar av landet, där detta skall ske med största möjliga ekonomiska avans. Statsmakterna ha i viss mån tvungits att överge denna uppfattning; det finns ingen möjlighet att realisera ett så utpräglat manchesterliberalt program, ty det skulle leda till att vissa delar av landet fullständigt ödelades. Vi ha, när det är fråga om att placera ut industrier och dylikt i landet, tvingats att ta hänsyn icke blott till sådana nationalekonomiska synpunkter och till de mera krassa företagsekonomiska uppfattningarna, utan även till *kultursynpunkterna*. Jag vill bara understryka, att ett av bevisen för att vi ha tvungits till detta är tillkomsten av våra kulturbanor. Hade vi i fråga om järnvägsbyggandet låtit oss ledas av en utpräglat manchesterliberal uppfattning, skulle en stor del av våra järnvägar i övre Norrland aldrig ha kommit till.

Jag vill alltså framhålla, att det är nödvändigt — när vi i alla fall utgå från, att det måste bo folk även i avlägsna bygder, särskilt i Norrbotten — att vi också överhuvud taget planera vår industri och vår produktion med hänsyn icke till denna manchesterliberala uppfattning, som jag förut berört, utan till att folk i olika delar av landet får sysselsättning och arbete.

Från denna utgångspunkt och då man kan säga, att detta syfte i viss utsträckning nås genom att utskottets och propositionens linje följes, ber jag för min del att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sundberg: Herr talman! Var gång frågan om Norrbottens järnverk föreligger på riksdagens bord, upprepas samma skådespel. Majoriteten i utskottet och riksdagen accepterar utan vidare och utan ingående prövning vad Kungl. Maj:t föreslagit, Kungl. Maj:t accepterar utan vidare och utan ingående

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

prövning vad ledningen där uppe i Norrbottens järnverk föreslår. Denna ledning å sin sida vet nog i varje fall vart den vill komma, men den finner icke oportunt att med hänsyn till det mål, den ytterst uppsatt för sig, lägga alla korten på bordet, utan man ger patienten — statsmakterna — medicinen i doser så starka som man tror patienten förmår för varje gång svälja men tillräckligt kraftiga för att nödvändiggöra en ny dos efter en viss tid. Så har det varit tidigare och så är det i dag.

Visserligen intog departementschefen i våras en mera avvaktande attityd och förmenade, att järnverkets ledning borde växa in i sina uppgifter, innan den marscherade vidare i ullstrumporna, men admonitionen, om man kallar den så, var inte allvarligare än att ledningen redan nu återkommer med sina krav och sina önskemål. Och detta gör man i riksdagens elfte timme, så att varken regering eller riksdag får tillfälle att penetrera detta viktiga spörsmål så grundligt som vore nödvändigt. Man finner sålunda icke i den kungl. propositionen några kalkyler eller uppgifter rörande hur järnverket hittildags har burit sig, man finner inte heller några kalkyler beträffande den utbyggnad, som nu föreslås. Om den enskilda industrien förefore på detta lösliga sätt, skulle hela näringslivet snart nog bryta samman och samhällsmaskineriet i hög grad lida skada. Men staten anser sig kunna gå till väga på ett sådant sätt.

Herr Johan Nilsson i Malmö kallar detta elementära krav på ordning och grundlighet för utredningsraseri. Detta är väl dock, herr Johan Nilsson, icke blott ett överord, utan även en fullkomligt felaktig syn på tingen.

Herr statsrådet sade i sitt anförande här i dag, att utredning är gjord, kalkyler äro framlagda; det gjorde man vid 1941 års riksdag. Detta, menar han, skulle vara ett motiv för att frågan så här hastigt kunde framläggas i riksdagens elfte timme. Men då ber jag att få erinra om, att det då inte var så att denna utredning och dessa kalkyler fingo offentliggöras. Det skedde en faktisk mörkläggning av hela denna fråga. Riksdagen gick till beslut med fullständigt förbundna ögon. Jag påpekade detta i debatten år 1941, och denna anmärkning är därför allttjämt befogad.

Jag har gjort några randanteckningar till utskottets utlåtande. Utskottet börjar sitt yttrande med att framhålla något om den goda kvalitet, som utmärker produktionen vid det nya järnverket i Luleå. Detta uttalande borde utskottet, enligt min mening, icke ha gjort, eftersom det från många håll har framställts anmärkningar just mot kvaliteten på det järn, som framställs vid Norrbottens järnverk. Det finnes skäl för ledningen där uppe att ta detta ad notam och se till att kvaliteten blir tillfredsställande!

När man i utskottets yttrande framhåller som en motivering för anläggandet av den tredje tackjärnsugnen, att dess anläggande innebär »en rationell åtgärd, särskilt med hänsyn till att utbyggnaden kan företagas utan att de allmänna förvaltningskostnaderna eller verkets utgifter för malmlossning och för andra fasta anläggningar i tillrämselvis motsvarande grad behöva ökas», så är detta visserligen sant, men egentligen borde ett sådant uttalande ha åtföljts av en reprimand. Det förhåller sig nämligen så att anläggningarna där uppe icke äro utförda strikt i enlighet med de beslut, som riksdagen har fattat. Där har skett en överdimensionering av anläggningarna, utrymmena ha tilltagits för pompösa. Här skulle civila byggnadsutredningen, om den hade haft med ett sådant ärende att göra, ha haft ett stort fält för sin verksamhet, i stället för att hålla på att knappa med kubikmetrar och kvadratmetrar i samband med husbyggen här nere i Stockholm och på andra platser.

När utskottet i sitt yttrande talar om att med thomasverkets utbyggnad måst anstå, emedan tidigare anvisade anslag blivit otillräckliga »till följd av uppkommen prisfördyring m. m.», bör sålunda erinras om att denna befarade för-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
dyringsfråga var föremål för ingående diskussion inom fjärde avdelningen av statsutskottet vid 1941 års riksdag. Vi fingo då den bestämda upplysningen av bolagets verkställande direktör, att vi inte behövde hysa några som helst farhågor på den punkten, eftersom man för det första på förhand hade försäkrat sig om leveranser och alltså garderat sig mot prishöjningar och för det andra hade ett konto för »diverse oförutsett» tillräckligt för att inte anslaget skulle behöva överskridas.

Den fråga, som utskottet därefter kommer in på, nämligen diskussionen om thomasgöt och omsmältningmaterial, har tidigare berörts här i dag; bl. a. har statsrådet Ohlin berört detta problem. I denna diskussion har man huvudsakligen hållit sig till frågan om avsättningsmöjligheterna för thomasgöten. Jag beklagar, att herr statsrådet inte närmare penetrerat de siffror, som refererats i propositionen beträffande behovet av thomasgöt här i landet. Om han det gjort, skulle han säkerligen ha blivit upplyst om samma sak som utskottets fjärde avdelning fick veta, nämligen att den största posten — jag tror det gällde 20 000 ton — hänför sig till en beräknad avsättning till ett verk, som man inte har någon förhoppning om någonsin skall komma till stånd. Under sådana förhållanden bortfaller hela resonemanget om avsättningsmöjligheterna för thomasgöt i den utsträckning det här är fråga om. Det bör ihågkommas, att thomasgöt inte är någon standardvara och därför mycket svårsåld på marknaden. Detsamma kan emellertid sägas även om omsmältningmaterial, *för så vitt man icke har möjlighet att sälja detta till ett relativt billigt pris*. Det anses på fackmannahåll, att det inte finns möjlighet att finna avsättning för detta material med mindre det kan säljas till samma pris som träkolstackjärn. Men den möjligheten tror man inte på inom fackmannakretsar. Om denna till mig och andra ledamöter i statsutskottet lämnade uppgift är riktig så skulle således även möjligheten att via omsmältningmaterial vinna avsättning för thomasverkets produkter vara stängd. Därför kunna vi reserveranter inte ansluta oss till vad utskottet säger om att thomasverket utgör ett »rationellt led i järnverkets utbyggnad». Det anser inte heller den nye styrelseledamoten i järnverket, friherre de Geer, som inför utskottet yttrade, att han tyckte det var dumt av styrelsen för järnverket att inte tala rent ut för mynigheterna.

Reservanterna ha emellertid inte stannat vid denna negativa inställning, utan sökt anvisa andra utvägar vilka emellertid böra närmare utredas, innan man tar definitiv ställning till det föreliggande problemet. Vi ha sålunda bland annat hänvisat till det förslag, som framlagts i motionen angående anläggandet av ett anrikningsverk. När herr statsrådet framhåller, att det är märkvärdigt, att reservanterna icke på något sätt ha observerat den stora betydelsen för landet av, att vi skulle kunna tillgodogöra oss även fosforfattiga malmer, så är det just detta vi gjort när vi vilja ha frågan om ett anrikningsverk undersökt. Finns det möjlighet att ekonomiskt komma fram på den vägen, vore ur nationalekonomisk synpunkt mycket vunnet. Man kunde då tillgodogöra sig den allra lägsta kvalitén av lapplandsmalm, den s. k. D-malmen. Om Norrbottens järnverk kunde komma därhän, finge det åtminstone en fjäder i sin hatt, och en vacker fjäder till och med.

Fördelen med detta anrikningsverk vore vidare den, att det material, som härifrån kommer fram, är sådant, som man kan vara säker på att under alla förhållanden finna avsättning för på marknaden; det blir ett fosforfattigt martinjärn, vilket vi alltid ha behov av.

När utskottet sedan säger: »Minst lika viktigt som utformningen av dessa framtidsplaner är dock vinnandet av en tillförlitlig överblick över de i företaget hittills gjorde investeringarna och de framkomna driftresultaten», före-

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

faller det som om det därmed ville foga en liten brasklapp till det beslut, var-till det har kommit. Man tillämpar härvid en maxim, rakt motsatt den, som herr Holmström rekommenderade, nämligen att tänka först och handla sedan. Här vill man handla först och rekommenderar att tänka sedan.

I fråga om valet mellan elektrostålugn och blästermasugn framhöll herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet i sitt anförande nyss, att det borde finnas möjligheter att tillförsäkra den tredje elektriska ugn, som han föreslår, den kvantitet koks, som behövs för dess drift. Jag vill emellertid er-inna om att den sakkunnige från vederbörande kommission, som föredrog detta ärende i statsutskottets fjärde avdelning, upplyste oss om att denna försörj-ningsfråga var mycket tvivelaktig. Man t. o. m. övervägde att ta bort tilldel-ningen av koks till de elektriska ugnar, som redan finnas här i landet, och han förmenade att det under sådana förhållanden knappast kunde vara klokt att nu bygga en ny sådan ugn.

Vad sedan beträffar statsrådets fråga, huruvida någon tror, att koks efter kriget skall kunna erhållas till förkrigspriser, är nog svaret på förhand givet: det är klart, att vi icke det kunna. Men då vill jag ställa den frågan: tror herr statsrådet, att vi kunna få erforderlig elektrisk kraft till samma pris efter som före kriget med de betydligt ökade byggnadskostnader, som nu äro förenade med och för framtiden komma att vara förenade med anläggandet av kraft-stationer? Ur den synpunkten tål nog frågan blästerugn eller elektrisk tack-järnsugn att närmare synas i sömmarna.

Vi reservanter ha emellertid icke trott oss om att kunna bestämt yttra oss på den punkten, utan vi ha förordat en utredning, som sannerligen väl är på sin plats.

Herr statsrådet var också inne på arbetarfrågan och nämnde, att i thomas-verket skulle komma att sysselsättas 300 man. Det är en betydligt högre siffra än den, som har angivits för oss i utskottet — må vara emellertid att den är riktig. Han riktade emellertid en direkt fråga till herr Holmström: »Vill herr Holmström, att vi skola överflytta norrbottningarna till mellersta eller södra Sverige?» Herr Holmström har icke varit i tillfälle att svara på den frågan, men jag tror mig utan vidare kunna göra det. Det vill han inte! Men jag skulle vilja i det sammanhanget framställa en annan fråga: »vill någon, att vi skola skicka upp arbetare från mellersta och södra Sverige till Norrbotten?» På den frågan svarar jag för min del nej. Men, herr talman, det är just vad som har skett i fråga om Norrbottens järnverk. Där har man icke enbart skaffat folk därupifrån, utan man har lockat folk nedifrån de mellansvenska järnverken, enligt uppgift med förhöjda löner som lockbete. Om den enskilda industrien förföre så gentemot staten, vad skulle man då säga?

Herr Johan Nilsson riktade en förebräelse mot den gamla järnhanteringens män och förmenade att de inte hade skött sig, inte kunnat hålla järnproduk-tionen i Sverige vid samma nivå som tidigare i förhållande till andra länders. Han omnämnde, att vi nu endast hölle en procent av denna produktion, under det att vår andel vid mitten av 1700-talet var 40 procent. Nu menar han, att i och med anläggandet av Norrbottens järnverk kommer visaren att vridas i rätt riktning igen. Herr Johan Nilssons historieskrivning är åtskilligt skev och vad framtiden beträffar kommer han säkert att bli desillusionerad. Det blir inte möjligt att få den ändring han åsyftar, då vi inte ha stenkolk här i landet — det var ur den synpunkten inte heller möjligt för den gamla järnhanteringens män och kommer som sagt inte heller att gå för den nyas!

Herr Johan Nilsson framhöll, att det var det besök vid Norrbottens järnverk, som fjärde avdelningen gjorde i våras, som hade övertygat honom och hans kamrater om nödvändigheten av att ett thomasverk kom till stånd. Handen

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

på hjärtat, herr Johan Nilsson, var det verkligen det besöket, som var det bestämmande. Är det inte fastmera så, att en förhandsinriktning finns i denna fråga som kan kallas grundmurad och som inga motbevis, inga resor kan rubba?

Herr Johan Nilsson insinuerade, att orsaken till att järnhanteringens män motsatte sig anläggandet av thomasverket skulle vara, att de fruktade konkurrensen därifrån. Detta är fullkomligt oriktigt. Om den gamla järnindustrien verkligen önskade, att Norrbottens järnverk skulle ekonomiskt gå i stöpet, då skulle den obetingat tillstyrka den lösning, som järnverkets ledning föreslår som den definitivt bestående. Men med den ansvarskänsla, som denna industris representanter ha, och med den kännedom de ha om de verkliga förhållandena på järnhanteringens område, ha de inte kunnat och inte velat tillstyrka en sådan lösning som en rationell och riktig åtgärd. Jag är angelägen att betona, att mina övriga reservanternas och andra personers, som jag rådgjort med, samfälliga uppfattning är, att när vi nu ha ett Norrbottens järnverk, måste vi slå vakt om detta och se till att betingelser skapas för dess framtida bestånd och rationella drift. Men då gäller det att utformningen och utbyggandet av detsamma ordnas på ett klokt och förnuftigt sätt.

Vad beträffar förlusterna, som det talats om här både av herr Johan Nilsson och herr Heiding, finner jag, i likhet med dem, att det är ganska anmärkningsvärt, att man redovisar en förlust på 180 000 kronor för företaget under ett år, då det icke varit i drift. Herr Heiding försökte förklara och försvara detta med att man hade en del driftspersonal anställd och att man måste föra kostnaderna för den på detta sätt. Jag måste säga att på den punkten hade det varit önskvärt, att man fått en närmare förklaring — men i propositionen har ingenting nämnts, varken om detta mystiska resultat eller överhuvud taget om det ekonomiska driftsresultatet. Utskottet har måst införskaffa de knappa uppgifter härom, som stått till buds, och tiden har icke medgivit ett mera ingående studium av frågan.

Herr talman! Jag skall be att få sluta med att liksom en föregående talare framhålla, att det ingalunda är någon motvilja mot Norrland eller någon avsikt att försvåra det norrländska folkets försörjningsmöjligheter som kommit mig att gå in för reservationen; snarare vill jag påstå, att reservationen är ägnad att på lång sikt bättre främja norrlandsintresset. Min inställning till frågan har också föranletts av det ansvar jag har för sådana industrier som jag själv representerar. När frågan om Norrbottens järnverk för 3 år sedan föredrogs i statsutskottet, talade verkställande direktören i järnverket många vackra ord om de betydligt sänkta priser på järn, vi skulle få här i Sverige, när Norrbottens järnverk kom till stånd. Han underströk särskilt att om man fattade ett hastigt beslut, så att järnverket kunde träda i funktion medan ännu krisen varade, skulle det bli möjligt att på mycket kort tid amortera anläggningens kostnaden. Men hur har nu resultatet blivit? Det rakt motsatta. Jag är visserligen inte beredd att draga för långt gående slutsatser med hänsyn till den korta tid, varunder järnverket fungerat, men ett faktum är i alla fall, att järnverkets drift inte gått ihop, och att man inte ens haft möjlighet att göra några som helst avskrivningar, och jag vet också en annan sak. Man har i stället för de utlovade prissänkningarna på järnet sökt att höja det allmänna marknadsläget därå. Det gick emellertid inte att genomföra — jag skulle tro av den anledningen, att det i så fall blivit nödvändigt att höja utförsäljningspriset. Då lantbrukarna här synas så helhjärtat ansluta sig till det föreliggande förslaget, må de då också göra klart för sig, att ett bifall därtill *kan* i en framtid komma att också beröra deras skinn. För den svenska lantbruksmaskinens vidkommande spelar järnpriset kanske inte en avgörande roll, när det gäller

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

den inhemska marknaden, eftersom vi väl få rätt att reglera de inhemska priserna på basis av föreliggande råvarupriser, men det blir ett helt annat förhållande, när det gäller exporten. Där tar man ingen hänsyn till något Norrbottens järnverk och dess eventuella behov av högre järnpriser utan uteslutande till priset på de färdiga maskiner vi bjuda ut. Om det svenska järnpriset inte blir lågt, konkurrenskraftigt med det utländska, komma betydande svårigheter att uppstå för vår export av lantbruksmaskiner.

Med hänvisning, herr talman, till vad jag sålunda anfört ber jag att få ansluta mig till den reservation som avgivits av herr J. B. Johansson m. fl.

Herr Wistrand: Herr talman! I sitt långa och snabba anförande yttrade herr statsrådet, bland annat, att det inte vore klokt att stanna på halva vägen. Det är emellertid just vad denna proposition gör. Norrbottens järnverk slutar ju enligt förslaget produktionen med en typisk halvprodukt. Därmed har man skapat — vilket jag tycker borde ha gjort både statsrådet och statsutskottet betänksamma — en form av fabrikation, som är fullkomligt enastående i världen, ett järnverk som slutar sin produktion med thomasgöt. Ett sådant företag existerar fackmännen veterligt ingenstans på jorden.

Därmed är man inne på den fråga, som i detta sammanhang är den väsentliga, om man skall gå längre. Det har under debatten framkastats, att man skulle kunna stanna vid ett götvalsverk för tillverkning av billets, som är en standardvara. Statsrådet sade, att han icke hade bildat sig någon uppfattning om huruvida man skulle gå vidare på den vägen.

Jag tycker dock för min del att statsrådet borde ha haft anledning att bilda sig en uppfattning om järnverket skall ytterligare utbyggas och huru långt, eller om man skall stanna vid vad som här föreslås. När man emellertid utnålar billets som en vara med lätta avsättningsmöjligheter, är det ett fullkomligt misstag. I fråga om thomasgöt, upplystes det här i våras, att en utredning av verkets ledning skulle visa, att det fanns god avsättning för denna produkt. Jag tillät mig att i den korta debatt, som då ägde rum här i kammaren, framhålla för dåvarande handelsministern önskvärdheten av att de uppgifter, som hade lämnats av järnverkets ledning angående möjligheten att försälja göt, gjordes till föremål för kontroll. En sådan kontroll anordnades. Den utfördes på industrikommissionens uppdrag, och den gav vid handen, att det i själva verket finns mycket liten utsikt att kunna sälja thomasgöt här i landet. Den möjliga avsättningskvantiteten angavs till 28 000 ton, men i själva verket är det kanske bara 8 000 ton av dessa som äro att ta på. Det beräknades nämligen att en enda köpare skulle taga 20 000 ton, och det var under förutsättning att han skulle sätta upp ett nytt valsverk, vilket emellertid med ganska stor säkerhet inte kommer till stånd. Nu försöker man framställa denna kontroll såsom mindre tillförlitlig, och vad åberopar man då? Jo, ånyo den uppgift som denna kontroll var avsedd att kontrollera och som den har kontrollerat!

Jag talar om detta därför att det är så typiskt för hur man har förfarit hela tiden med detta Norrbottens järnverk.

Nu syftar man alltså till att man skall gå vidare med billets, som det skulle vara bättre avsättning för. Beträffande avsättningsmöjligheterna för dessa å den svenska marknaden har jag hört mig för mycket noga hos en stor samling järnfolk. Svaret har enstämmigt blivit att det är mycket liten skillnad mellan avsättningen på billets och på thomasgöt. Något bättre är den förra, men ytterst obetydligt. Då säger man: då kan man vända sig till världsmarknaden; där är billets en artikel. Ja, det är rätt; billets är en artikel på järnmarknaden, men det är en mycket svårsåld artikel. Det finns ingen standardvara, som säljs till så pressade priser som billets.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Om man bygger ett valsverk för billets, befinna vi oss fortfarande på samma punkt, som då vi byggde thomasverket, beträffande vilket det börjar allmänt medgivas, att det saknar avsättningsmöjligheter. Då stå vi inför frestelsen att utveckla företaget med stora och många valsverk till en stor valsverksproducent, och om förutsättningarna för en sådan att bära sig veta vi ingenting. Man kan nämligen icke ta saken så enkelt som herr Ekströmer gjorde i denna diskussion, då han sade att i valet mellan ett tackjärnsverk, som icke bär sig, och ett mera differentierat järnverk, som gör rätt för sig, har han inte svårt att välja. Man vet överhuvud taget inte alls, om förutsättningarna för ett löande handelsjärnverk i Norrbotten föreligga, men allting talar däremot. Kan man inte göra den första produkten billigare i Norrbotten, varför naturliga förutsättningar så ofta åberopats, så inte har man mycket större möjligheter att framställa de mera förädlade produkterna.

Utskottet hoppas att den tilltänkta utbyggnaden med thomasverket skall bli mycket värdefull och att det skall visa sig möjligt för Norrbottens järnverk att erhålla samarbete med redan bestående svenska järnverk till denna industri och landets gemensamma nytta. Men då måste man fråga sig: om man har dessa önskemål, varför har man då ansett det vara så ytterligt angeläget att hålla samma svenska järnindustri utanför alla möjligheter att medverka till en rationell utformning av Norrbottens järnverk och att ge det del av sina erfarenheter? Norrbottens järnverk var icke välkommet, när det kom till, främst därför att man hade så fullkomligt klart för sig, att vägen skulle gå som den nu kommer att gå: först visar sig tackjärnsverket gå dåligt, då tar man ett steg till; sedan går det utbyggda verket fortfarande dåligt, då tar man ännu ett steg till; och till sist står man där efter stora utbyggnader för många miljoner kronor med ett företag, om vars räntabilitet man inte är övertygad, ja, om vars bristande räntabilitet, som man kan läsa mellan raderna i den kungl. propositionen, man är övertygad. När man kommer den bristande räntabiliteten vid ett statsföretag in på livet, blir ju frestelsen mycket stor att med mer eller mindre kacherade subventioner uppehålla produktionen till förfång för den järnhantering som redan finns och som har att lita endast på sin egen kraft. Den farhågan kan icke avvisas som ogrundad, och jag vill be er, mina herrar representanter från Mellansverige, att besinna, att om det uppkommer en arbetslöshet vid Mellansveriges järnbruk på grund av konkurrensen från ett stort järnverk i Norrbotten, så är det ingenting som har varit oförutsett från *alla* håll.

Vid 1941 års riksdag betygades det i de mest lyriska ordalag jag någonsin sett i ett svenskt utskottsutlåtande, att detta järnverk tillskapats i akt och mening att skapa något värdefullt icke endast för Norrbotten, utan för hela landet och även för den svenska järnhanteringen. Men jag återkommer då till det orimliga i att den svenska järnhanteringen målmedvetet hållits utanför hela utredningsarbetet. Varken år 1941 eller nu vågar man ens höra den statliga myndighet, som har att närmast handhava omvårdnaden om industrien: kommerskollegium. Varför hörde man inte järnkontoret, där det dock finns så mycken erfarenhet? Varför var man så synnerligen angelägen, att de kalkyler, som på sin tid presenterades från verkets ledning och som sedermera ha visat sig så felaktiga från början till slut, skulle hållas hemliga inom utskottet? Utskottets ledamöter fingo inte ens tillåtelse att använda expertis för att granska dem. Att dessa saker ha förekommit, är väl värt att hålla i minnet i detta sammanhang. Det gör en betänksam, när man gång på gång ser, hur just denna ledning, som har gjort sig skyldig till mycket dålig spådomskonst, ånyo åberopas som auktoritet emot den verkliga expertisen.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Varför har man inte i den kungl. propositionen eller ens inför utskottet lagt fram de driftsresultat som man har kommit till vid bolaget? Jag är väl villig att instämma med statsrådet i att man icke får fästa allt för stort avseende vid driftsresultatet på den korta tid järnverket varit i gång, men sett i samband med de löften man gav år 1941 om vad man skulle åstadkomma, så fort man blev färdig, är det ju oerhört nedslående. Och, framför allt, varför skall man hymla med saken? Varför måste styrelseberättelsen bildligt talat dras fram med tång av ledamöter i utskottet för att den skulle bli tillgänglig? Man måste ju säga, att kring hela denna behandling av Norrbottens järnverks utbyggnadsfråga har det stått en atmosfär, som är allt annat än rekommendabel. Och när vi nu få en kungl. proposition, finnes där fortfarande ingenting om tillverkningskalkyler. Det måste väl anses vara synnerligen uppseendeväckande, att staten nu begär 8 miljoner kronor till — den har förut begärt 23 miljoner — utan att räntabiliteten ägnas annat intresse än några ord om att den troligen kommer att bli mycket liten. Att behandla statens affärsdrift utan tanke på räntabiliteten, det borde vi väl ändå vara mycket känsliga för här i Sveriges riksdag. Det gäller dock samhällets pengar.

Nu har järnverket kommit till, och då borde det väl vara angeläget, att man finge det lagt på en sådan bog, att det gjorde den största tjänsten för den svenska järnhanteringen, samtidigt som det också skulle göra de största tjänsterna åt Norrbotten. Valet mellan den motion, som är väckt av herr Lundberg och mig, och Kungl. Maj:ts proposition, sådan den föreligger, borde i så fall, som jag ser saken, inte vara så svårt. För Norrbotten borde det i själva verket vara tämligen likgiltigt, vilket man valde, därför att antalet sysselsatta vid järnverket i båda dessa fall i själva verket kommer att bli ungefär detsamma, nota bene om tanken på ett thomasverk som slutmål skulle vara ärlig. Och vill man utbygga järnverket, är ju inte vägen stängd därför att man bifaller en motion om utredning om anläggandet av en blästerhytta och ett anrikningsverk. Man har ju fortfarande möjlighet att utbygga järnverket, men man har inte genom det isolerade thomasverket skapat en blindtarm, som kommer att uteslutande göra ont. Det hade enligt min mening varit en akt av god planmässighet, om riksdagen hade gått in för att undersöka möjligheten av de alternativ som vi ha uppställt. En sådan undersökning skulle ha varit så pass lätt verkställd, att den icke skulle ha behövt uppskjuta det hela något nämnvärt.

Herr statsrådet talade om att motionärerna voro så inkonsekventa; i själva verket borde en blästerhytta vara på 100 000 eller 200 000 ton, och vi skulle ha tagit till den alldeles för liten, men samtidigt hade vi klagat över att thomasverket är för litet och borde tagas till större, om det skulle vara ett ekonomiskt försvarligt thomasverk. Ja, det sista är rätt. Thomasverket är planerat i för liten skala för att kunna bli ett ekonomiskt riktigt thomasverk, enligt vad experterna på området anse. Jag kan också hålla med om att en blästerhytta på 50 000 ton — ehuru efter svenska förhållanden ingalunda liten — inte har den i och för sig önskvärda storleken, men skall man bygga en blästerhytta på 100 000 ton, som statsrådet tänkte sig, då kan man inte driva den annat än med koks. Man kan inte använda träkol och har alltså inte möjlighet att använda hyttan under en avspärrningsperiod. Och dessutom får man en större produktion till billigare pris. Att man tidigare uttalat sig för elektrohyttor står inte i någon motsats till detta, ty nu finnas ju elektrohyttorna, och då är det ju uteslutande till fördel för verket, att man har flera strängar på sin bäge, så att man har flera möjligheter att blåsa det billigare tackjärnet i blästerhyttan. Jag kan inte förstå att det har anförts någonting gentemot detta, som kunde motivera en annan ståndpunkt än den som reservanterna ha intagit.

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Reservanterna ha också framhållit önskvärdheten av att man byggde ett anrikningsverk. Detta skulle vara synnerligen värdefullt därför att man därigenom skulle kunna tillgodogöra sig ett slag av malm, som nu ligger praktiskt taget värdelös och icke finner avsättning, nämligen Gällivare D-malm, d. v. s. järnmullen. Under normala förhållanden finns det icke avsättning för den inom landet och knappast utomlands heller; den har endast då och då kunnat säljas för slumppris till Tyskland. Ur denna hittills som värdelös ansedda järnmull skulle man då kunna få fram högre och högre kvaliteter och därur tillverka ett utomordentligt fint och gott tackjärn.

Nu säger statsrådet: varför ha vi inte tänkt på detta förut? Det är väl ingen tillfällighet, att inte Luossavaara-Kiirunavaarabolaget uppfört ett sådant anrikningsverk? Det måste ju bero på några skäl, och det beror väl på kostnads-skäl, sade han. Ja, det är rätt, att det har berott på kostnadsskäl. Nu är det emellertid så — och det kan man kanske inte begära att statsrådet skall veta — att det just i dagarna har utexperimenterats och prövats ett anrikningsför-farande, som möjliggör anrikning till mycket billigare priser än man förut räk-nat med, och detta skulle alldeles säkert göra saken ekonomiskt fördelaktig. Det förefaller mig att man hade mycket god anledning, att innan man går vi-dare med detta verks utbyggnad verkligen taga upp dessa frågor och fundera på dem en smula.

För övrigt är ju tiden nu så långt framskriden, att jag inte skall yttra mig längre i frågan. Jag beklagar de former, under vilka Norrbottens järnverks ut-byggnadsfrågor från år till år ha behandlats. De förslag som denna gång fram-lagts gå klart och tydligt emot de myndigheter som ha beretts tillfälle att yttra sig i frågan — för att inte tala om dem som icke ha beretts tillfälle att yttra sig. Då den ytterligare utbyggnadsfrågan kommer före, vilket enligt min över-tygelse inte kommer att dröja synnerligen länge — jag har nämligen inga illu-sioner om att mitt yrkande om bifall till reservationen kommer att gå igenom, och då ha vi antagligen en ny utbyggnadsfråga given — måste ifrån stats-makternas sida tagas upp frågan om Norrbottens järnverk till en verklig ut-redning, så att man vet vad man gör. Man får icke fortsätta att förleda sig själv och förleda andra att besluta om utbyggnader, under förbärande att järnverkets framtid därmed skall vara säkrad, under det att det sedan visar sig, att man mycket snart har anledning att komma åter. Här måste sökas en möjlighet att få detta järnverks drift in på sådana banor, som med hänsyn till de föreliggande förhållandena äro de mest bärkraftiga. Synnerligen bär-kraftigt tror jag inte att det kommer att bli i alla fall, men man får ju se till att statens investeringar, de må nu vara hur felaktigt gjorda som helst, giva bästa resultat, när de en gång beslutats.

Till sist skulle jag vilja säga detta. Här har från många håll i Norrbotten framhållits behovet av hjälp till Norrbotten. Ja, angående hjälp till Norrbotten finns ju ingen annan mening än att det är en angelägenhet av högsta vikt, men det skulle vara underligt, om det inte funnes bättre medel att hjälpa Norrbotten än detta. Om denna proposition bifalles, ha vi satt till 30 miljoner kronor för ett verk, som enligt vad statsrådet nämnde sysselsätter 300 man. För min del tror jag att siffran är för högt tilltagen. Den måste innefatta en del bygg-nadsarbetare; i annat fall måste det föreligga stort slöseri med arbetskraft, då antalet långt överstiger det antal arbetare som man har vid verk av motsva-rande storleksordning i Mellansverige. Men även om jag räknar med den siff-ran, vars riktighet jag drar i tvivelsmål, blir det en investering per arbetare av 100 000 kronor. Detta är ett ganska betydande belopp, och jag är över-tygad om att det skulle kunna åstadkommas mycket välståndsskapande arbete

Ang. aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
i Norrbotten till ett betydligt billigare pris per sysselsatt arbetare än vad som här kommer att bli fallet.

I herr Wistrands yttrande instämde herrar *Siljeström* och *Nordenson*.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Herr talman! Den siste ärade talaren antydde någonting om att det skulle råda något slags hemlighetsmakeri kring järnverket i Luleå, och han yttrade också att man i statsutskottet fått lov att draga ut styrelseberättelsen med tång. Så är inte fallet; så snart styrelseberättelsen begärdes, kom den fram ögonblickligen.

Den andra punkt, där hemlighetsmakeri skulle råda, gällde kalkylerna år 1941. Utskottet ansåg sig icke ha rätt att lämna ut dessa kalkyler till offentligheten, men utskottet tog synnerligen livligt och noggrant del av dem, och jag kan lägga därtill, herr Wistrand, att en av utskottets ledamöter — en partivän till herr Wistrand — till och med hade dessa kalkyler hemma en hel söndag, så att nog blev det tillfälle för utskottets ledamöter att taga del av dem. Beträffande offentligheten svarar jag herr Wistrand med samma ord som herr Johansson använde vid en sådan år 1941 framställd fråga: man lämnar inte ut sådana kalkyler till konkurrenter!

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag ifrågasätter inte annat än att herr Johan Nilsson har tagit del av kalkylerna, men jag ifrågasätter att herr Johan Nilsson har förstätt dem.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Holmströms vid utlåtandet anförda reservation.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets memorial nr 248, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 75, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare vid nämnda verk;

nr 76, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade bestämmelser om ersättning för flyttningskostnad åt befattningshavare vid nämnda verk; samt

nr 77, angående ersättning till en hos 1944 års riksdag anställd vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 499, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 74 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 501, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 502, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge;

nr 503, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckt motion;

nr 504, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45; samt

nr 505, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 501, att utskottets hemställan i utlåtande nr 244, vidkommande förslaget nr 502, att utskottets hemställan i utlåtande nr 245, rörande förslaget nr 503, att utskottets hemställan i utlåtande nr 247, angående förslaget nr 504, att utskottets hemställan i utlåtande nr 246 samt, i avseende på förslaget nr 505, att utskottets hemställan i memorial nr 248 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 506, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 74 bifölles även av andra kammaren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.05 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.